

821(477)'06

К-68

Віталій
КОРОТИЧ

ЗАКОН
ЗЕМЛІ

Віталій
КОРОТИЧ

ЗАКОН
ЗЕМЛІ

*Вибрані
поезії*

У2
К68

Основу сборника избранных стихотворений известного украинского поэта составляют произведения, написанные им преимущественно в 70-е годы. Это стихи о Киеве и его людях, о дружбе народов, взволнованные строки о любви, а также произведения, которые возникли под впечатлением поездок автора за рубеж. Объединяет их острое чувство времени, ответственности за все, что происходит вокруг, стремление вести разговор с читателем вдумчиво и принципиально.

ІСТОРІЯ

Час калібрує всі здобутки наші й надії,
Рознуртувавши свою нележку круговерть.
...У незнищенності ленінських слова та дії
Символ і смисл
всіх високих радянських безсмерть.
Зійдуть крізь рани земні,
стамувавши ті рани,
Зерна заорані,
вдягнені в шати колосся.
Мрія
у дії та слові стократно постане,
Слово,
покладене в пам'ять,
крізь пісню звелось.
Скільки ж безсмертя
на білому світі буяє!
Скільки ж любові
всеможно звелось над злобою!
...Наше життя проросло із жорстокого бою —
В щастя такого
висока і чиста ціна є.
Запам'ятаймо шляхи,
де наш світ засвітився.
Право на пам'ять —
обов'язок пам'яті —
з нами.
Люди, мов паростю сад, проростають синами,
Вічно живі — над осінні сади золоті всі.
Здвигом новим — над зусилля найпершої сили,
Понад найперші будови,
що гордістю повнять,
Понад самотності,
понад відрубності,
понад
Краплі свинцю,
що не раз вже найліпших косили.
Краплі свинцю —
наче сльози в сліпого на віях...
Ніч самоти,—
і її ми зуміли збороти!

Як же було нам потрібно Союзу,
спільноти,
Як же прекрасно,
що ми назавжди здобули їх!
Сили свої
ми єднаємо в ленінській міці.
Ленін — повітря,
птахами у ньому ми всі є!
Жовтень у Ньому.
В Нім символ тієї Росії,
Що поєднала нас,
наче молекули в криці.
...Тисяча літ пролетить від останнього бою —
Людям у людській всесвіт проляже дорога.
Правнуки правників наших
згадають про Нього,
Нас поєднавши ім'ям Іллічевим з собою.
Ним присягнуть вони,
як присягали і ми ним.
Вічним вітрилом розвихрено прапор над нами.
...І вчителі нас єднують
із їхніми днями,
З їхніми справами —
Ленінським днем та іменням!

ПОЧАТОК

ДОРΟΣЛІСТЬ

Засвоюємо

поступово

Дитячі вади й помилки.
В дитинстві вимовлене слово
Яснішає через роки.

О,

скільки ми недовідкрили,
Коли усе було простим!..
Лишаючи батьківський дім,
За спинами вчували крила.
Недбало хрюскали дверима...

О,

як вчорашні хлопчачки
Нанизували мляві рими
На кволіх віршиків гачки!
Нас вітром часу обдувало
І пилом в очі нам мело,
Не тільки важко нам бувало ---
Але і соромно було.

І все ж таки,

ми щось уміли —

Вмирали в смертному бою,

Жили,

кохали

й розуміли

Всю недосвідченість свою.

Ми розуміли, скільки містить

Наснаги й сили

отчий дім.

Ми —

в двадцять п'ять спеціалісти

І космонавти —

в двадцять сім.

Та все ж таки

є правда в тому

І мудрість в тому —

вік жива,

Щоб,

забуваючи про втому,

Пригадувати
Ті слова.
Батьківський дім...
Магуся...
Діти...
Слова, що в серці збереглись.
Це так важливо —
розуміти
Усе, промовлене колись!

1959

ЧИСТЕ МИСТЕЦТВО

I

Непотрібно топити думки
в словесній воді.
І герої не завше
е красивими та плечистими...
Я — за чисте мистецтво.
А мистецтво чисте тоді,
Коли роблять його руками й думами чистими!

II

Музика.
Сцена.
Сльози солоні.
Бетховен.
Як зараз бачу:
Нігті ламаючи об долоні,
Люди дорослі плачуть.
Музиці тій не малят колисати —
Землю вона трясє.
Вірші такі б колись написати —
І все...

1958

ГІСТЬ

Вечір.
Знову мені охота
У рудій вечоровій млі
Скам'янілі дзеркала-фото
Роздивлятися на столі.
Біографії тихі свідки...
Ось обличчя — бліде, смішне...
Звідки, хлопче, прийшов ти, звідки?
Чи пізнав би тепер мене?
Я змінився?
Так, так — ти правий.
Ти на висівках зміг рости.
Окупація...

Кляті справи...

Я забув — пам'ятаєш ти.
Сіре крісло.

Екран на стінці.

Світла хворого тьмяна гра.
Залишалися наодинці:
Ти, фотограф і апарат.
І машини йшли за стіною
На війну та назад — з війни.
Ти тоді ще не був мною,
Мій вухатий, смішний двійник.
Ти вивчав руїн катакомби
Та із бляхи робив ножі,
І на тебе скидали бомби
Самольоти — свої й чужі.
Чорні пні — недогарки саду —
То твій парк,
ти гуляв по нім.
...Я складаю назад, в шухляду,
Давні фото,
Далекі дні.
Скільки літ пролягло між нами?
Катастрофи змели світи.
Ми стрічаємось тільки снами,
Коли в гості приходиш ти.
Для мовчання зібравши сили,

Я дивлюся, як ти, малюк,
Одягаєш халат мій білий,
Той халат,
                    що я так люблю.
Ти кусаєш в задумі губи.
Гучно в темряві серце б'є.
...Ти ніяк не повіриш, любий,
Що цей лікар — то ти і є.

1959

БРЕХНЯ

За віконниці вітер хитає хати,
Міцно їх трясє на ходу...
Я ще зовсім не вмію брехати,
Та я
    іду.
Весна прибирає з дороги сніг,
Мокрі гілки висять батогами...
Дорога липне,
    липне до ніг,
Дорога тягнеться за ногами...
Я іду.
Десь на дальнім кінці села
Вікна ваші знайду.
Мене розгрузла дорога вела
В чужу
    і мою біду.
Сказати вам жорстокі слова?
Сказати,
    що лікар не допоможе?!
Та я
    приношу надію вам:
«А може...»
Ви знаєте все, що вам не повів я,
Знаєте все давно.
Ви знаєте, що таке білокрів'я...
Звіть мене
    брехуном!
Женіть мене з вашої хати —
Людину здорову і молоду...
Ви знаєте все.
Не можу брехати.
Все ж таки я
    іду.
Так: вас дурити мені — негоже.
Іду. Навкруги — злива.
Знаю — прийду і почую: «Може?..»
І відповім: «Можливо...»

1959

НІЧ

Приходили зорі.
Поставлені в рами,
Тьмяно світили, поволі стухали.
Десь унизу брязкотіли брами
І фальцети авто про ласку прохали.
Шини сушеними шматами осені —
Листям пожовклим —
Прошаруділи.
Білі люди, від поту росяні,
Мовчки лежали, важко сиділи.
Падали, падали, падали миті,
Збиті годинником з ніг тонких.
Руки стерильні, руки вмиті —
Скільки в мене таких!
Порожні пробірки в мене на пальцях
Похитуються дзвонами.
Ніч гаптує на зоряних п'яльцях
Сорочку нитками червоними.
...А ти ж не бачила жовтих долоней,
Від йоду сухих,
Жовтих.
Зоря за вікном холоне, холоне,
Світ жовкне, жовкне.
Я роздираю твердими пінцетами
Виразки, рани, шрами,
І лімузини сині фальцетами
Скиглять побіля брами.
Буде ще ранок, сірий ранок,
Нежданий, неначе вірші.
Сині, зелені, оранжеві рани
Кола в очах вершать.
Я віддаю у долоні втомі
Світлих ножів серпи.
Виходжу в ранок,
Де сірі знайомі
Скажуть: «Спи... спи...»

1963

ВРОЖАЙ

...Птахи на землю падають голодні,
Голодне сонце вистигло в імлі.
Неначе у вулкановій безодні,
Клекоче гнів у людях на землі.
Налякано спливає в ріках риба,
Торкаючи холодні кораблі...
В країні, що не має досить хліба,
Ракети приростають до землі.
В країні негодованих народів
Зростають діти кволі та малі.
Коли земля втомилася й не родить,
Тривожно й гірко жити на землі.
Ми все це перейшли.

Чужих вражає,
Що, живучи на воен лютім тлі,
Так вірили ми в тебе, наш врожаю,
І так творили спокій на землі.
Тож славним будь врожай смагляволиций,
Похитуй нас на золотім крилі —
Даруй нам хліб для столу та для міці —
І залишайся з нами на землі!
О поле,
похились до ніг людині,
О соняхи,
зніміть на мить брилі!
Земля ця й ми — на сто віків єдині,
Як Ленінова мрія й хліб Землі!

1965

ХЛІБ

Ясноокі хлопчиська,
Вам легко усе далось!
Вам на цілому світі
Все здається ясным.
Білі руки у вас,
Красиве м'яке волосся,
І дитячі-дитячі,
Волохаті, плюшеві сні.
Ви засвоїли зразу:
Масло — це так і треба,
Скибки вчорашнього хліба
Віддавати слід голубам.
Ви ніколи не бачили
В білих шрапнелях неба,
І земля не ховала вас
Від осколків ряба...
Дай вам боже здоров'я!
Нехай вам завжди здається,
Що в безхмарному світі
Живете й працюєте ви,
Вам не треба знати,
Як тонесенький пульс б'ється
У дитячій долоні,
Що затиснула хліб черствий!

1960

МОЖЛИВОСТІ

Вночі у моїй кімнаті прочиняються двері,
Заходить дівчина —
Біла, уся в білому,
Питає в мене про Ігоря Петровича
І мовчки слухає, хитаючи головою.
Вона трохи молодша за мене,
Трохи соромиться.
А я білію безрадісно,
Гортаю холодні аркуші,
Та мимрю щось про можливості,
Яких нас, на жаль, позбавлено.
Вона каже, що в нього
Була певна можливість
Врятувати собі ноги,
Аби він тікав ними.
Що в неї була можливість
Стати його дружиною,
Коли б вони вдвох вижили.
Вона могла народити
Йому красивого сина,
Якби прожила довше.
Хмари повзуть до клініки крізь прочинені вікна.
Жінка стає спогадом
Нереальним так само,
Як віра в можливість зцілення всіх недужих на світі.
Перегортаю аркуші. Перегортаю спомини.
Перечитую книгу, названу дуже неточно —
Історією хвороби.
Я знаю, що це — серйозніше.
Я знаю, що це — Історія,
Яку не протокольовано,
Але, як всяку Історію,
Її ще не дописано,
Доки живуть історики, закуті в марлеві кокони,
Доки живуть учасники
Війни,
Яка ще триває...
Думаю про можливості. Про відносність можливостей.
А ви ніколи не думали,
Що ми на землі існуємо,

Що ми по землі ходимо,
Тому що інші загинули,
Тому що інших скалічено?
Хоча в них були можливості
Ходити, співати, бігати
І, врешті,— кохати й плакати.
Всіх їх було навчено мистецтву жалю і радості,
Футболу, віршам,
Сольфеджію...
Але їх не вчили підлості.
Вони не уміли зрадити,
Хоча мали можливості, великі дуже можливості.
...На підвіконня падають
Хмари грудьми вологими.
Я думаю — що ми вміємо?
Я думаю — що ми можемо?
Про право бути людиною,
Яке з можливостей складене.

1962

КАРДІОЛОГІЯ

Земля моя

зеленими руками
Торкає небо, чорне та масне,
І дні, які не стали ще роками,
Крізь мене йдуть, тривожачи мене.
Не все ще набуло найменування,
Не все ще до душі ввійшло мені.
Але я відчуваю додавання,
Яким роки сплюсовуються в дні,
З яким ідеї зрощено в закони,
Що кожен з них до серця увійшов.
...А серце зобов'язане

до скону

Для праці гнати неспокійну кров.

Ну що ж —

прадавнє слово в пісню ляже

І древнім не назве його ніхто.
Розпались на частини екіпажі,
Зберігши коліщата для авто.
Кресала древні стали сірниками,
Млин — Дніпрогесом —

дуже звична річ.

А дні життя давно вже є роками,
Покладеними в мур багаторіч.
Стають дуби стовпами та стільцями,
Іржавий шкворень

перетоплять враз...

А що, скажіть, робити нам з серцями,
Із тими,

що у грудях б'ються в нас?

Пульсуючи, обчислюють хвилини —

На них рубцями — роздумів сліди.

...Це добре —

щось лишається нетлінним,

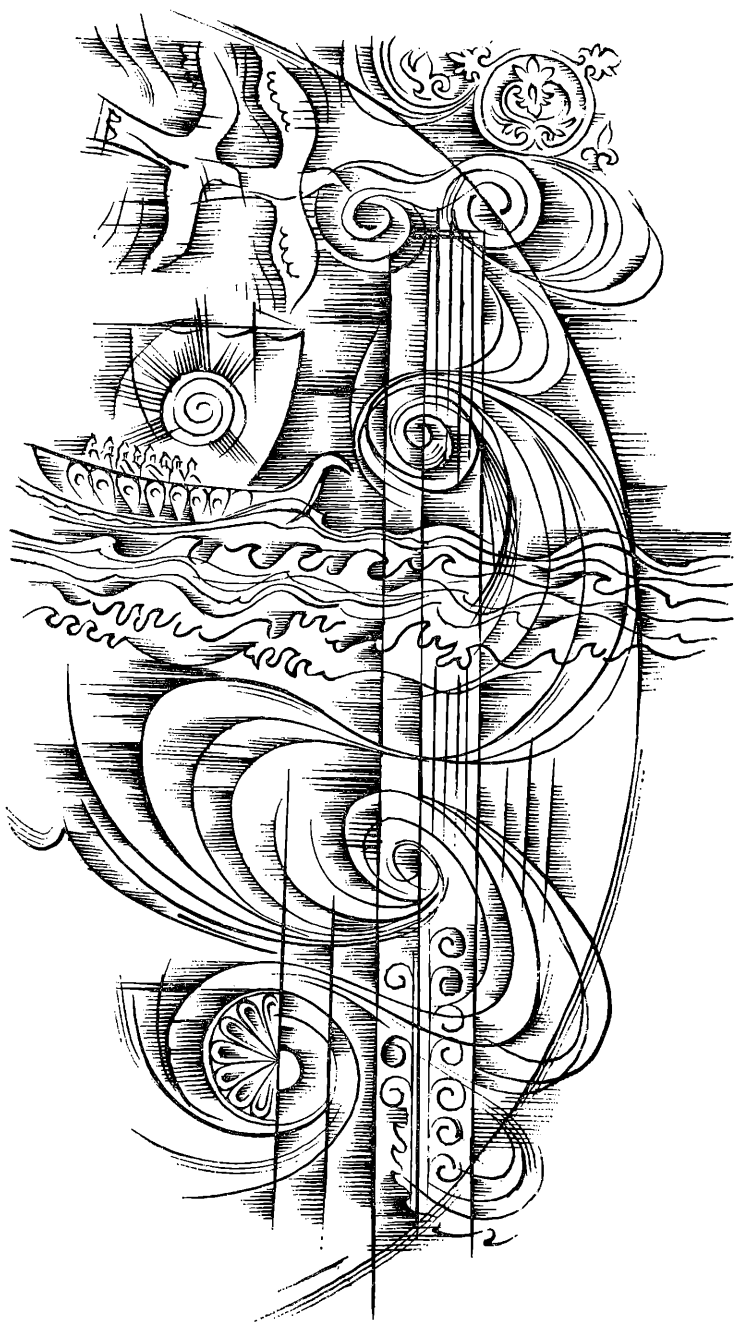
Прийшовши у всечасність назавжди!

Збагнуто ж силу, що у душі рине

На знак безсмертя, вічності й краси.

Офелія, Джульєтта й Катерина

Передають серця крізь всі часи.

І правда, у століттях осіяна,
Проходить крізь пласти брехні й хули.
Зі спаленого серця Гуса Яна
Нові серця крізь полум'я зросли.
...Роки бредуть у славі чи у страмі.
Лиш день минув — новий гряде з пільми!
Ми вже не ті, але серця — ті ж самі.
Серця безсмертні!
З ними вічні й ми.

1961

* *
*

Я зневажаю слово «взагалі».
Не «взагалі народ» — не мляві тіні,
Не «взагалі земля» — а грам землі
У коренів химерному сплетінні.
Не «взагалі поезія», а ти.
І я.
І він.
Усі несхожі надто.
Не «космос взагалі», а космонавти.
Не всесвіт, а — у всесвіті світи.
Все точністю наповнюється вщерть,
Ця точність вибухає, наче Етна.
Життя — конкретне.
І конкретна смерть.
І тільки лиш безликість — неконкретна.
Нехай живе конкретність всіх понять.
Конкретність снігу,
Променя
Та вірша,
Конкретність слів,
За котрими стоять
Ті речення, в які ти свято віриш.

1960

ПАЛАТА ПЕНСІОНЕРІВ

Пенсіонери читають Шейніна,
Еміля Золя та Джека Лондона.
Пенсіонери ворують шиями
І витирають шиї долонями.
Було п'ятдесят, і сорок, і двадцять їм,
Пройшли крізь міста вони й дикі зарості,
Пізнали ціну хулі

й оваціям.

Усе вони бачили,

крім старості.

А нині уздріли: вона майнула тут,
Пройшла, повела їх у власнім почті.
Люди пишуть листи минулому,
Яких не приймають ніякі пошти.
У третій палаті

ідуть годинники

І літні люди сидять над шахами.
Їх ходять відвідувати родинами,
А декого — навіть цілими шахтами.
Пенсіонерам сняться паради ще,
Сняться собі вони — ще з погонами.
...Пенсіонери слухають радіо,
В них чисті піжами й щоки поголені...
За вікнами вітер прудкий лине.
Котиться сонце —

з світання в світання.

За вікнами падають, наче хвилини,
Брунатні кулі

дзвінких каштанів.

1960

* *
 *

Пам'яті хірурга-вчителя

Пілоти згорають ще молоді,
 До сонця злітаючи,
                                 угорі,
 Сплять моряки в зеленій воді,
 Серця розриваються в лікарів.
 Конає хтось там,
                                 лежачи в ліжку,
 Гірко ридає, не в змозі стати.
 ...Він закривав життя, наче книжку,
 Яку не встиг дочитати.
 Просто...
                         Каштан свічками палає,
 Хмари — мов клапті вати.
 Просто...
 Приходять — кажуть: «Немає...»
 Кажуть: «Йдемо ховати...»
 Лишилися вінки, промови, зітхання,
 Врятовані ним люди.
 Все є — і шана, й пам'ять остання,
 Тільки його не буде.
 ...Його кабінет і його палати,
 Портрет його, сльози марні.
 Лікарі надягають білі халати.
 Лікарі вмирають в лікарні.

1958

БАЛАДА ПРО ПОЛЮВАННЯ

На ялині місяць сидів,
Чистив крук свій черлений ніс.
І вовки
                    по людській ході
Зрозуміли —
                    обклали ліс,
Оточили з усіх кінців
П'ять мисливців,
                    а може,— сто...
На куцах висять прапорці,
Наче вовчі ягоди то.
Ну а потім —
                    гримів ріг,
Вовк побіг —
                    і напевно знав,
Що з усіх можливих доріг
Залишилась лише одна.
І наляканий він тікав
Так,
                    що вітер забив дух.
...У рушниці куля важка,
І сніжок був м'яким,
                    як пух.
Вовченят забрали —
                    вже злих,
А старого —
                    постріл поклав.
Лиш вовчиця —
                    рожевий сніг
Підім'яла,
                    встала,
                    втекла.
Щось змінилось в її ході,
Голоснішим став серця стук.

...На ялині місяць сидів —
Довго слухав розповідь ту.
Зализала рани діру,
Переміряла знаний ліс...

На ялині сидів крук
І соромився вовчих сліз.
...Слід,
                    розплюснутий, мов жакан,
Із лісів у поле веде.
У людей є куля важка —
І вовчиця йшла до людей.

1957

ПОЕТ

Отак піти,
                    чола не остудивши,
Не відаючи втоми, вічно йти.
І кожен грам повітря здасться дивом,
І цілий світ відкриєш знову ти.
Ти — перший,
Ти — Адам,
Ти вчора виник,
Ти еліксиру вічності відпив.
Поглянь —
                    каштана поетичний віник
Обтрушує з небес космічний пил.
Сьогодні тільки сьомий день творіння:
Ти відкриваєш все — і доли, й вись,
Дивуєшся —
                    яке ж міцне коріння
В лісів, що із планетою зрослись.
На небо, сонцем висвітлене й вмите,
Захоплений твій погляд вперше ліг.
Ти вже поет.
                    Ти навіть не помітив,
Як всесвіти лягли тобі до ніг.
Галактики поклавши у свідомість,
Ти житимеш на світу цього тлі.
Ти відкриваєш Землю.
                    Усвідом лиш,
Складнючий шлях відкривачів Землі.
Хай кожен вірш залишиться останнім.
Хай родиться він важко, мов сльоза.
Хай кожне слово падає вітанням,
Прощанням
                    і усім, що ти сказав...

1958

ДЯДЬКО ГРИЦЬКО

«Старий спав. Йому снилися леви».

Е. Хемінгуей «Старий і море»

Я пізнавав науку життєлюбства від тих, що вже пізнали ціну лиха. Я пізнавав науку перемоги від тих, що знали ціну ворогам. Ніщо не просто. Ми йдемо у мандри, приходимо в науку нескінченну, а ті, хто все пройшов, дарують нам свої дороговкази непохибні. Шляхи не починаються з нічого і, стаючи на обраний гостинець, ми знаємо, хто шлях той торував. Минає час, та люди не минають.

I

У мого дядька Грицька
Набрякають думками сни.
Перебита права рука
У Грицька болить щовесни.
Хмари, білі, як молоко,
Пропливають, мов кораблі...
Щовесни дядько Грицько
Набирає в руку землі.
Відступають назад роки
І, не змінюючись в лиці,
Він планети дрібні шматки
Розминає в лівій руці.
Він питає у ґрунту: «Пив?»
Він питає: «Чого тобі?»
І повільно струшує пил
З чорних рук до сірих чобіт.
І лице його, мов радар,
Задивляється в каламуть,
Де важкі бомбовози хмар
На північний захід пливуть.
Там, де ґрунт на три метри вглиб
Від вогню увесь почорнів,
Виростає жовтавий хліб
Із Грицькових вбитих синів.
Спомин — наче удар під дих.
Дядько дивиться з-під руки,
Як на грудях небес рудих,
Мов медалі, висять зірки.

Я. Ви дядьку то дарма. Доволі вам холодну землю пальцями кришити. Не знати ради думаю та словам. Із давніх сліз очам одержу шити. Замало оптимізму. Час іде. Сади ростуть над згарищем війни...

Дядько Грицько. А де

Мої сини?..

Я. Вони, я знаю, родичі мені. Я співчуваю вам. Але — не варто. Бо що ж воно таке — у кожному сні, у кожному споміні — ви біля них на варті. Свій чорний сум подалі віджени...

Дядько Грицько. А де

Мої сини?..

Я. Синам із бронзи пам'ятник зробили. Дали синам посмертні ордени...

Дядько Грицько. А де

Мої сини?..

.....
Нічого не кінчається на світі.

Весна.

Бреде полями синій ранок.

Зелені прапорці на древнім вітті.

А дядько ходить. В дядька ниють рани.

І я сиджу на призьбі коло хати та думаю, про що з ним говорити? Той діалог, що вигадав я нині, відбутися не може. Але інший... Про що тобі сказати, дядьку, милий? Приходь до мене, вдвох нам буде легше. Я знаю — ти боїшся діалогу, в якому і мене згубити можна. Не бійся — то розмова поміж нами лиш подумки, не вголос. Ми на призьбі помовчимо, і ранок подарує нам вдосталь світла...

II

Ніч заповзає до мого дядька Грицька в очі,

Звільняючи простір для ранку.

В нього чорні зіниці,

Вії чорні у нього,

І руки — теж чорні.

Він часом схожий на негра.

Лиш на відміну від негрів

Найчорніші в нього долоні —

Саме долоні.

Дядько Грицько розповідає мені про Африку:

— Той світ було створено навпаки,
Як світ фотоплівки.
Там чорний Грицько є,
Подібний зовні до мене.
Чорні хати там
І чорні там вітряки,
Кожен з яких чорне борошно меле.
У чорних струмках тече там сіра вода.
І чорні пісні там,
І чорні трави та квіти.
Білі круки розсілися по їхніх чорних садах.
І тільки сонце там жовте,
Таке, як і тут, світить.
У темнім селі тамтешньому
Живе чорний Грицько,
Розмовляє з сузір'ями,
Висвердленими в небі.
Є у Грицька небіж.
Чорний...

Дядько сміється. В дядька світяться зуби. У дядька мого ворухаться під чубом завтрашні сни. Він слухав сьогодні новини з острова Куби, де радіють сини його. Вічні його сини. Я сьогодні бачив, як дядько Грицько регоче. Вуса в нього підстрибують над клавішами зубів. У мого дядька Грицька зелені очі, а в очах у нього — неспокійний біль. Біль хитається, наче гай, де в дерев верховіття гострі. Проростає крізь очі. Грицько очі заплющує. Він питає в мене, чи був я в їхнім колгоспі, і каже, що добре б синам його жити в цьому краї цілющому: «Працювали б у другій бригаді...» Він стає під стіною хати і розпротує плечі — широкі вони в нього. «Пішли спати!...»

III

Ми дивимося у досвітнє поле.

...Телятко значить весну і світанок:

Дві ратички в калюжу — дві угору.

Я. Оптимізм який! Безпосередність!

Дядько Грицько. Той лев,

Що, спливши кров'ю від поранень,
В останнім маренні долає здобич —
То оптиміст!
Запам'ятай —

Лиш леви, лиш леви оптимістами
бувають!

Я думаю про дядьків оптимізм.

IV

Я не вірю в надто красиві історії,
Що добуті частенько з книжкових полиць,
Бо життя дуже рідко буквально повторює
Все, що кажуть про нього майстри небиллиць.
...В мого дядька Грицька серце тихо і глухо б'є,
На обличчі в нього піт, мов краплі роси.
Дядько Гриць вечорами радіо слухає
І знаходить в ефірі синів голоси.
Теплий килим трави ми до ніг простеляємо,
І зоря з неба падає, мов дозрілий ранет.
Ми із дядьком Грицьком про життя розмовляємо
Та про сині пунктири шляхів до планет.
Хата рипає вікнами, двері сонно розплющує,
Небокрай розлінуюють ліхтарями міста.
Ніч навколо хитається, така лагідна — плюшева,
І в долонях вовтузиться запашна темнота.
Завтра — знову до праці.
Пшеничними трактами
Він проходить задумано через теплі лани.
Він камінно сидить на зеленому тракторі
І розорює землю, де ходили сини.
Все засіяно знову...
Грицько не на пенсії,
Хоч і силі юнацькій вже нема вороття.
Хліб малює своїми колосковими пензлями
Бурштинову картину про безсмертя життя.
Чую трактор туркоче.
Ви чуєте? Слухайте!
Іде дядько Грицько,
А за дядьком моїм
По розоранім полю неспокійно та глухо йде
Вся Грицькова історія — мов над засівом дим.
Він ніколи не плакав.
Не заплаче ніколи він.
І не кине знесилено рук чавунних своїх.
Бо людей цих гартовано наймужнішими школами.
І нічим їх не злаmano. І не спалено їх.
Не частуйте цукерками.

Не втішайте сюсюканням.
Не скачіть благодійничком біля «кволих калік тих».
В мого дядька Грицька рукави позасукані,
А на правій руці в нього шрам біля ліктя.
Ось такі — опромінені, а розщеплюють атоми,
Ось такі — переламані, а ламають ліси вони...
Степ йому семафорить вітряками рукатими.
Степ для нього дзвенить житами сивими.
Я вклоняюся дядькові.
Пшеничними трактами
Ходить сонце задумане, спогляда по ярах.
...Іде дядько Грицько на зеленому тракторі,
Засіває пшеницю у полів наших прах.
Виднокруг деренчанню машини відлунює.
Тінь хитається втомлена
На далекім узліссі.
Я приїхав у гості до дядька.
Над клунею
Ходить мрійний лелека,
Наче кроква, по стрісі.

1963—1964

КАЗКА

По синіх сходах чорного будинку
Навшпиньках ніч зійшла на шостий поверх.
Задеренчав наляканий годинник,
В якому ожила секундна повінь.
І хором забриніли теплі ліфти
Про те,
Що в них втомилися канати,
А мешканці, ліниві, мов каліфи,
Не хочуть ліфтів на ніч вимикати.
...З роботи поверталась третя зміна.
Перила нили сонно і сердито,
Що скоро вже батьків на сходах змінять
Непосидючі довгоруки діти,
Що їм давно вже відпочити треба,
Що в мешканця квартири вісім — нежить.
...Ліфт стартував, націлений у небо,
І завше приземлявся, де належить.
Соснові двері мимрили про славу,
Про вік дерев та про життя ідей.
...У кожного на світі власні справи —
У ліфтів,
У перил
Та у людей.

1963

КОЦЮБИНСЬКИЙ

*У 1880 році
матір Михайла Коцюбинського осліпла...*

А матір невидющою була.
В зіниці їй закарбувалась вічність.
Під чорним вітром напинались вікна
І чутно було, як зітхає мла.
Ішли дощі та грузнули в багні,
Ламали на землі вузькі коліна.
Під вікнами проходила Україна,
Ішла полями — боса по стерні.
Важких птахів окрилені тіла
Летіли над опалими житами,
І матір тужно плакала ночами,
Бо матір невидющою була.
О виболілі очі матерів!
Ти, жінко, не сумуй.
Крутим світанням
Зіниці твого сина ще постануть
Над світом з-під інтелігентських брів.
Видющі діти матерів сліпих,
Які вже точно знають,
        йти на бій з ким!
Він виросте — він стане Коцюбинським.
Простим, як степ, і вічним, як степи.
Ідуть дощі.
Дорога унизу
Похитується, як вулканна лава.
Митцям не сняться почесні і слава,
Коли вони виходять у грозу.
Котурнами не стануть стоси книг,
Коли митець недолю йде ламати.
Бо є народ
        і є осліпла мати,
І є мистецтво, творене для них.
Земля, благослови його сліди!
Він вірно йде.
Він вчить, як треба жити.
А син його,
        онук сліпої жінки,
У комуністи піде назавжди.

1964

ДЗЕРКАЛО

Я — дзеркало.
Я акумулюю мовчання.
У мене є тільки очі.
Я люблю думати.
Я дзенькаю ночами
Та прокидаюся від дзенькоту
Опівночі.
Навколо мене по чорній кімнаті
Ходять місячні ниті
І коти, чотириногі, мов крісла.
Суцільні очі мої починають нити,
Починають боліти різко.
Я — акумулятор спогадів.
Я нічого не чую і не вмю ходити.
Але в мене є очі — найбільші в світі —
Я все бачу:
Я бачу, як стають дорослими діти,
Я простежую долю людську
І долю собачу.
Я — дзеркало.
Переді мною голяться,
Шарудять новими одежами.
Я можу бачити навіть найцнотливіших —
Голими,
Бачу, як примірюють ордени,
Ще не одержані.
Не знаю, як ви оцінюєте свої подоби.
Я — глухе,
Я не чую нічого.
Знаю, що іноді вам не до вподоби
Моя робота.
Тільки не сердьтеся — заради бога.
Я завжди чесне.
Навіть коли ви мене вбираєте
В золоті рами,
Коли ви мене багатством багетів душите,
Я залишаюсь брамою,
Крізь яку ви проходите
У власні душі.
Любіть мене!

Я без ніг та без вух.
Я суцільні великі очі.
Я — дзеркало.
Прокидаюся опівночі
І дзенькаю, дзенькаю.
А потім гримлю величезним дзвоном
У голові вашій,
І ви свої вчинки у тривожному сні важите,
І ви з себе вдекоровані тоги зриваєте,
А крім того,
Ви мене розбиваєте,
Коли вам нестерпно бачити правду,
Пекучу, полум'я наче.
Що ж — справи без мене справте,
Тільки на вас чатують невдачі,
Бо хтось повинен бути з великими очима,
У яких відбивається цілий світ —
Що був і що буде.
Я дзеркало — я не даю нічого забути.
Я — геніальний винахід ваш,
Люди!

1958

ЗАКЛИНАННЯ ПРАВДОЮ

Повертайся по сліду,
Якщо ти прийшов не туди.
Повертайся по сліду,
Як зручно тепер би не жив ти.
Повертайся до правди,
Якщо ти крокуєш до кривди,—
І, якщо ти поет,
Тобі серце покаже сліди.
Ти відчуєш усе:
І терпку насолоду шукань,
І солодку незмогу
Зістаритися й половіти.
Стань собою ізнову.
Над зручністю світу постань,
Бо незручність душі —
Найстрашніша з незручностей світу.
Ти повинен знайти
Свої власні нестерті сліди.
Хай бентежність живе
І ніколи від тебе не щезне.
Бо якщо ти поет —
Ти повинен лишатися чесним.
Повертайся по сліду —
Якщо ти прийшов не туди.

1965

ЕКСКУРСІЯ МІСТОМ

* *
*

Ми світ навчили розмовляти,
Коли знеміг він з німоти,
Бо слово розбрату трикляте
Народам клали на роти.
Йшли нації супроти націй,
Мільйони люду йшли у тлін,
Аж доки світ збагнув:
«Єднайтесь,
Пролетарі усіх країн!»
І символом
усечасовим
Над світом розбратів і зрад
Звели «Союз» ми —
першим словом
У чеснім йменні Краю Рад.
...Коли несуть
прийдешнє Слово
На втомлених устах літа
І суєта, немов полова,
Від Слова того відліта,
Я знову думаю про право
Підводити сонця з імлі,
Я знову думаю про Справу,
Яку в те Слово улили.
Над чорну зраду
чи поталу,
Що —
наче листя з мерзлих віт,
Словами «Інтернаціоналу»
Підводиться майбутній світ.
Над всі гнобительські погрози,
Давно безсилі, далєбі,
Всі ленінські Слова, мов грози,
Прийдешній світ чаїть в собі.
І заклик, що в похід здіймає
Понад минущїстю утом...
В нас інших слів — давно немає:
Пишаймось
нашим
Словником!

ПОЧАТОК

Я — з міста цього. З тіла його й тла.
Я чуюся у ньому, як дитина,
Що притулилась мамі до коліна —
До першого з джерел свого тепла.
Я народився тут.
В мені жива
Вся слава міста — над мої неслав'я.
Тут розмовляти й дихати почав я.
І думати, і — римувать слова.
Я тут ходити вчився по землі:
Найперший слід мій — на твоєму глеї.
Мій Києве, дитя твоє мале я;
З тобою поруч — ми усі малі...
Коли тебе палили на війні,
Мене пекло вогнями твого бою.
Ти все здолав.
І з вдячністю німою
Ти пальці клав на голову мені.
Я зберігаю кожен дотик твій,
Бо в душах нам належить зберігати
Свій перший крок і перше своє свято —
Літопису найпершого сувій.
І друзів бережим...
Вклонімося тим,
Хто спопелився тут в роки навали.
...Життя собі та людству рятували,
Свої життя еднаючи з твоїм.
Ціну ти знаєш дружбі.
Друзям ти,
Немов долоні, простягаєш доли.
Тому й самотнім ти не був ніколи
І свій народ виводив з самоти.
Мій Києве, добі на славу дій,
Чи ж не тобі добро творить уміти!
Робочий мій, комуністичний мій ти,
Мій предковічний, мій ти молодий!
Із неба твого сяєво п'ючи,
З душі твоєї мудрості набравши —
Я у тобі — сьогодні та назавше,
Учи мене, мій Києве, учи!..

ЩОДЕННИК

Потрібно зрозуміти все.
Запам'ятати всіх, кому я
Життям завдячувати маю.
Хто літепло в студінь несе,
Хто поле оре й дім мурує...
Про це з собою розмовляю.

Бо друзів не ховає час.
Як шанувати їх, навчіте --
Хай пам'ять душу спопеляє,
Коли вертається до нас
Все бачене і пережите.
Про це з собою розмовляю.

Коли, народе мій, в тобі
Знаходжу силу та надію
І думу, й дух твої приймаю,
І досвід — зброю в боротьбі --
Найбільшим скарбом володію.
Про це з собою розмовляю.

Той скарб зі мною — він болить
І не дає спочинку слову.
Непогасимий — все палає.
Минуща не минає мить.
Слова принишклі чую знову.
Про це з собою розмовляю.

Самотній чи серед юрби,
Але літа людські — зі мною,
Бо пам'ять їм не дозволяє
Минути...

Що тут не роби,
А спогади навкруг — стіною.
Про це з собою розмовляю.

Що не було б — стоять віки.
Словами їх торкнем, руками,
Чи пам'яттями — знов спливає

У нуртах вічної ріки
Прожитий день, що вічно з нами.
Про це з собою розмовляю.

Перед судами книг і літ,
Життів, що доблесно згоріли,
Минуще все й дрібне зникає.
І здатен той лише на зліт,
Хто цілу вічність взяв на крила.
Про це з собою розмовляю.

ГЛИНА

Середній вік будинків — двадцять два.
В цеглинах вічна глина запеклася.
В ній — скіфський меч, тевтонська голова,
Монгольські очі, до грабунків ласі,
Всі сльози, всі мовчання, всі слова.

Ніхто не воскресає.
У землі
Історія змогла навек з'єднати
Свої надії, слави та жалі:
Долоні скрипаля й ключиці ката,
Ботфорт гусара й ногу в постолі.

Всі будемо Хрещатиком колись,
А воскресіння інші — мляві й марні.
Сторіччя тут будинками звелись...
Воскреснемо у полум'ї цеглярні,
В червоних німбах звогнених коліс.

Все ж, доле, розділитись поможи;
Байдужий час єднає так нечемно:
А лемеші святі й лихі ножі
Не можуть існувати нероз'ємно
У поросі всеїдної іржі.

Крізь попели людей і попіл книг
Процокуються золоті хвилини —
І добрі відділяються від злих,
Коли у тиші кришаться цеглини,
Бо зло й добро розштовхуються в них.

Твоя краса — від вічної краси.
Твоя новітність з прастарого глею;
Над брудами — пречистий ти еси...
Цеглинкою зроби мене своєю —
Прах ворогів — окремо заміси!

ЯБЛУНЯ НА БУЛЬВАРІ

О дерево,
ти квіти яблуневі
ховаш у зелені кулачки.
До тебе йду
крізь промені травневі,
крізь павутиння фінішні стрічки.
До тебе залишається півкроку.
Дивлюся на бруньки твої рясні.
Незграбна та розтріскана,
щороку
ти яблука народжуеш мені.
Нехай твої гілки вітрами стерті,
хай тіло твоє зранене й криве,
я вірю — в яблуневому безсмерті
весна живе
і світ увесь живе...
Травневий світ хитається над нею.
Вона стоїть, не вірячи у зло,
і, віття розпростерши над землею,
вона цвіте —
цвіте, що б не було!
Цвіте, бо смисл весни її — в цвітінні,
у цьому найпрекраснішому з див,
коли тремтять прозорих квітів тіні
у переддень народження плодів.
Іду крізь квіти,
гордий розумінням,
що навкруги живе така краса.
Бульвар травневий,
пройнятий промінням,
на вітах яблунь
мудрість колиса.

ЗЕМЛЕТРУС

Вже багато років на землі не було
дня без воєн.

Протягом останніх літ в багатьох
районах планети почастишали
землетруси.

(З газет)

Громохка і неждана мить,
Коли здригаються народи:
Мов жінка, що нелегко родить,
Земля розбурхана двигтить.
...Плечима на каштан зіпрусь —
Чи й нас, плането, перетреш ти?
Від Бухари до Бухареста
Розкочується землетрус.
Тремтять весілля та балети,
Дрижить поет («Іще живу?»)
І яблука летять в траву
На чорне яблуко планети.
Хитається раптовий страх
Над снами нашими й синами,
І піднімаються цунамі,
І стебла хиляться в полях.
Немов під кулеметну трасу —
Схилюсь і я —

землі вклонюсь...

Що ж — телеграмою від Часу
Прийшов раптовий землетрус.
Що ж, душе моя,—

не холонь,

Ти чуєш —

від Курил до Бреста,

Від Бухари до Бухареста
В землі ворухиться вогонь.
О скільки в тій Землі вогню!
Немов злила в своїм багатстві
Усі пожежі,

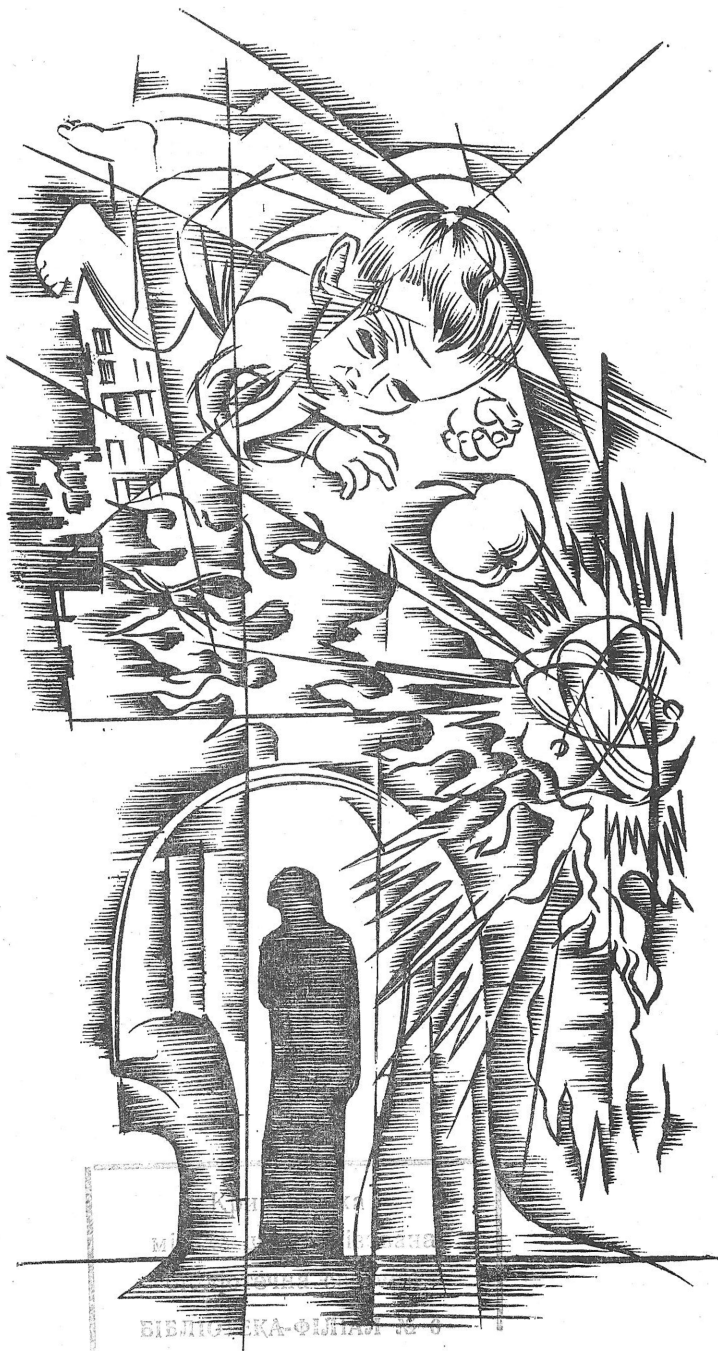
всі багаття,

Всі війни зразу —

день по дню.

О скільки полум'я в ній ще!

99549

БИБЛИОТЕКА ФОНДА № 6

Земля набрякла ним, запеклим,
І переповнилася пеклом,
Яке безжально так пече.
В землі тих опіків — мов лих —
Там всі Хатині та В'єтнами.
Ти чуєш —
                                вибухи під нами,
І вже їм тісно — стільки їх.
Кохана, ти не спи.
                                В цю мить
Не сплять бійці,
                                за нас полегли.
Війни не буде.
                                Наче й легше...
Та пам'ять все одно болить.
Іще раз вирвалась з глибин
Із посвистом
                                війна триклята.
Ну, як вогні ті розділяти,
Коли злились вони в один?!

ВЕЧІРНІЙ ДОЩ

Дощі півдня були ясними,
а потім пролились, руді,
бо сонце сяяло за ними
і розчинялось в цій воді.
Безгучна злива.
Ані звуку.
Безшелесних небес гінці,
краплини падали на руку
та застигали на руці.
І, вітром студжені пронозим,
вони тремтіли з тих щедрот,
ці чорнонебо та чорнозем
зшиваючи нитками вод.
Вже цілий світ в червонім морі
подобу змінював свою.
Як сім'ячко у помідорі,
в червінні вимоклий стою
і вечорове сонце п'ю,
налите в струмені прозорі.

ОСТАННІ ЗАЛИ МУЗЕЮ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

...Пропонували дружбу, як милиці —
Зіприся, мовляв, та іди за нами.
Йому казали про царські милості,
Його улещували чинами.
І компліменти — мов індульгенції,
І люті погрози — наче гармати.
Його виключали з інтелігенції,
Немов це може значення мати.
А потім, зіщуливши очі заячі,
Ховали в зіницях погрози лід.
До нього прицінювались, гадаючи,
Скільки за нього платити слід,
Почім вона, поетова посмішка?
Наказують «Смійся!», а він кривиться,
І виглядають напрочуд пошлыми
Слова, що мали бути б грайливими.
З тих слів, як з лепу,— які вже злеті?!
З тих слів — як з льоху, де повно лих!
Так гарно цареві, коли поети
Показують зуби зі сміху лиш!
Одних повісили, іншим — весело,
Тому он — злості, іншому — злота...
А ти долонями, наче веслами,
Гребеш з океану тої підлоти.
Та знайдеш берег, пальмами всаджений,
І там накажуть: сміхом грими!
Шевченко всміхається, мов засуджений,
Що тільки-но кулю зустрів грудьми.
Бо зробиш півкроку — покрають криком,
А зробиш крок — розтовчуть в ступі.
Рядки, немов загачені ріки,
Б'ються у греблі болюче й тупо.
А понад ними — царі ворожать...
Ти ж розгинаєшся над усе це.
І судді олівчиками ворущать,
Не в змозі дістати тобі до серця.
...У поминок царських — смердючий ладан.
Народ безсмертний, як є в нім лють,
Як є в нім хтось — хоч один,— хто ладен
Негайно вмерти за власний люд!

ПЕРЕХРЕСТЯ

Не знаю, чом без тебе сумно так
І тихо так — мов у грозі без грому.
Я чуюся без тебе, як літак,
Що погубив свої аеродроми.
Я пропливаю в течії твоїй —
Краплина крові по аорті міста —
Хай хтось тебе не любить,

мій міський,

Камінний мій, мій теплий, урочистий.
Ну, що тобі до того?

Далебі

Ти й сам не віриш славам тимчасовим
І не усіх любив, хто по тобі
Проковзував життям своїм чи словом.
Хрещатику мій,

схрещення доріг

І перехрестя днів, змужнілих в праці.
Шевченків крок ти на собі зберіг
Та кроки робітничих демонстрацій.
Я чуюся без тебе, як вода,
Що з хмари в дощ пролитося нездатна.
Мої ти сподівання та біда
І путь моя, важка та благодатна.
Занурений у рік померлих рінь,
На вічність спертий кожною стіною...
Навіщо тобі лестоці молінь?!
Ти — справжній.
Будь, як є:

лишись зі мною!

* *
*

Я із собою сам на сам
У тиші захотів лишиться.
Але ж, оката, наче сом,
До мене прилетіла птиця,
Щоб з підвіконня подивиться,
Як усамітниться мій сум.
З собою на самотині
Без марнокляття й марнослав'я
Хотів побути — але ж ні! —
Обличчя вчителів згадав я;
Вони — живі ще донедавна —
Замерехтіли по стіні.
На самоті з собою був,
Та вітер прилетів, як ворог —
Мені у шибку ліктем бив
І кволі шиї квітів хворих
Ламав та кидав їх у порох,
Неначе страчених рабів.
В'юнка самотність, мов змія,
Відплазувала з того виру.
З собою наодинці я
Так тяжко чуюсь,
                                    бо не витру
З душі надію та зневіру,
Птиць, вчителів, квиління вітру,
Твій голос, совісте моя...

КІНО

Люди вмирають знову — увосьме, вдесяте, всоте —
На сріблястім світнім екрані немає ні краплі крові,
Але — у просторій залі спробуйте зручно сісти,
Коли перед очима в минулих боїв реві
Знову танки воскресли, вулиці всі розпались,
Знову ховає в попелі місяць лице бліде.
І чоловік, що давно вже на світі один, як палець,
Дивиться на друзів, які вже й не знати де.
...Весна за вікном, а в залі снаряди падають з виском,
З екрана залізо котиться на теплу темінь долівок.
Летять бджоли на свічку, що пахне горілим воском,
Пожежею в мертвім вулику і димом давніх домівок.

ТИША

Коли на Хрещатику
    день в сто громів загуркоче
 І натовп нечутно,
    неначе в німому кіно,
 Помчить між дерев,
 Ми почути крізь гуркоти хочем
 Проспект,
    що від часу оглухнути мав би давно.
 Ми звикли до шуму...
    Усе кричимо, як глухі, ми.
 Вже тисячам речень заціпило ніжні роти.
 Та слово до слова
    і — чуєте — рима до рими,
 Неначе із пустки, виборсуються із німоти...
 Є мова дерев — ми не чуємо.
 Кажуть, що квіти
 Кричать,
    лиш до них наближаються руки лихі.
 Метелик малий — найтихіший літак цього світу —
 Волає до нас, але ми і до нього глухі.
 О, будьмо уважні до слів!
 Хоч над їхні маршрути,
 Оглухла від гуркоти, зводиться тиша бліда,
 Яка нас не слухає...
 Тільки потрібно ж почути
 Дерева, птахів і людей, бо інакше — біда!
 Інакше слова повмирають на сірім папері —
 Ну що наші губи крізь гуркоти ці проречуть?
 Чи знайдемо шепіт, розхлюпаний по атмосфері,
 Чи зможемо крики, розлиті у тиші, почути?!
 У вухах байдужих мовчанив — тривоги початок...
 І все ж таки
    слово
    свій шлях понад гуркоти в'є!
 Я вірю, що слухає тисячолітній Хрещатик,
 Приймаючи цілі світи у безсмертя своє.
 Добою натхнений, для часу нового живе,
 Глибинною пам'яттю чесний торкає початок
 І в далечі світлі
    спрямовує слово нове.

ГІДНІСТЬ

Я не люблю, коли кричать,
Ненавиджу, коли лякають,
Соромлюся, коли звикають,
Принижень несучи печать.
Соромлюся товаришів,
Яким на вушко страх співає:
То власна гідність забуває
Дивитись в дзеркало душі...
Чие ж то серце забува
Про сенс Жовтневого уроку —
Високі та святі слова
Про Революцію високу?!
Вона супроти гнітів, зрад,
Вона зболілі душі ніжить
І виникла Країна Рад
Для подолання всіх понижень,
Щоб діставали відкоша
Пани та підпанки ротаті.
Зіщулена людська душа —
Мов крик на всенароднім святі...
Нас Ленін,
                    світлочоллий муж,
Повів у битву за собою,
А прапори держав і душ
Не хиляться на полі бою.
У переможній боротьбі
Смак революції пізнавши,
Ми виплекали у собі
Комуністичну гідність нашу.
Партійну гідність...
В горду мить
Ми спромоглись її здобути.
Гей, хто на мене верещить?
Не чую, не бажаю чути!
Є в нас Жовтневий буревій,
Радянська, горда ця земля є...
Мені квиток партійний мій
Принизитись не дозволяє!

ДІД

Мій дід сидів на східцях і мовчав.
Ми досі з ним ніколи не стрічались.
Але раптово глянули у вічі
Й пізнали одне одного.
І дід сказав мені,
Що він чекав на мене
Із дня мого народження,
Що він хотів мені переказати,
Як роблять хліб,
Бо він на все село
Один умів такі жита ростити,
І молотити ціпом на току
Він, як ніхто, умів.
«Послухай, внуче! —
Дід засміявся та провів рукою
По хліборобських вусах рудуватих.—
Я вмер невчасно.
Хто ж тебе навчить, як хліб робити!
Покажи долоні...»
Він подивився на мої маленькі,
М'які, нековирні рученята
І змовкнув.
На великому майдані
Ходили вайлуваті голуби.
Дід кидав їм зернини із кишені
Та й плакав...

ДОСВІД

Ще стільки є дитинства у мені.
Підпалене в роки війни,
зболіле,
Воно не прожилося і не зотліло,
Поранене —
не вбите на війні.

Ще стільки є любові у мені.
Я цілий вік навчаюся любити —
Чи пито з чаш любові,
чи не пито,
Але чайть жагу мої пісні.

Вже стільки сивини є при мені —
Кристали срібла, що лягають в осад.
Мій день, мій вік,
мій самосуд, мій осуд
І радість моя —
срібний лист при пні.

Ще стільки є надії у мені.
Життя моє —
між вас і перед вами;
День поміж днів,
а слово — між словами.
Так жар живе,
розчинений в огні...

БУДІВЕЛЬНИКИ НА ЕКСКУРСІЇ

Весняне сонце,
як в прадавнім Києві, гріє,
Відчинені двері запрошують в прохолодну тінь.
Будівельники на екскурсії
в київському храмі Софії
Роздивляються кладку стін.
На осонні ходять.
Сміються, простоволосі.
Підставляють обличчя розпашілому квітню.
Обережно торкають
теплу зпрадавен — досі
Цеглу дев'ятсотлітню.
Муляри з Оболоні,
русанівські штукатури
Зір наповнюють видивом цієї краси.
І торкають руками
навік збудовані мури:
Роботу давню —
й на всі часи.
Інспектують якість.
Відзначають з приємністю,
Що були тут безсилими
всі Батії,
Баторії.
Коли ви любитель теорії —
вважайте це спадкоємністю
Чи — відчуттям Історії.
Відспівали загарбникам
недорізані кволі півні,
Всі похмурі пророки не мали в Києві рації.
...Відбувається спілкування на найвищому рівні,
На рівні миру і праці.
Віддиміли усі пожежі,
відкрюкали всі круки
І відбомкали у литаври
всі ворожі полки...
А стіна з стіною зростається,
І торкаються руки
Одна одної,
хоч між ними — віки й віки.

Ці робочі долоні
на собі місто тримають:
Кожен шлях його,
кожну вулицю,
кожне слово поета,
Кожен усміх, кожну надію —
бо силу таку мають.
...А над ними Софія — мов ракета.
Перед ними —
квітневі промені
Золоті руки ламають.

РОЗМОВА З ДАВНІМ ДРУГОМ

«Чим їх пов'язано? —
він дивувався.—
Клопотів, сует і всього —
по в'язи нам.
Стільки ж турбот:
в сивині голова вся...
Як їх пов'язано?
Чим їх пов'язано?»
Чим поєднало нам далі та долі?
Шиють мундири ж нам —
зразу і порють.
Як же нам спільно —
в спільній юдолі —
Знатися близько —
чутися поруч!
Слухати спільно
всі зауваги,
Грїтись вогнем
і не дихати димом.
...Навіть у спокої —
треба відваги,
Навіть в потопі —
треба води нам.
...Тихо ж існують люди уклінні —
Мов килимки до чийогось порога.
Хто це сказав, що дружать — від лінії?
Хто це сказав, що дружать — по лінії?
Дружать, як ми —
бо вмирають без цього!
Дружать?
дрижать?
Як в зіницях у мами,
В погляді дружнім шукають — що буде?
Дружать домами,
дружать димами,
Думами дружать,
дружать — бо люди!..

СЛІД

Це ти пройшла...

Промоклий сніг,
Мов хмара, що упала долі.
На білості моєї долі —
Малі сліди жіночих ніг.
Це ти приходила сюди,
На березня мого алеї...
На травах доленьки моєї
Прим'ято слід твій назавжди.
Це ти прийшла —

з минулих літ,
Спокійно, літньо — в ранки млисті.
І на моєму падолисті
Твій золотий лишився слід.
У пам'ять кроки твої влито,
Болять в ній —

наче в горлі крик.
Собі лишила ти навік
Мое скороминуще літо.
В лід мертвого календаря
Вмерзають дні, прожиті мною.
Пройшла ти —

тінню чи луною,
Мов спів далекий чи зоря,
Чи пам'ять —

в неї у боргу
За все я, що збагну надалі.
...По білості моєї долі
Це ти проходила в снігу.

· ПАМ'ЯТНИК ІЛЛІЧУ
НА ПЛОЩІ РЕВОЛЮЦІЇ

І знов Його історія сама
Натхненно понад Всесвітом здійсмає,
Бо Він краси своєї досить має,
Щоб гребувати гримами всіма.
Над людством, що воює, любить, пише,
Де втіхи й болю досить вже було,
Зійшло навік ясне Його чоло:
Все, що прекрасне,—
не буває пишним!
Його думки навіки світ посіли.
Над прорістю прийдешньосвітніх цнот
Він постає,
прекрасний, мов народ,
Що геніальність дав Йому і силу.
Так дерево бере з підгрунтя соки,
Так світ живе на сонячному тлі.
...І символом оновлення Землі
До нас іде Він —
світлий та високий.

ЧИТАЦЬКА ЗАПИСКА

Розкажи мені про землю,
Про сади, про хліб, про волю.
Розкажи мені про зиму,
Що дарує спокій полю.
Розкажи мені про літо,
Про жнива і теплі ріки,
Розкажи мені, як лікар,
Про людські серця і руки.
Знаєш,

крізь найвищу втому
Я постійно пізнаю —
Все єдине,

все в одному,
Все ввіходить в суть мою.
І не можна розділити
(Сущі з'єднано в мені)
Поле й небо,

зиму й літо,
І роботу, і пісні.
І життя ще стоїменне —
Все у праці й боротьбі.
...Щиро прочитай для мене
Все, що пишеш сам собі.
Все, що світові ти виніс —
Наше спільне ж —

зрозумій!

І ніякі брехуни нас
Не розділять, брате мій.
Нам з тобою не пасує
Похилитися з утом.
Хай ніхто не ділить всує
Нас ні словом, ні перстом.
Бо роботи в нас з тобою
Досить —

задуми ж одні.

...Після дня —

мов після бою —

Вірші почитай мені.

ЧЕКАННЯ

Відлетів
        плинним рухом джмеля,
В хмари виковзнув,
        як в течію...
І радарну долоню своєю
Наздогін ворухнула Земля.
Відлетів — як відлинув,
        від літ,
Від шляхів,
        від слідів на Землі.
Наче крихта по синім столі,
Проковзнув,
        ліг на твердь, мов на лід.
Доле мила,
        ти слухаєш спів?
Стали ним літакові громи.
Мовчимо ми.
        Благаємо ми:
Доле мила,
        хоча б долетів!
Ах,
        бадьорі пілотські пісні,
З найвідважніших складені слів!..
Доле мила,
        хоча б долетів
Літачок цей,
        що в неба на дні!

РІК СПОКІЙНОЇ СОВІСТІ

Вже пора.

Тихим летом

Час прикличе утому.

Пам'ять — наче багнетом —

Різоне по живому.

Друг для неї чи раб ти —

Не жалітиме —

вмить! —

Ти збагнеш себе раптом,

Аж душа заболить...

І,

мов шепоти жита,

Оживуть голоси...

Як же греба — дожити

До такої краси!

До розверстості тої

І душі без одеж.

До останнього бою,

Що з собою ведеш...

Доле, дай мені пам'ять!

Хай ніколи в мені

Ватр жорстоких не палять

Помарновані дні;

Як неvistиглий жар —

Серця вигіркли повісті!

...Занотуй в календар:

Рік Спокійного Сонця,

Рік Спокійної Пам'яті,

Рік Спокійної Совісті!

Жити б з ними,

допоки

Не сховає земля...

Тихим летом неспокій

Понад серцем кружля.

НА БАЙКОВОМУ

Вмирають мудреці з держави слів —
Святі, що суцї над патериками,
Кошлатоброві, з чесними руками,
Та, вмерши, ні один не помалїв.
Померши, ні один не відїшов,
Лиш смертю із майбутнім привїтався.
Та облетїла раптом суета вся,
Неначе порох з їхніх пїдошов.
Над теплим хитроплетивом дорїг
Самотній місяць котиться їржаво.
Поезїї великої держава
Поволї тратить мудреців своїх.
Ми проводжаєм їх в далеку путь,
Їдемо за ними —

строфами та снами,

Говорим,

що живуть вони між нами,

І знаємо —

вони вже не живуть.

Це не вони —

поезїя жива...

Гїрке знаття те в душі собї вріжем,
Бо винні перед ними кожним віршем,
Де брязкотять сфальшованї слова.
Бо винні перед ними кожним словом,
Яке живе в душі на ланцюгу,
Коли крїзь пам'ять, наче крїзь югу,
Ми у зачассї лики їхні ловим.
До болю звично все:
Одні в землі,
А на землі все той — стокутний — будень.
Нехай нам і за себе гїрко буде,
Коли вмирають наші вчителї!
Нас битва кличе.
В звогненї роки
Рушаємо в зворушливїм єднаннї,
А їм вузькї окопи персональнї
На Байковїм викопують дядьки...

Вони вже в снах незморних та незмірних.
Вклонившись вчителям із днів нових,
Подумаймо,
Як берегти живих,
Коли ми проводжаємо померлих,
Коли ми у прийдешність проростаєм
І з їхніх днів, що повнять нас ущертъ?
А мудреці від нас ідуть не в смерть,
А в той народ, що дав колись життя їм...

ДЕСЯТЬ МОНОЛОГІВ ПРО КОХАННЯ

1

— Як ти гадаєш,
що напишуть про нас?
Я стільки вже бачив фільмів
про померле кохання,
що в мене очі вмирають.
Я стільки вже чув пісень
про померле кохання,
що в мене вмирають вуха.
Я стільки вже бачив п'єс
про фальшиві обійми,
що в мене руки вмирають.
Якби я нічого не знав
про Джульєтту й Ромео,
у мене б серце померло.
Як ти гадаєш,
що напишуть про нас?

2

— Вчора впав сніг.
Вночі всі будинки стали подібними,
як люди в однакових пальтах,
що заснули,
виструнчені вздовж вулиць.
Мила моя,
ціле місто чекає на тебе.
Ти не бійся однаковості будинків —
вони всі різні,
вони з різної цегли,
і різні птахи
на піддашсях мешкають влітку.
Я сьогодні схожий на всіх закоханих.
Я нічого не скажу тобі.
Не можу обтрусити снігу,
як будинок, замурований в зиму.
Коли ти прийдеш —
не дивуйся.
Просто — вчора впав сніг
і ми з будинками чекали на тебе.

3

— Ти кажеш, що любов одна —
як повітря, як хліб,
як терпке вино із барила.
Просто ми її зустрічаємо уперше, вдесьте —
скільки кому потрібно,
бо вона необхідна,
як хліб, як вино,
як осіннє яблуко, як вода із криниці.
Вона вічна у мірадах повторень.
...Я знаю,
що любов єдина,
як єдиний хліб, як єдине вино.
Але я завжди пам'ятав,
з чийх рук
приймаю житній краєць.

4

— Я втомився.
Знаєш, я дуже втомився.
Я втомився, немов дерево,
що під снігом не може дихати.
Я втомився, мов корабель,
що не може зловити вітру
вітрилом,
опалим, як безкровна долоня.
Я втомився чекати листів твоїх.
Знаєш, я — наче птиця,
що звисла над океаном часу
на знесилених крилах
і — жодної щогли для відпочинку,
жодної щогли.
Тільки хмари, що провалюються,
мов перша крига на озері.
...Вчора вночі
я кинув на стіл блакитну скатертицу
і на неї поклав яблуко —
м'яку планету зеленої галактики,
що наблизилась до землі
надто близько.
Незмога зберігати власну орбіту
поруч з центром тяжіння.

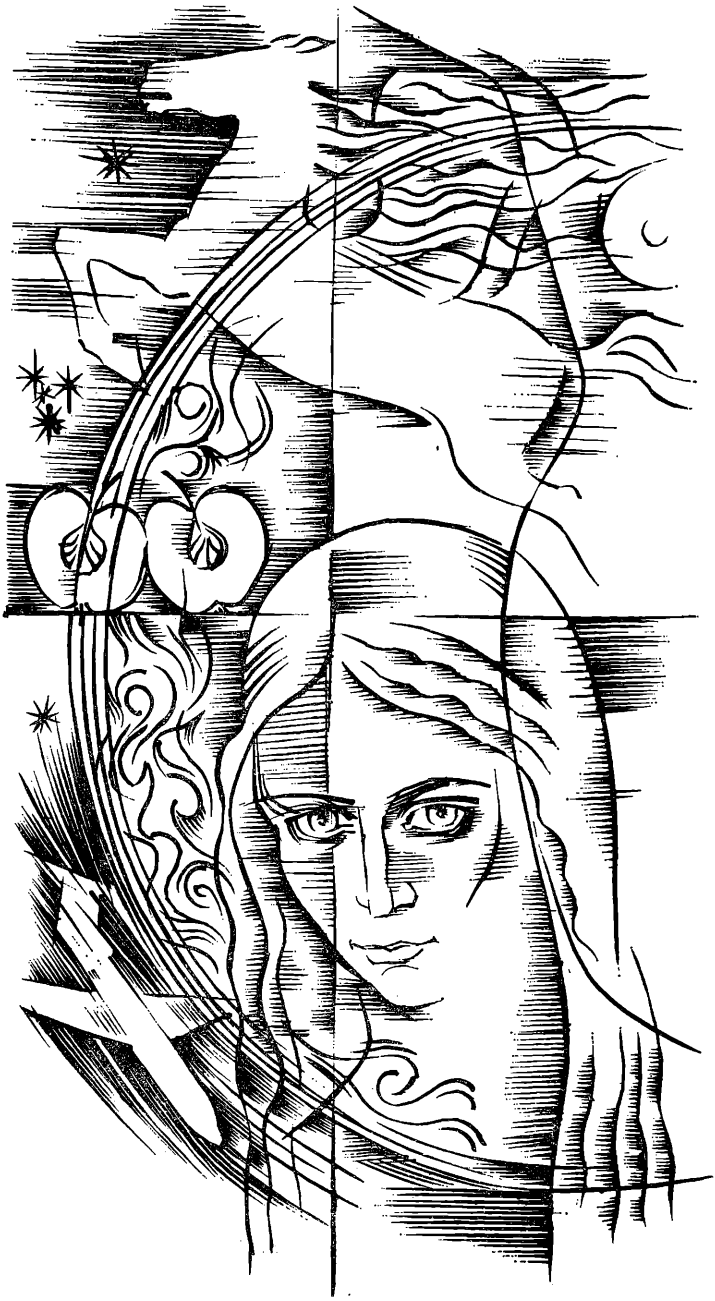
Я іду до тебе, мила моя,
я втомився...

5

— Я сказав тобі правду на один день:
«Я люблю тебе».
Я сказав тобі правду на один тиждень:
«Ти потрібна мені».
Я сказав тобі правду на один місяць:
«Хочу тебе бачити».
Я сказав тобі правду на один рік:
«Мені сумно без тебе».
Я мовив тобі неправду на все життя:
«Будь моєю дружиною»
Кохана моя!
Казка має лишитись казкою.
Якби Ікар,
змахуючи крильми,
пролетів учора опівдні
над міським майданом,
про нього писали б фізики,
але ми знали б на легенду менше.
Де закінчується неправда
і починається казка?
Мила моя...

6

— Ти кажеш —
життя повниться чатуваннями.
Я чекав на тебе
рік, два, десять років.
Я передчував тебе,
як полководці передчувають поразку
в битві,
де розрахунки
врочать їм перемогу.
Я виглядав тебе, солодкий мій болю.
Я чекав,
бо життя — не саме лише чатування —
воно вічне передчуття щастя.
Можна нічого не дочекатися,
але можна бути щасливим,
передчуваючи щастя.

Це — як дитина,
що вперше котить губами
незнайоме, хоч солодке до щему
слово
«кохаю».

7

— Я знаю, як лікувати смертельно хворого.
Знаю,
як електрони обертаються
по безконечних орбітах.
Знаю, що я тебе втратив.
Мила моя, є найстрашніша з мук ---
розуміти все.
Мила моя,
чому я так багато знаю про нас!
Ти віддалилася,
як найдальша з галактик.
До неї летіти й летіти,
а коли наблизитися,
виявиться,
що то було просто світло
померлих сузір'їв,
світло, що обертається
по неіснуючій орбіті,
де ракети гинуть, влітаючи в темряву.
Там зовсім порожньо.
Зовсім порожньо.

8

— Скажи мені,
якби я тебе не вигидав,
про що б я думав?
Скажи мені, якби я тебе не кохав,
що б я знав про кохання?
Скажи мені,
якби тебе не було поруч,
що б я знав про жінок?
Скажи мені...
Ти нічого не кажеш...
Скажи мені,
якби я тебе не втратив,
що б я знав про самотність?

— Ті, кого ти кохала до мене,
 де вони зараз?!
 По яких закутках пам'яті
 існують в тобі ті,
 кого ти кохала до мене?!
 Скажи мені ще одне —
 чому я нічого не хочу знати про ревності?
 Вони теж нічого не знали,
 ті, кого ти кохала до мене?
 Мені приносять тебе,
 розсотану
 плітками й словами чужих споминів.
 А потім — приходиш ти.
 І я розумію — це щастя.
 Мені снилась верба,
 пощеплена на галуззя —
 з кожної гілки постало нове дерево.
 Навіть якщо ти не зможеш мене кохати —
 я сню прадавнім похміллям,
 бо людина, якої ніхто не любить,
 жити не може.

— Коли ти приходиш у сон мій,
 я прокидаюся
 і не можу більше заснути.
 Коли я зустрічаю тебе на вулиці,
 то стою без'язико,
 бо не маю жодного слова
 навіть на денці пам'яті.
 Коли я думаю про тебе,
 стаю безпорадним,
 як людина,
 що ніколи в житті не була поетом.
 І я розумію,
 що, якби тебе не було,
 я не міг би спати,
 розмовляти
 і писати вірші.

ЕМІГРАНТ

Півсотні сонць — жовтобоких динь —
Тролейбус віз на плечі.
І півні кричали, вітаючи день,
Коли їх зварять в борщі.
На пошті годинник з видзвоном бив
Горішки музичних тем.
В шість ранку Хрещатик безлюдним був,
Як полігон під вогнем.
За ніч перебравши реєстр тривоги
І втіх, що їх кожен мав,
Ми сіли на східцях поштамту вдвох,
Натомлені від розмов.
Сказав мій супутник:

— А я лечу

В інакші землі та дні,
Звідкіль не чути мого плачу,
Коли тоскно мені.
Та й ваших туг не чути звідтіль,
Коли сумнувате вам.
...У кожному морі — інакша сіль,
Всюди — свій лік словам.
Але ж —

гукне мене Судія

На суд, що зветься Страшним.
І Київ привидиться —

тільки ж я

Задовго жив поза ним.
Коли запитають — неспокій чий
Вам душу палив живу?
Ви — знаю — народ назвете свій,
А я свого — не назву.
І я поблякну на вашім тлі
В химерії цій сумній.
Ви — лікар.

Зробіть аналіз землі:

Скільки крові у ній?!
Бо всі, хто падав тут у бою,
Дивилися в очі вам.

Поет ви.

Торкніть землю свою
І вірте її словам.
Я заздрю.

Бо гарна мрія веде
До чесної вас мети...
Ви знаєте, як Хрещатик гуде,
Коли від нього іти?
Втім, звідки вам знати?

Ви — тут, ви — є,

А я — емігрант, втікач.
І чим для вас є слово мое?
І чим для вас є мій плач?
Я нині прощаюся.

Мій маршрут
По інших світах побіг...
Ви — атеїст.

Але бог ваш — тут.
Я — вірую.

Де мій бог?
...Теолог на сходинку пересів
З-під ніг ранкових роззяв.
Годинник на пошті зацокотів
І дзенькнув вісім разів.

ДЕРЕВО

На Хрещатику, перед будинком № 19,
ще багато років після війни росло де-
рево — єдине довоєнне дерево на всю
вулицю...

Хрещатикові зір торкнула мла,
Бо виболіли очі йому з диму:
І лиш по кроках він пізнав людину,
Що мовчки по його камінню йшла.
Той чоловік тут жив колись. Забув,
Де був той дім, де сходи — невідомо...
Він мовчки йшов крізь попіл свого дому,
А попіл, мов сивини, срібним був.
Був чоловік самотнім, мов стіна,
Що з мертвої зосталася споруди:
Нізвідки він прийшов і йшов нікуди,
Тому що навкруги — сама війна.
Згорілого життя непевні сни:
В розбитій рамі — спалена картина...
Був чоловік самотнім, як цеглина
З хрещатицької мертвої стіни.
Там знищений рояль стогнав, мов дзвін,
Поміж баюр, де вітер пальці мие.
Йшов чоловік, і дим стелився змієм,
І ніг йому торкався м'яко він.
Загинула домівка — в димне тло
Пірнула — й не повернеться довіку.
І плакати хотілось чоловіку,
І сліз у чоловіка не було.
Він перейшов руїну й мовчки сів —
Самотньо, сумно, зігнуто, убого —
І дерево прийшло тоді до нього
На довгих пальцях сірих корінців.
Звідкіль воно? Над попели війни
У майбуття ростуть дерева й люди.
І перед тим Хрещатиком, що буде,
Стояли на руїні вдвох вони.
Що в них було?
Гай з мрії, дім зі сну
І тіло міста, бомбами розрите.
І дві руки, щоб Гітлера убити.
Ще й дерево — фашизму на труну...

В ГОСПІТАЛІ ІНВАЛІДІВ ВІЙНИ

I

Його ховали по частинах —
спочатку ноги,
а по тім
його ховали в білих стінах
та загортали у латинь.
Могила ніг — у дальнім полі,
хто знає, де тих пальців прах?!
Поля боїв неохололі
стоять багаттями в очах.
А з ніг — каштани одноногі
зросли — по дереву з ноги.
Немов річки — його дороги,
камінні в рік тих береги.
У рештків тіла — рештки долі,
а синь очей — в небесну синь.
Його поховано по дольках,
неначе жовтий апельсин.
А коли біль в очах остигне
і вилетється в смарагди сліз,
він воскресає по частинах,
немов із насінини ліс.
Він воскресає поступово,
як з пари воскресає роса,
як з літер воскресає слово,
а з слова — книга воскреса.
Йому нічого вже не треба,
то був поганий сон — війна.
І він вночі стрибає в небо,
щасливий, наче космонавт.

II

...Возноситься.
Дощем спадає потім,
як вічний біль народної душі.
І виступає на обличчях потом,
солоним, як вода у Сиваші.

Він парою до хмари долітає,
просякнутою подихами риб.
Проходить у зернину й виростає
він колосом, з якого буде хліб.
А буде хліб — то буде все.
І зморно
він ляже відпочити по літах.
Він падає між теплі сірі жорна,
посвистуючи,
наче білий птах...

ДУША

Коли новонароджені пісні
Лиш мріють про крило, щоб знятись вище,
Я чую, як вовтузяться в мені
Ті кілька нот, що в пісню не вросли ще.
Ті кілька нот, що іншим не рівня,
Бо, виболілі, прагнуть свого лету,
Бо, не зім'яті ще в долоні дня,
Існують, лиш обіцяні поету.
Як воду, світанкове сонце п'ють,
А весь світ понад ними — мов колиба;
Та, суцї в ньому, ноти не клюють
Розсипані навколо крихти хліба.
Їм власний хліб ввижається й слова,
Які торкнуть їх — чесні аж цнотливі —
І в кожній ноті, як в маленькім диві,
Надія споконвічна ожива.
...Віпрешся в стіну втомленим плечем
І раптом пригадаєш відчуття те —
Як власну силу і — мов сталий' щем.
Дві ноти, що їх лячно дотикати,
В тобі існують — сміхом та плачем...

РЕЙС С-957 26 ТРАВНЯ 1976 РОКУ

ЯК-40 у моє сорокаліття
Мене везе на білому плечі.
...Два двигуни зайшлися у плачі,
Та сльози їхні — в райдугах розлиті,
А третій двигунець мене лякає,
Бо заспіває раптом, загримить,
Немов оркестр святковий.
А за мить —
Затуркотить і, наче птах, зникає
В тумані білім, в морі, що синіш
За очі жінки — тої, що кохаю.
ЯК-40 мої дні перетинає
І протинає, наче срібний ніж.
Крізь двері райдуг та зависи мряк,
Крізь радощі життя і все, що зле є...
Чому цей день — між небом і землею,
Чому цей день під вічним словом —
ЯК?
ЯК-40...
Чи ж годиться колисати
Людські надії у такі роки?!
А хмари білі плинуть, мов книжки,
Яких я не спромігся написати.
А двигуни туркочуть, невагомі —
Птахи вогненні, сонцем повні глеки...
Я від свого дитинства так далеко
І так далеко від свого дому.
Та прадідівський світ — від жовтих стріх —
Веде за мною поглядом, як сонях.
Мої літа летять на білих конях,
На сивих конях споминів моїх.
Минулі дні розклали свої крами:
Минущі дні — мов крига навесні.
Вже знову літаки гудуть мені,
Бо тужу за вогненними птахами.
О де ви, ті короткі сорок літ,
Розчинені в одному-єдинім слові?!
Хто відає?
Летять столи святкові
На ЯКу-40, врослому в zenіт.

Я прошу вас...
Приходьте. Прилетіть.
Змахніть крильми.
Ввімкніть свої мотори.
Гей, полетімо!.. Понад чорні гори,
Над чорне горе, що мине за мить.
Над призабутий і принишклий страх,
Що залишився там — на смузі зльоту.
Літайте по квитках «Аерофлоту»,
А свята зустрічайте в літаках!
Хай всесвіт забуває про біду,
Коли шампанське вибухне в кабіні.
Піймаймо у небеснім шумовинні
Розчинену між хмар зорю бліду!
Приходьте. Прилітайте.
З неба кинем
Усі печалі — як вчорашній морок.
...Я — в ЯКу-40, і мені вже сорок,
І стюардеса піднесе чарки нам.
А з неба до землі немає мосту —
І виднокруг нам безмір розтуля.
Земля мовчить. Очікує земля.
...Побавилися й годі. Все — так просто.
«А в небі зоря понадхмарна сяє!..»
«Поставте чарки!
Застебніть пояси!
Літак сідає!»

Літак № 93526, рейс Краснодар — Київ

РАДІСТЬ

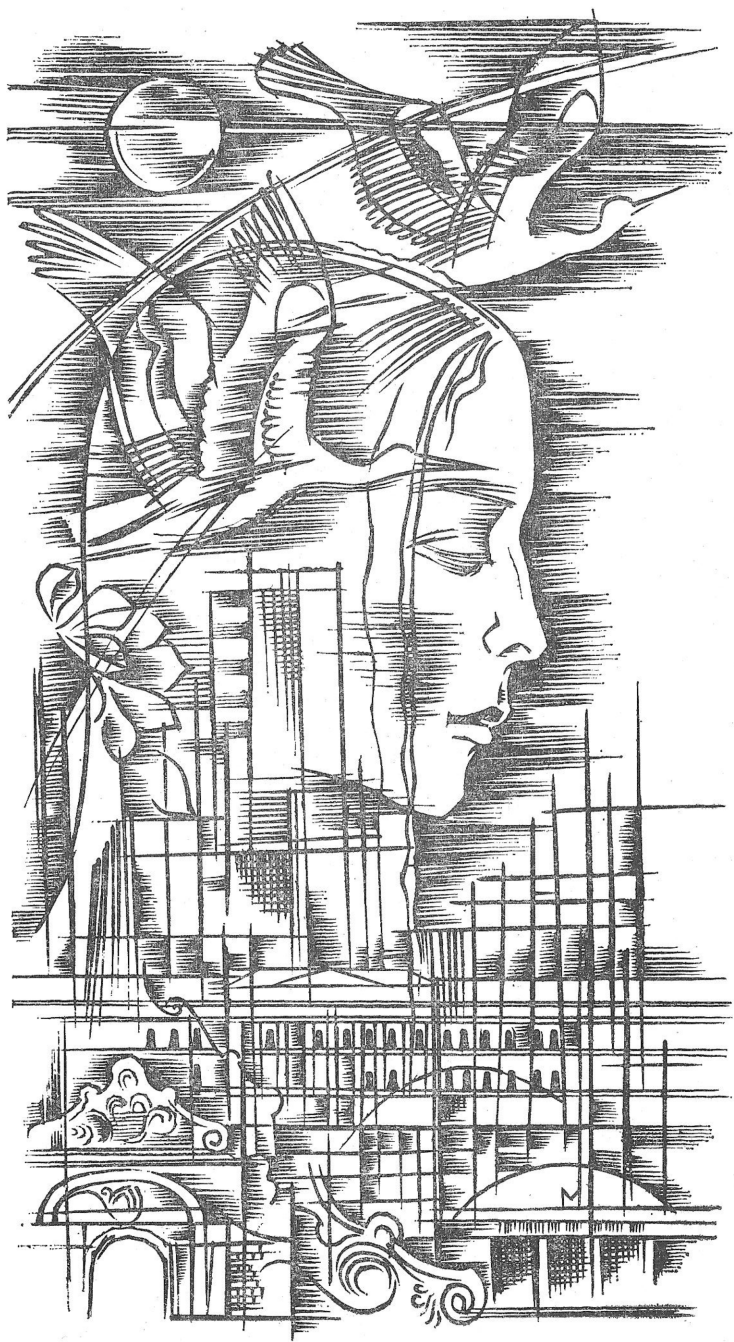
Дівчинка біжить через дорогу,
звівши стегна,
смішно та незграбно.
І кладе долоні на коліна,
стримуючи платтячко у леті.

Дівчинка біжить через дорогу.
А на тротуарі — дзенькіт сміху.
Мов дрібні монетки,
по асфальту
котяться смішинки та смішини.

На бруківці — регіт дзвінконогий
танцював, підвівши руки білі,
і гриміли сині брили сміху,
падаючи людям попід ноги.

Дівчинка кружляє серед міста.
Місто закружляло круг майдану.
Небо вершить коло над містами.
Сміх по небу котиться, мов місяць.

Дівчинка біжить по паралелі,
плутаючись у меридіанах,
і стають блакитні бризки сміху
настроєм
та зорями на небі.

ЛЮТИЙ

Обліплено снігами дні,
Думки загорнуто в завії.
Мій Києве,
даруй мені
Зло, що вчиню нехотючи я.
Мій Києве,
даруй снаги
Все витерпіти, що зболіло,
Бо забілили вже сніги —
Над всі чорноти — забілили.
І звідки сніг цей прилітав,
Щоб забілити кожну цятку?
Ти весь, мов чистий аркуш, став
І починаєшся спочатку.
І спільну гру в цей білий день
Ти пропонуєш,
бо за місяць
Підошви тисячі людей
Твій білий одяг перемісять.
Зима струмки нам полиша —
Омиються дахи і кручі.
Що ж, кожна вулиця й душа
Оголюються неминуче.
Ще прийде час і зійде сніг,
І ти його забудеш — годі ж!
Будинкам весело до ніг
Хлюпнеш водою власну одіж.
А ти,
в лютовому вбранні,
У маскарадній цій киреї,
Вчи нас,
в твоєму суцix дні,
Законам щирості твоєї!

ОСІНЬ

Полишивши останні відбитки лап
на пустельнім пляжі,
Розбігаються гуси,
стартуючи в переліт.
Небо хилиться,
хилиться
й не знати, де воно ляже,
Коли, врешті,
впаде на кволий ранковий лід,
Коли м'яко торкнеться хмарами трав осклілих
І спочине, розм'якне, розтечеться між них.
У рудої землі з долоней промерзло білих,
Наче пух гусей відлетілих,
спурхує сніг.
Стануть білими шрамами
розмоклі вчора траншеї,
Але сніг розтане,
світ торкнувши білим квачем.
...Над парканом пливе парасоля на довгій шиї,
Обстрілювана дощем.

ЛИСТОПАД

Це — як жестикуляція безрукого.

Щось надприродне.

Щось позаприродне.

Дивлюсь, як яблуні рвучкими рухами

Померле листя ловлять на городі.

Стоять ліси з рудими парасольками,

Підтримують руками небо сонне.

І, скарані на горло, довгі соняхи

Рушниці тіл націлюють у сонце.

А дівчина зіницями ожинними

Крізь цілий світ на мене пильно дивиться.

Що є кохання?

Слухай-но... Скажи мені!..

Ти, певно, знаєш все, премудра дівце.

Ти, певно, знаєш все.

Бо хто ж то відає

Про речі,

що нема кінця й початку їм.

Сто років тому звали б тебе відьмою —

Чаклункою з відьмацькою печаткою.

Нечесані баби з очима лютими

На тебе, мов ланцюг,

прокльони вішали б.

На полум'ї лісів щодня палю тебе,

А ти з вогню стаєш іще живішою.

Що є любов!

По літері збиратиму

До слова слово — доки не знайду.

...Дві яблуні руками кострубатими

Померле листя ловлять у саду.

ЕКСКУРСІЯ МІСТОМ

Екскурсанти, дивіться наліво — там ходить поет.
Поки він ще живий, познайтеся з ним, бо небавом
Він лишить себе власним словам, своїм славам, неславам
І розчиниться голос його між забутих прикмет.
Познайтеся з ним — там, наліво, проходить поет.

Екскурсанти, дивіться направо — іде робітник.
Познайтеся з ним — він Хрещатик з руїни виводив,
В його пам'яті — співи гудків довоєнних заводів,
Дим війни із легенів ще досі у нього не зник.
Познайтеся з ним — там, направо, іде робітник.

Екскурсанти, дивіться вперед — там будинок стоїть.
В рік відомих подій, в день відомий, за що — невідомо
Двоє п'яних денікінців вбили філософа в ньому.
А філософ писав про минущість усіх лихоліть.
Познайтеся з ним — його дім перед вами стоїть.

Екскурсанти, дивіться угору — там хмара пливе.
Тридцять років проплинуло — хмарами над головою —
З дня, коли на людей впали бомби війни світової.
На людей подивіться — в них пам'ять ця міцно живе.
Познайтеся з небом — там сіра хмарина пливе.

Екскурсанти, дивіться навколо — мов квіти з трави,
Тут і пам'ять, і люди зростають над війни та втому.
Подивіться навколо: Хрещатик — це люди, що в ньому.
На проспекті побудьте — сьогодні Хрещатик це й ви.
Познайтеся з безсмертям: воно — наче квіти з трави.

ДІЙСТВО

РОЗМОВА З САМИМ СОБОЮ

В людини вік — неозначимий,
Бо старість, молодість — усе це
Іде крізь нас,

як вірш крізь рими

І як життя іде крізь серце.
Уже не знаю, скільки літ я
Прожив та проблукав на світі.
Скажіть мені,

якого літа

Омився я у першій світлі?
Коли мені трава до ніг
Схилилась в першому поклоні?
Якого року перший сніг
Розтанув на моїй долоні?
Позаплітались в кожному дні
Мого століття веремії.
О, скільки юностей в мені,
О, скільки старостей в мені є!
В мені тих радостей та лих
Для пекла стане і для раю,
Бо я продовжую одних
Та замість інших умираю.
Літа мої, товариші —
Мої надія та тривога.
І Революція в душі —
Ознакою життя нового.
Слід часу...

Він незримо є,

Як слід міжхмарний по лелеках.
Мій день із днів чужих стає,
Мов дитинча років далеких.
Літа!

Благословіть мене

Пізнати вас, йдучи між люди.
Ніщо без сліду не мине:
Бувало завше так

і — буде.

З-під всіх ночей,

з німот,

з-за ґрат

Сказав: «Люблю...»,
  бо вищих слів не мав.

Я чую вас крізь гуркоти й громи,
Вас бачу —

  ви, як совісті, звелись:
Понад світами вогнищ та заліз
Стає ваш світ,
  що творить нас людьми.

...Все знаю:

  про війни страшні жнива,
Про поле, де впрягались ви в плуги.
Це теж борги.

  Це теж — мої борги.
Але найвищий борг — любов жива.
Спасибі вам.

  До пам'яті тулю
Долоні ваші, сущі в кожному дні.
Спасибі вам,

  що вірили мені.

Я вас люблю.
Спасибі вам.

Люблю.

КИБАЛЬЧИЧ ДУМАЄ ПРО МАЙБУТНЄ

Був би кінь, був би дім, був би пліт
І маєток на тисячу літ.
Був би друг, що заступить від лих —
Все одно полишив би він їх.
Ще до думки цієї не звик...
Гине задум, обірвано вік;
Вже у нього нічого нема —
Тільки пам'ять, п'ятьма і тюрма,
Тільки ґрати і тільки стіна,
Тільки вечір, що день обтина.
Може, це ще не все?
Несумні,
Може, згодом продовжаться дні?
У роках невідчутних, сливе,
Він хоч трохи іще поживе?
Сріблом власних завчасних сивин
Доторкнеться майбутнього він,
Чи долонею, чи олівцем,
А чи крейдяним кресленням цим?
...Скажуть: «Дню, що гряде, послужив!»
Але ж він у своїм не пожив,
Бо замкнули у карцерну твань
Десять тисяч його сподівань.
Тяжко вірити в пам'ять століть,
Коли кат за плечима стоїть.
Тяжко вірити в інші світи,
Коли з цього примушують йти.
У тюрмі догоріли вогні,
Але — білим по чорній стіні,
Мов Кибальчичу явлений знак,
Виникає космічний літак.
...Затремтіли у варті ключі:
— Де ув'язнений?!
— Зник уночі...

МИКОЛА ГОГОЛЬ ПОВЕРТАЄТЬСЯ З РИМА

— Вже повертатися пора.
Я зрозумів, що час додому...
При місяцеві молодому
Гаїв безлистих млиста гра
Наврочує душі утому —
Вже повертатися пора.

Я розумію, де мій дім,
Бо з ним в розлуці не звикаю
До іншого, чужого, гаю,
Де з димарів чужинських дим
Прирощено до небокраю.
Я розумію, де мій дім.

Але ж утечі прагнув я,
Мов пошуків себе самого.
Як не було б, а ця дорога,
Немов неспішна течія,
В якій бездомному убого.
Але ж утечі прагнув я!

Перемісилися в душі
Диканьки й Петербурги всі ці,
Всі селища і всі столиці,
Всі тістечка, хліби й книші,
Всі мови — славні, кволі й ниці —
Перемісилися в душі.

Наснилось — хтось рече мені,
Нежданий, мов сльоза на святі,
Знайомий, наче мама в хаті,
І я здригнувся уві сні,
Затягивши усі слова ті.
Наснилось — хтось рече мені:

«Шануй свій хист до божевіль —
Відхід від думальних стандартів
Належить до найліпших жартів
В твоїй країні без дозвіль.

В тіні урочистих штандартів
Шануй свій хист до божевіль.

Не місце мріям голубим —
Хоч як би у блакить ти вірив,
Не голубам, а лютим звірам
Належить нині отчий дім.
В країні голубих мундирів
Не місце мріям голубим».

Мій білий Риме, прощавай!
Вже час. До Петербурга треба.
Мене зустріне млисте небо,
А проводжає млистий гай.
Куди втекти — лиш тільки в себе!
Мій білий Риме, прощавай...

Дзявкають в спину Вам
люті до сказу хорти.
Стільки ще міці є
в зрадника, в дурня, у ката:
«Захисти!»
Є в словниках та у пам'ятях речення-рани,
Та до одного з них
варто всім серцем рости —
Раптом почути,
як вияв довіри і шані:
«Захисти!»

...Дуже далеко,
у часі чужому і злomu,
Жив чоловік,
що писав у майбутні листи.
Хай же болить нам —
почує ним, зболене в ньому:
«Захисти!»
Люди зростають крізь море духовної трути...
Він мовби знав,
що до Жовтня — недовго іти.
Лиш Революції слух дозволяє почути:
«Захисти!»
Хай же назавше нам совісті повнять собою
Сила й натхнення,
з народного зведені тла.
Краплю надії людської
і крапельку болю,
З іменем Вашим з'єднавши,
доба нам дала.
Зло подоланне,
бо правда — завжди проти зла!

ІВАН ПІДДУБНИЙ СТАЄ ЧЕМПІОНОМ СВІТУ

Силу, і шал свій, і дух свій надіями вигріти,
Задуми й плани чаїти в собі до пори.

Не похилитись.

Підвестись, напружитись, виграти,

Так, щоб ніхто не дивився на тебе згори.

Бо неможливо, коли всі шляхи четвертовано,

Пам'яті, душі, слова перекраєно вкрай.

— Я з Красенівки...

— А де це?

— Піддубні ми...

— Хто вони?

Хлопче, кому ти потрібен — хоч криком волай!

Хлопче, кому ти потрібен?

Примружено дивляться,

А підведеш ти обличчя, від поту рябе,

Зойкнуть, ревнуть від захоплення модники й діви ці,

Що зневажають тебе і — бояться тебе.

Зойкнуть,— бо страшно,

Бо вершиш як слід свої справи ти,

Тільки в зусиллів твоїх рівнобіжна сумна.

Сумно стоїш, мов історія, навчена бавити.

Дужий і немічний,

втомлений, наче вона.

Брехні стоять за твоєю могутньою шиєю:

В'ються, ховаються, тішаються — що не роби.

А вороги твої вже намастились олією

І вислизують, веселі, з обіймів тобі.

Ти молодий і нехай вони трохи покажуться —

М'язи твої — то усе арсенал на війну.

Чуєш, суперники щось ледве чутно проказують,

Грузнучи грубими спинами в тирсу брудну.

Почемпіонствуй, Іване!

Понад перепонами

Дух свій зведи — як в захмаренім небі зорю.

В світі нечесному вчи їх —

понад чемпіонами

Власними чесністю й силою повладарюй.

Чесність і сила — безсилі,

та зводиш їх вкупі ти,

Струшуєш ними, еднаючи з чесністю міць.

— Ось я стою... Ми Піддубні... Тепер вже не купите...
Станеш над світом столиких столів і столиць.
Станеш, подивишся, зрониш сльозу нетамовану,
Всю твою владність торкне збезпораднена мить,
Бо пригадається раптом домівка — давно вона
Болем негоєним глибоко в серці щемить.
Бо пригадається все, що повинно б забутися.
Спомин той кров'ю новою в тобі протече.
Пісня правічна на денці у пам'яті збудиться
І — чемпіонською стрічкою через плече —
Мамин рушник доторкне тебе та обпече.

ШЕВЧЕНКО НА ЗАСЛАННІ МАЛЮЄ КИРГИЗЬКИХ ДІТЕЙ

Їх давно заборонено — цього митця, що в солдатах,
І народ його,

що знемагає без волі та слів.

Що він може?

Жебрацтву тутешньому біль свій роздати,
Щоб той біль нетамований в мертвим піску перетлів?

Що він може?

В далекому світі шукати загину,
Проклинати піщану свою, несходиму тюрму,
І стояти плечима до сходу,

Щоб рідна країна

Хоч митевим видінням зіщиці торкнула йому?

Що він може,

Коли так далеко до дому й до бога

І розпука паде, мов сльоза дощова, на лице?

Що він може?

Його переконують в тім, що — нічого,

І невтомно бажають, аби він повірив у це.

Ще Шевченко нічого не знає і знати не може:

На пекучім пустелі стоять перед ним байгуші —

І не знає він слів

тих, якими у нашого Мужа

Просять мужності діти, що муку лиш мають в душі.

Що він може?

Всеволодний фельдфебель подивиться зизо,

І в уяві фельдфебельській солодко свиснуть різки.

Ще Шевченко запише в Журналі це слово —

«киргизи»,

Заскрегоче воно, заболить,

незбагненне й різке.

А за словом тим — люди і трави,

пустелі та гори,

І пісні незнайомі, і речень незнаних рої.

Ще Шевченко побачить

пророслу крізь погляди гордість,

І зрадіє він так, наче вдома побачив її.

Скільки гордості треба народу,

Щоб став він собою?

Скільки душ неіржавих над душами, влитими в лій?

Скільки сили потрібно, аби — від безсилля до бою —
Перейти по історії та зберегтися у ній?
Що він може?

Усе!

Вірний долі, і думі, і слову,
Він торкає папір невагомо, ледь чутно, мов час.
І Шевченко «киргизи» в Журналі записує знову
Та лишає собі його,
щоб полишити для нас.

Що він може?

Усе!

Від народу йдучи до народу,
Він, мов зерня зорі, проростає в імперську пітьму.
...Жовта сонячна куля
підводилась ясно зі сходу
І, йдучи на Україну, дивилася в очі йому.

СТАНЦІЯ АСТАПОВО ¹

Є станція Астапово.

На ній

Чекають мовчки стрілочник з касиром,

І тиша,

і набрякле небо сіре,

І яблуко на яблуні рясній.

Десь є маленька станція.

Вона

Категорична,

мов останній роздум,

Буденна та безсмертна,

наче розум,

І в музику закута, мов струна.

За метушнею, що талант карає,

За поспіхом, що силу марно п'є,

Та станція Астапово десь є:

Так необхідно знати, де вона є!

Піти —

у найостанніше світання,

Де промені гостріші від папір...

За Ясною Полянною остання

Поляна є.

Там сніг — немов папір.

В останніх мандрах він передчував,

Що там лишиться —

сам на сам з собою,

У переможність власного двобою

Відкинувши нікчемність марних слав.

Він добре знав —

старик, що не мине,

Мудрець,

чий дух не знає переводу:

Нічого не існує,

крім народу

Та відчуття,

що ти із ним — одне.

---

¹ На ст. Астапово Рязансько-Уральської залізниці в листопаді 1910 року помер Лев Толстой.

Двадцятий вік почався вже.
Бряжчить
Воєнний грім —
кати чекають строку.
Та борода російського пророка
Над генеральські черепи стирчить.
Над всіх анафем
метушливий дим,
Над всі, йому наврочені, потали.
Орли в коронах
зроду не злітали
Так високо,
щоб знятись понад ним.
...Коли розкрає смерть часи,
мов ніж,
Астапово засяє вістрям терній.
Шевченківська малесенька майстерня
І Чорна Річка пушкінська —
такі ж.
Не страшно вмерти,
як сягнув висот,
Де рук твоїх і дум
вже не пов'яжуть.
Народ запам'ятає все і зважить;
Усі ми краплі,
а ріка — народ!
Слова на всі часи — слова живі.
Книжки —
як мур над світом тимчасовим...
Ще Ленін пошанує його —
словом
І пам'ятником — у новій Москві.
Ще звищиться
над всесвітом біди
Громів Жовтневих
радісна величність!
...Від станції Астапово у вічність
Ідуть найшвидші в світі поїзди.

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА СПІВАЄ В ІТАЛІЇ

Тут є стільки пісень, Саломея моя, Соломіє,—
Чом так вірять ці люди наспіваним Вами словам?
Кожен вірить у Вас, хоч не кожен Вас тут розуміє,
Але всі вже збагнули могутність, даровану Вам.
Ви не плачете, моя Соломіє, моя Саломея, навіщо
Так ридаете гірко над морем цим гірко-солоним?
Ця трава не нагріється, море це — не охолоне,
І далека зоря не моргне обнадійливо й віщо.
Все лишиться, як є, Саломея моя, Соломіє,—
Всі пісні, всі плачі, всі надії та всенькі жалі:
І співати, як Ви, теж ніхто на цім світі не вміє,
І тужити, як Ви, не навчиться ніхто на землі.
Що ж, моя Соломіє, моя Саломея, над Римом
Ридма рідний Ваш наспів у небо чужинське злетів.
Ваша пісня ширяє, неначе господар світів,
Що правницю простер жестом владарським і нескоримим.
Зброя власна у всіх, Саломея моя, Соломіє,
Заспівайте іще — хай почують незвичних пісень,
І крізь власні воління й волання, крізь всі веремії
Хай засяє те слово,

мов люд, що всю владу посів.

Ви співайте, моя Соломіє, моя Саломея, не п'ю
З невідомих річок,

бо існують пісень Ваших зливи.

Люди йдуть у минущість, як зронені в море оливи,
Спів — у вічність гряде.

Відтепер — де й коли б не були Ви —

На пагінні пісень проростаєте у вічність свою.

В лунах Вашого співу я —

наче німий у раю...

ОЛЕКСАНДР БОГОМОЛЕЦЬ
НАРОДЖУЄТЬСЯ
В ЛУК'ЯНІВСЬКІЙ ТЮРМІ

Хтось має думати і про безсмертя теж.
Як не було б, як гірко б не боліло,
Якою смертю в світі б не біліло,
Хтось має думати і про безсмертя теж.

Бо що твоя біда — пекельно всім,
А воля твоя виросла з неволі,
І пишеш білим ти по чорній долі,
Бо що твоя біда — пекельно всім.

Про довголіття світові повість
Той, в кого сторожі були недремні.
Народжений у камері тюремній
Про довголіття світові повість.

Він щойно лиш прийшов у білий світ,
А доля його там — над ґрати вікон.
Під часом цим, що висне чорним віком,
Він щойно лиш прийшов у білий світ.

У камері народжується геній
І світло сонць над ним — як блиск сивин.
...У стайні народився божий син,
У камері народжується геній.

Народжується в київській тюрмі
Для відкриттів, досліджень та полемік.
О парадокси часу! Академік
Народжується в київській тюрмі.

Хтось має таки думати про вічність,
Де б не родився ти і де б не жив.
Хай сторожі! Народ — над сторожів!
Хтось має таки думати про вічність!..

ІВАНОВІ ФРАНКУ

— Як спиться Вам?

Важкі столи столиць
Відсунулись від Вас — тепер назавше.
І місто спить над Вами горілиць,
І Ви спите, землі в долоні взявши.
Пройшли по ній і люди, і роки,
Тут слід лишали гунни, готти, галли.
...Мов камені підвалин, в ґрунт лягали
Федьковичі, Шашкевичі й Франки.
О земле,

ти чеснот людських не ділиш —
Тут кожен сам — немов ліхтар вночі!
Поете, спить...

Ви помрете тоді лиш,
Коли посліпнуть ваші читачі.
Благословенні дні того прозріння
Крізь більма запаскуджених чеснот,
Коли поет в землі стає корінням
Густого лісу,

званого Народ!

Коли, здається, все добро забуто,—
Рости крізь шар зневаги та хули...
Інтелігентом так непросто бути —
І як Ви просто бути ним змогли!
Коли сичали в спину: «Хто він?!» — «Де там!»
І тнули душу сонним шепітком,
Коли Вас називали декадентом —
Як Ви змогли лишитися Франком?!
Закон борні...

Ви знаєте, коли

На Ваших терезах себе ми важим,
Важких столиць муровані столи
Зсуваються над чорним ложем Вашим,
І кожен стіл стає столом письмовим,
Де словом Вашим — душу пропечу!
Благословен Народ,

що дав Вам мову,

Любов,

і сміх,

і сльози для плачу,

І чорноту ріллі, й високу сипь,
І вміння розплітати чорні ґрати,
І вічне свято світлих воскресінь
Поетів, що не вміють умирати!
Благословен народ,
    що навча
Законам правди, боротьби й свободи,
Шляхам, що від народу до народу
Йдуть, мов привіт,
    а не мов кров з меча!
Благословен народ,
    в труді живий,
Він зводиться — гнобителів збороти
І родить для вселюдської спільноти
Таких, як Ви — борців за світ новий!
Грязь галицька Вас люто проклинала,
Імперія кляла, в багні жива,
Але Ви чули «Інтернаціонала»
Небагатьма почуті ще слова.
І, морок протинаючи рядками,
Розхитували сполоховий дзвін...
Поети лиш тоді стають Франками,
Коли живуть, як він,—
Лиш так, як він!
Народна шана — не вельможна милість:
Життя стає до вічності містком.
Поете, спіть,
    Ви дуже натомились.
Це так непросто —
Ви ж були Франком!

КЛИМЕНТІЙ КВІТКА ПЕРЕЧИТУЄ СВІЙ ЛИСТ ДО ЛЕСІ

— Приходь. Я зовсім один. Пишу на твоїм конверті.
Немає навіть паперу. Лиш той, що тримала ти.
Пишу на твоїм конверті, а всі розверсті листи
Лежать білотілі й зимні, немічно розпростерті.
Вони давно вже забули запах пальців твоїх:
Листи — мов ноти бабусині — чи можна ж ними кричати?
Мої відплакані сповіді. Трагедії незачаті.
Не знати, з якої радості, чи, може, з яких лих
Прийдуть слова статечні — не пещено празникові,
Не з пісень солоденьких, налиплих на всі губи,
Де стільки ж надії, скільки й безнадійної згуби.
Знайшовши тебе у славі, втрачаю тебе у слові...
В якій ми славі знайшлися?
В лунах твоєї пісні
Слово моє дитинно торкнуло губи тобі.
Не вмію вже розрізнити — чи то полегкість, чи біль.
Не вмію вже розуміти — вчасно то чи запізно.
Нічого вже я не вмію. Бачиш, як тут пишу?
Слова твої піднімаю, відліплюю від сторінки —
Розмова з самим собою — останні мої дожинки,
Коли тягнуся до тебе, до геніальної жінки,
Якій ні себе, ні вірша свого я не лишу.
...Ти просто про них забула — вони тобі не потрібні.
Кохання — втрачений спомин — мелодія призабута,
Я був із твоєю піснею — з тобою не встигнув бути.
...Над пустку парка з конвертів птахи спурхують срібні —
В порожню твердь паперову, де сині хмари з чорнила.
Там лист мій буде розвіяно і ти не зможеш згадати
Ні давньої тої пісні, ані давньої дати...
Із самоти цієї до тебе волаю, мила,
На сторінках пам'яті гортаю ім'я твоє,
В безлюдності свого дому з листами твоїми раджусь.
Лишайся в мені — постійним передчуттям радості,
Бо, може, велике щастя саме в цьому і є:
Усе пригадати раптом, нічого з душі не збути,
І те, що здалось минущистю, домріяти до кінця,
Щоб згадка сльозою стала і, зійшовши з лиця,
Піснею защеміла, де всі слова призабуто.

РОЗМОВА
З ВІСІМДЕСЯТИРІЧНИМ
ВОЛОДИМИРОМ МАЯКОВСЬКИМ

Ми Вас побачили й почули,
Коли,

мов сяєво з імлі,
Протнувши променем минуле,
Ви у майбутнє проросли.
Талантом вивершене диво —
Над часоплином —

словозліт.

Лишились криком назавжди Ви
На вишерхлих устах у літ.
Світ видираючи із твані,
Були в літа його весни
Палким освідченням в коханні
Та оголошенням війни.
Талант еднається з добою,
З її колодязів п'ючи,
Благословляючи до бою
Слова свої, немов мечі.
Благословляючись до злетів,
Збагнувши вищий сенс доби
І зневажаючи поетів,
Що метушаться, мов раби,
Що, в переляках власних сталі,
Все запопадливі й малі,
Сидять на Вашім п'єдесталі,
Неначе мухи на столі.
А Вам —

до бою сурми грають,
Вам —

дрібнослів'я не з руки!
...Лиш так безсмертя здобувають
Поети, книги та рядки.
Ви йшли між перших в час повстання
І не хилили голови.
Фашизм палив Вас на майдані,
Та хмарою ставали Ви,
Музично воскресали й книжно...
На всі часи — Ви поруч є!

Цей світ в собі чаїть Вас ніжно,
Немов достоїнство своє.
Він Вас, шануючи всіляко,
Пильнує щемно в кожному дні,
Немов передчуття атаки,
Немов мелодію борні,
Немов свою майбутню силу —
Серцебиття нових сторіч.
Ви перший віршем освятили
Два слова —

Жовтень та Ілліч,—

Поклавши їх понад минуле
Містком в комуністичний день...
О, як Ви точно передчули
Ритм післязавтрашніх пісень!
І власним буднем незборимим
В прийдешнім розчинились дні...
Ви там —

з Твардовським і Максимом,

Із Леонідзе та з Айні!
Ваш корабель чужий мілинам —
Тичина з Вами та Гулям!..
Як необхідні Ви живі нам!
Які ж бо Ви живі

всім нам!

У повсякденності роботи
Перемагаючи пільму,
Ми слухаємо Вас усоте,
Мов Революцію саму!

ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО:
ЩОДЕННИК 1943 РОКУ

Ви розкажіть нам про все, що болить без упину...
Коні летять довгим шляхом — усі на війну.
Втоми летять над обличчям — немає з них сну.
Попіл летить над душею — і все з України.
Дні погоріли там — чорні вони та пропаші,
Яблуні димом запліднюють квіти свої.
...Вишня горить, як вкорінена літера «І»
І язика її полум'я — в ночі у пащі.
Сивий митцю, Ви з якого трагічного полку?
Темно за Вами — чи довго йдете Ви звідтіль?
Ви покладіть, Олександрє Петровичу, руки на стіл —
Втомлені пальці — немов обгорілі цурпалки.
Як воно ж буде?

Коли допалає воно —
Небо, в якому згоріли і хмари, і птиці,
Хтось, може, знає, коли вже, нарешті, скінчиться
Ваше чорнюще, не зняте ніколи, кіно?
Ви запишіть його — знімете згодом — та де?
Небо над Вами лягло на прожекторні палі.
Від свого дому Ви стільки ночей відступали,
Тільки ж той дім невідступно за Вами іде.
Скільки вже втрачено мозків, долоней та ніг?
Скільки вже друзів лягло на траву, як на мари?
На кіностудіях пам'ятей, совістей, марень
Стільки знімається фільмів — і Ваш серед них.
Ви запишіть його.

Вже понад звуглену гать
Стяги світання й надії оновлено мають.
Бо умирають держави —

слова не вмирають,

Бо кіноплівки палають,

думки ж — не горять.

Бо ростемо до прийдешньої радості — з лих,
Всепереможно —

над всесвітом цим чорно-білим.

Ви напишіть нам про біль —

ми поділимось болем,

А перемога в нас буде — мов ньенька —
Одньенька на всіх.

БАШҚИРСЬКИЙ ПОЕТ МУСТАЙ ҚАРИМ РОЗПОВІДАЄ ПРО СЕБЕ

— Знаєш,
                    рани болять мені знов —
Невтолимо, безсонно, шалено.
Коли падав я тут — ще не знав,
Як болітимуть рани у мене.
Знаєш,

                    вірші з-над сумів та слав
Котрий рік вже болять — не повіриш,
Коли вперше писав їх — не знав,
Як у грудях болітимуть вірші.
Коли в зливу воєнну пірнав —
Знав, що стріну свинцеву краплину.
Та як падав — тоді ще не знав,
Як вболиться у мене Україна.
Я подумав тоді: «Все мине —
Не зведуся з кривавого глею».
Ще подумав: «Любіте мене,
Бо я вашою стану землею...»
...Не загинув.

                    Пройшов крізь бої,
Вічні села та смертні столиці.
Я не вмер.

                    Тільки ребра мої
Тут померли і в ґрунті лягли цім.
Під сади, під міста, під роки...
Я підвівся й повірив у сталість:
Віднедавна в мені позростались
Всі мої перебиті кістки.
Позростали дерева й трава,
З рос постали хвоці темнопері.
Позросталися в гіпсі паперу
Всі мої перебиті слова.
Та нараз — понад спокоем слів —
Вітер битв наді мною засвище:
Десять тисяч твоїх матерів
Піднімають мене з бойовища.
Що робити?
У снів ручаї
Кров із ран моїх закропотіла.

Набрякають, як зболене тіло,
Тою пам'яттю вірші мої.
Юна пам'яте, пам'яте рання —
Наді мною гуркоче твій зсув.
А я думав, що все вже забув —
Муку всю, рани всі, все вмирання...
Забуваю ж багато імен,
Вже обличчя також забуваю.
Забуваю — мов пам'ять вбиваю.
І, стенивши плечима, з рамен
Важко струшую муку свою.
З рік вчорашніх ні краплі не п'ю.
Та нараз — понад порохом літ
Насінинки забутої цвіт
Забуває, мов пишний ромен,
Чіпкорукий, терпкий, наче глід,
Все поверне.

Чи знає душа,
Звідки пам'ять гряде навісна,
Де віднайдеться зілля євшан,
Що його й не шукала вона?..

СКУЛЬПТОР АРХИПЕНКО
ЛІПИТЬ В АМЕРИЦІ
ПОГРУДДЯ КОБЗАРЯ

Грамофонна пластинка —

як зріз

півстолітнього дерева,

Дуже чорного дерева — кільця вогнем попекло.

Ви послухайте пісню.

І через прочинені двері Ви

Обдаруйте-но піснею американське село.

Власне, це й не село — просто так —

вісім хат на околиці.

Кожен власну пильнує.

Будинки — як вісім держав.

Приросли Вам до пам'яті всі пресумні дооколи ці,

Як востає в залізо руда, наче глина, іржа.

Як усе позросталося!

Крига примерзла до берега,

І на сірому овиді вмерз в небеса океан.

Всесвіт — в зиму проріс,

Проростає у пам'ять Америка,

День востає у ніч, а свобода востає у бран.

Вже позаду вони — всі Берліни, Гааги й Венеції,

Кораблі, океани, столиці й маленькі міста.

Триста націй позаду, і — жодної власної нації,

Сотні зустрічей — жодна до пам'яті не прироста.

Десять тисяч людей... чи п'ятсот...

Чи мільйони нелічені...

Світові катастрофи, що досі по душах живі.

Що і пощо вони?

Проминають живі непомічено,

Навіть мертві минули, розчинені в жирній траві...

Але раптом

рука дотикає Шевченкові вилиці —

Все спочатку.

Вертаються майже забуті світи.

Все минуло, здається,

Та в очі Йому подивились Ви,

І — спочатку,

І — сором пекучо гряде з німоти.

Руки болем набрякли —
їм жити напружено й жилаво,
Як жили вони досі...

Кобзарю, поблагослови!
Та Шевченко мовчить, бо уста йому ще не зліпили Ви,
Щось кричить грамофонна пластинка,
І плачете Ви.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ НА ПОЛЮВАННІ

Зараз качка впаде, шротом в льоті підтята,
Вона скрикне, вмираючи, наче хвора валторна.
В небі — свято качине,

в лісі — мисливське свято,
В повітрі — свято світання,
на листі — пір'їна чорна.

І ліс над нею співає, і комиші співають —
Тільки ж у громі пострілів усі вуха зачинено.
Одна лиш людина в лісі дослухала, як спливають
Звуки дивної музики — реквієму качиною.

Ранок стає, як ранок,
Сонце стає яскраве.
Розтоплює, день вистуючи,
Сто золотих брил.
Нічого завтра не зміниться,
Хоч нині впало на трави
Чорне качине пір'я
Із перебитих крил.

Поет слухає музику.

В набоях — дрібочки тиші.
Поет розмовляє з деревом, похиленим на болоті.
Органно гуде комиш, а в комиші, мов миші,
Шарудять каченята в першій сонячній злоті.
Жовті на золотому,

листочки з дерева безсмертя —
Вони як вірші нестворені, як ненароджені рими.
Маленькі божки болотяні — без німбів суцці та мірту —
Чорна мертва пір'їна похитується над ними.

Святіться, звірі й пташва...
Поезія — понад прозу!
Вона в пустелі безлісній
Птахом веселим свисне.
Навчить вона і покаже,
Як видряпати в морозу
Квітку з вікна лютого
(Коли ти поет, звісно).

А він знає — в дерев музична, листяна мова,
Її люди забули, а птахи розуміють.
Качата з гнізда виходять, щоб переказати слово,
Щойно вербою зронене, але і вони не вміють.

Немає вміннів нових у цьому вічному світі:
Існує вміння любити — різне в різних людей.
Сидить сивий поет в ясному ранковім світлі —
Нічого в світі не сталося — просто почався день.

Зерно проросте посіяне.
Молочене зерно змелеться.
Поля, за ніч перестуджені,
Промінь сонця покличуть.
Атеїсти зроблять зарядку,
Віруючі — помоляться.
Старенькі діди — покашляють,
Маленькі діти — поплачуть.

День ховає обличчя в бульварну одіж столисту —
Ніхто ще не розуміє, чи це насправді, чи сниться:
Іде поет з полювання, а за ним через місто
Золоті каченята несуть порожню рушницю.

ФОТО,
ЗРОБЛЕНЕ ПІСЛЯ ФУТБОЛЬНОГО МАТЧУ

Пам'яті героїчного київського «Динамо»

Не розстрілюйте голкіпера.

Навіщо ви
Футболістів під стіною розставляєте?
Пів-Європи під балконами повішали,
Півкоманди попід муром розстріляете.
А над пустками, над пломенями й криками,
Між розп'ять, які не стали ще іконними,
Десь між сонцем, десь між хмарами, між круками,
Стоїте ви, в перемозі переконані.
Вас вітри Європи й Африки розпатлали
І сузір'я понад вами жовто світяться.
...А голкіпери розстріляні попадали,
І самі штрафні майданчики на світі цім.
Не зігрити вбивчих душ ніяким паливом —
Ваші ж душі нереляками зморожені.
...Пригадайте, як ці хлопці забивали вам!
Нащо ж ви їх повбивали, переможені?!
На полях футбольних — мертві.

Пустка вимерла.

Кров стікає по багнетиках акації.
...Всі рекорди ваші у кривавім вимірі
Відкладаються в душі та мозку нації.
Впав голкіпер на траву, іще не вигріту —
Зимно в світі, що його вогнем ви краєте.
Золотих Воріт довіку вам не виграти,
Та й ворота Бранденбурзькі ще програєте...
Ну а хлопці в перемогу твердо вірили ж —
Над погрози, що їх кулями посилено.
...Як вас виведуть — не зачиняйте двері лиш,
Бо повернеться команда перестріляна.
Шлях і вік її пунктиром крові зміряний —
Все відомо;

все, що мало бути — сталося.

...Та розстріляний голкіпер прийде, зморений,
І розкаже, як тоді йому стоялося.
Смерть не має тут ні права, ані рації —
Доле, хай що буде — буде,

що було — мині!

...Лиш малесенькі багнетики акації
Затремтять над стадіоном, наче спомини.

СПОМИН ПРО ГОЛОВКА

А я ж Вас знав.
І я не хочу
Забути —
загорнути в час,—
Як Ви дивилися нам в очі,
Судили як
себе і нас.
Невелеслівно і непишно
Себе ж —
усім нам роздали.
Судили всіх нас Ви
неспішно
І нелукаво —
як жили.
...Коли злякаюся й схитрую,
І покривлю,
і покручу,
Подумаю,
що вже плещу я
Самого бога по плечу,
Нехай тоді обличчя Ваше
Суворе
гляне у мое.
Зіжмакаю нікчемні вірші,
Змалію — бо ж малим я є!
Хай ліпше
захлинусь словами
Своєї власної брехні,
Аніж відчую —
перед Вами
Стояти соромно мені.
І стидно
на митця скидатись,
Коли тремтиш та дріботиш.
Як треба ж вміти
постидатись
За себе
й не за себе лиш!..
Подивляться ж нам в очі люди,
Подивиться нам в душі час...

Нехай же соромно не буде
Нікому з нас.

Нікому з нас!

Крізь швидкоплинну тимчасовість
Велична вічність прогряде.

...Там

недвозначний, наче совість,
Андрій Васильович іде.

ПРОХАННЯ СТАРОГО ЛІРНИКА

Переведіть мене через майдан,
Туди, де бджоли в гречці стогнуть глухо,
Де тиша набивається у вуха.
Переведіть мене через майдан.

Переведіть мене через майдан,
Де все святкують, б'ються і воюють,
Де часом і себе й мене не чують.
Переведіть мене через майдан.

Переведіть мене через майдан,
Де я співав усіх пісень, що знаю.
Я в тишу увійду і там скончаю.
Переведіть мене через майдан.

Переведіть мене через майдан,
Де жінка плаче — та, що був я з нею.
Мину її і навіть не пізнаю.
Переведіть мене через майдан.

Переведіть мене через майдан
З жалями й незабутою любов'ю.
Там дужим був і там пікчемним був я.
Переведіть мене через майдан.

Переведіть мене через майдан,
Де на тополях виснуть хмари п'яні.
Мій син тепер співає на майдані.
Переведіть мене через майдан.

Переведіть...
Майдану тлумне тло
Взяло його у себе і вело ще,
Коли він впав у центрі тої площі,
А поля за майданом не було.

СЛОВА ЗДАЛЕКУ

Я писав ці вірші дуже далеко від дому, за океаном, таким широким, що люди протягом десятків літ не можуть його перейти. Вірші писалися наприкінці шістдесятих років, під час перших моїх заокеанських подорожей, і зрощувалися між собою, стаючи коли вже не поемою, то послідовною розповіддю про деякі з маршрутів і зустрічей — таких важливих для мене...

Перший вірш починався від побаченого в київському аеропорту, куди прилетіли емігранти, і я слухав їх, слухав, як ворухатся між незабутими словами їхньої рідної мови слова чужі. А потім літак взяв мене і переніс далеко за Атлантику — над чужим берегом мене зустріли чужі птахи, я відчув, як далеко від дому я і скільки слів — чужих та моїх власних — ворухатся у мені.

Кричать птахи! О, як птахи кричать!
Вони втомились з дальньої дороги.
...Лежить на хмарі птиця — мов печать,
А відлиском студеної тривоги,
Винурюючись із осінніх рік
Та бгаючи схолоджені рамена,
Сумні, немов пташиний дивний крик,
Живуть слова на підвіконні в мене.
...Сумні мої!
Хоч трохи б ви спочили,
Не міряючи поглядами вись.
Живі мої!
То ж ви мене навчили
Високій однозначності словес.
Вже звідавши і славу, і потали,
Хвалою чи безслав'ям вкриті дні,
Ні разу, милі, ви не відлітали
У жоден вирій з тих, що вдалині.
О трав моїх суворі й гострі стебла —
Суворі прорість — і в снігах жива.
Хай ластівки летять туди, де тепло.
Хай не шукають виріїв слова.
Слова — мов ордени, слова — мов палі,
І слово, що, рятуючи, заб'є.

Слова палають.
З їхніх самоспалень
Тепло мистецтва чисто постає.
Кричать птахи. Крилаті — а кричать,
А як словам — безкрилим та безруким?..
Почати б з ними. Тільки б розпочать.
Немов серцебиттю — своїм сполукам
Слова довіку вчитимуть мене,
В такім єднанні — істина вирує.
І слово — сто разів мене зімне
І сто разів — мені мене дарує.

Другий вірш починався від слів — також слів! —
почутих від метушливої людини в Торонто, яка швидко
так ловила слова, вже їй непідвладні, й говорила, гово-
рила...

«Коли сніги розтануть
І мені
Привидяться минулорічні трави —
Усі роки, що нас перетирали,
З-під снігу прийдуть,
Мертві й нестрашні.
Всі спомини повернуться.
І я
Переберу їх пальцями сухими —
Химерні схеми всі й нікчемні схими,
В яких жила ти, совісте моя.
Крізь цю чужинську сніжну чистоту,
Що все зрівняла, вибілила й вкрила,
Немов крізь літакову спину крила,
Я спомином болючим проросту.
Залізні крила на живій спині —
О скільки літ вже щось подібне сниться:
Ти не людина, але ти й не птиця.
Ти — мов зернина в часу на стерні.
Вилюдной. Нині ти себе відкрив.
Знаходь себе. Захекуйся від бігу.
А зможеш — напиши правдиву книгу,
Залізні пера видерши із крил.
...Та переляк над словом став на чати —
Сумний і грізний, наче день вчорашній.
Це неможливо — тут — собою стати.
Це складно так — воскреснути —
І страшно...»

Третій вірш — це після кіно. Люди, що виходили після перегляду фільму, знятого в Києві, не знали, що я — з України, і голосно розмовляли про гори, яких звідси не видно, і про самотність свою. «Просто ніде подітися,— сказав чоловік,— ніде подітися...»

Ти не плач.
Проминають жалі,
Наче листя в дніпровому вирі.
Ти не плач.
Понесуть журавлі
Твою пам'ять далеко у вирій.
Все минає — ти знаєш.
Полиш.
Збігли дні — наче гострені палі.
Мов книжки із найвищих полиць,
Твої спомини пилом припали.
Вигасають зіниці з-під вій,
І роки неспроможні збороти
Традиційність твоїх ностальгій
Та буденність твоєї скорботи,
Всі твої непокриті столи,
Від яких і чола вже не звести.
Просто — соромно жити,
Коли
Невідомо, навіщо живеш ти.
Просто — соромно жити.
А ще
Розгубив ти шляхи, наче листя.
Вже повітря тебе не пече —
Значить осінь — а в ній, наче ліс ти.
Жовте дерево.
Мертва земля.
І довіку чужинське осоння,
І чужинська гудронова твань.
«Як далеко,— сказав ти,— до сонця,
Із якої дороги не глянь...
Як далеко...»

Четвертий вірш — про диригента, який добився колісь до Монреалю з України і загинув у тому Монреалі з туги й пиятики.

...А він живе, мов риба.
Там, на дні,
Дерева — мов густі підводні трави.

Десь угорі хитає хмари травень
І хмари проминають, наче дні.
Минає все — і спомини, й слова,
Пантрують час дерев руді сувої,
І сірий самольот над головою,
Немов рибальський катер, проплива.
Він потонув. Над ним зійшлася синь.
Зійшлася вода, що пахне прілим літом.
Він дивиться на пляшку,
Наче в склі тім
Записка є про шлях до воскресінь.
О риби на проспектах Атлантид!
Він падає. В очах печаль дитинна.
І фермерша знадвору кличе сина:
«Ой синку мій, і як йому не встид,
І де ж вони беруться отакі?!»
Схилялись діти.
Дітям було весело.
Бо він руками гріб, неначе веслами,
По теплому гудрону хідників.
Йому ввижались хори ці нехитрі
І вічний сон — найбільша із оман,
Про те, як Атлантичний океан
Він переплив на нотному пюпітрі.
У нього від плачу здригались ніздрі —
Він реготав і знову падав ниць...
Маестро, киньте пити — це кінець —
Птахи співають лише в рідних гніздах.

П'ятий вірш писався колись у місті Вашингтоні,
коли мені було особливо тужно. Мені так схотілося до-
дому — за птахами, за хмарою, за літаком,— що я на-
писав цього вірша. Не можна жити на світі, коли тебе
ніде ніхто не чекає — поряд чи за тисячу миль. Цей вірш
написався, як лист...

Хай буде скроні твоїй самотньо,
Хай самітниться думам твоїм,
Хай буде самотньо руці твоїй,
Хай очам твоїм буде самотньо
Вдома...

Я не знаю чому, та крізь вихор порожніх словес,
Крізь порожні конверти, які я ножем розтинаю,
Крізь порожні слова, яких досить читаю та знаю,
Проростаю тривоگوю, болем напружуюсь весь.

Як годинник, в який набиваються мертві роки,
І лежать там сухі, на ніщо коліщатами стерті,
Я про тебе згадав, бо мене ти рятуюєш від смерті,
Бо уся ти в мені.

Так, неначе за гирлом ріки
Починається море, де гинуть флоти паперові,
Де, поставши із бризок, моєї самотності тинь,
Ти простуєш до мене — остання із вічних богинь,
Що не вміють любити і лише приймають любові.
Десь далеко-далеко, де сплять неймовірні світи
І, прострелене зорями, небо хитається чорне,
Де в будинків поважні й вузькі бетоновані чола,—
Я сьогодні молився до тебе. Чи слухала ти?
Хай буде скроні твоїй самотньо,
Хай самітниться думам твоїм,
Хай буде самотньо руці твоїй,
Хай очам твоїм буде самотньо
Вдома...

Ш о с т и й в і р ш написано в торонтському готелі «Принц Джордж» вночі, після літературного вечора, де мене про все на світі розпитували. Я писав вірш, щоб прочитати його в Канаді ж. Було це вночі — заокеаня вмошувалося спати, а я майже фізично відчував, як в Києві, Полтаві, Одесі та Львові сяє день — до болю в очах, до болю серцевого сяє...

...А Торонто гуде стривожено,
Мов літак, що згубив летовище.
А Торонто гуде здивовано,
Мов хлопчисько, що стрівся з вічністю.
Засинає Торонто
І спить, наче кінь, стоячи
Та знеможено кліпає
Будинків жовтими вікнами.
Тихо.
Місто набрякло
Вугільним своїм смерком,
В тиші сіпають вусами
Світні настінні годинники.
Лиш останні авто,
Блудні діти Америки,
Тикаються носами
В шорсткі коліна будинків.
Шорсткі долоні людей
У знеможі розпростано.

В людей сни невиразні,
Мов малюнок на кальці.
І, немов космонавти
У неіснуючій просторі,
Ходять люди у снах своїх,
Розчепірівши пальці.
Розкидають руки
І засинають — розп'ятими.
А над ними в небі — сузір'я,
Хрестиком вишиті.
Люди пил вдихають
З доріг, скурених п'ятами.
Людям сниться запах
Решетилівських вишень.
Спомин лунко дзижчить
Наполоханим гедзем.
Спомин тихо видзвонює,
Як вода.
Між Торонто й Києвом
Кілометри людських трагедій.
Між Торонто й Києвом —
Океани людських страждань.
Від Торонто до Києва —
Часом це — від батька до сина.
Сняться людям сни,
І кожен з них — горло тисне.
Географія душ...
Як далеко ж до України —
Від Великих Озер до ріки Тиси!
Люди сплять знеможено,
Руки розвівши млосні.
Їм на кучері падає час,
Наче гострий сніг.
Між Торонто й Києвом —
Океани злості.
Між Торонто й Києвом
Курсують флоти снів.
Над заснулим Торонто
Нуртуються норд-вести.
Роздирає небо білі свої хорони.
Від Дніпра до Онтаріо
Можна тіло людське довести,
А душа лишається вдома —
І нічого тут не поробиш.

У канадських яблунь —
Майже українське віття.
Хмарочоси стоять —
Наче турецькі палі.
Тим, хто чесно — хоч болісно —
Тут дожив свої дні на світі —
Поминальні свічі —
Каштани київські палять...
Я не можу заснути.
Я бажаю прийняти
До свого серця
Чесних душ емігрантських щем.
Хто бажав хліба з маслом —
Має свій «бред енд баттер».
Батьківщина ж для більшості —
Не лише миска з борщем.
Корінь в рідному світі...
Шлях під рідні — батьківські двері...
Кожен, як вміє,
Шляхи собі обирає...
Мені гидко — коли в якомусь «фармері»
Тебе обкидають брудом
Ті, хто втік від тебе, мій краю.
Що ж, не всі язики озброєно гальмами,
Не всі долоні очищає від бруду час.
Нас — багато мільйонів.
Хто бажає нас ганити —
Той або дурень,
Або дуже боїться нас.
...Засинає Торонто.
Довгі тіні на брук повалено.
Над Торонто зорі —
Наче грона калини.
Засинає Канада,
Поклавши собі в підвалини
Відбитки босих ніг,
Що прийшли сюди з України.

Сьомий вірш писався інакше і зовсім іншим людям адресувався. В попередньому вірші є про «фармера»: це така фашистська газетка, що видається українською мовою у Вінніпегу. Газетка не варта ні розмови, ні згадки, якби не те, що вона сама визнала за необхідне звернутись до мене, з'ясовуючи наші взаємини. З тої довгої статті взяв я для цього вірша одну цитату лиш: «А ви,

Віталію Коротичу, для нас ворог, бо між всіма нами лежить неперехідний кордон граду куль і леза заліза... До смертельного бою розділяє нас розбіжність ідей. Ви найнялись на службу ідеї комунізму...» Отже, з'ясував у вірші-відповіді свою позицію і я:

Перечитав.

Згадав, як ви

вбачали в кожному комуністі

Лише мішень для карабіна й вищали:

«Бомбу для Москви!»

Від щастя мружитесь, коли

в південноафриканському місті

Рушницю негрові у спину

наводить хтось такий, як ви.

На дулах у чужих гармат

проміння ваших ранків грає —

Ви все чекаєте пожежі,

в якій обвуглиться цей світ.

Немає нації у вас —

в іржі вітчизни не буває.

Ви гільзи стріляні, панове,

біля загарбницьких чобіт.

А зневажаєте ж мій край!

І свій не любите так само.

Людей не любите, з якими

я у Канаді розмовляв.

В якій крові обмились ви?

Якими втерлись прапорами?

На чолах у скількох народів

криваві бризки ваших слав?!

Землі моєї байстрюки,

як вам бажається стріляти!

Засвоївши науку вбивства,

забули інші, далєбі...

Залізо сниться вам. І смерть.

І — звичка втомленого ката —

Білесенькими хусточками

ви пальці чистите собі.

Політики з чужих дворів, скажіть,

де плачуть ваші мами?

Де їм зіниці випікає

жорстокий і всевладний страх?

Карпати вийшли з ваших снів, і

тільки чорними громами

Наповнюється пам'ять ваша,
коли ви з нею сам на сам.
Що ж,
Україна вам влила за шкуру печеного сала,
Коли захряснула за вами
запродуваний вами дім...
Та, перетнувши океан,
скільких в Канаді ви розп'яли,
Скільком горлянки перегризли
за те, що Київ снився їм!
Скільких ви били по руках,
коли назустріч нам тяглись ті,
Скільких ви били межі плечі
та клали чолами у твань!
Ви, наче гусінь, живе́те
в заморському кленовім листі,
Ви — наче пута на долонях,
відкритих для рукостискань!
А божитесь ім'ям Франка,
а клянетеся йменням Лесі,
Блазнюєте перед добою,
та, зазирнувши їй в лице,
Нас проклинаєте,
або
ви кажете, що продалися
Усі таланти України...
Панове, я приймаю це!
Мене запродано. Навік.
За мене добре заплатили
Святою кров'ю Сталінграда і попелом мого села.
Це дуже дорога ціна.
І не існує тої сили,
Яка за всі багатства світу
перекупить мене б змогла.
Я маю найдорожчий скарб —
червоне знамено священне.
Я найдорожчу воду волі —
з Дніпра у сорок третім пив.
За мене заплатив Галан.
Островський заплатив за мене.
І Сальвадор Альєнде в Чілі
також за мене заплатив!
Ну, хто на кін цей покладе
скарби достойніші й дорожчі?

Панове, як мене вам вкинуть
в чергове вогнище руде?
Хто викраде сади мої?
Хто з вас підпалить мої площі?
Хто з вас, постарілих в гендлярстві,
мене на торжище зведе?!

О, вже ви любите мене?!
Так люблять небуденну їжу...
О, вже не любите мене ви?!
Бо не із ваших п'ю криниць...
Що ж, ви майстри такої гри,
Де зрадництво невидовижу.
Що вам народ? Що вам поети?
Фігурки з вічних шахівниць...

З чиїх лиш рук не їли ви
і перед ким шапок не м'яли,
Які ж бо ви сонця гасили,
до часу зачаївшись в млі!
О, трапив би я вам до рук,
коли ті руки силу мали:
Ви не в обіймах задушили б —
ви задушили б у петлі!

Панове, вмийтеся,
у вас від крові вишерхли долоні...
Та падає, мов збитий бруствер,
на спини вам всевладний час —
В патріотизм, що ви із ним,
як у своїм останнім схроні,
Лягли, чекаючи на того,
хто виведе з облоги вас...

Робіть, що хочете.
Хваліть. Чи продавайте. Чи мовчіте.
Чи верещіть, що продались ми,
і звіть агентами Москви.

Ви мертві.
Ви уже давно зникаєте із цього світу,
Як ті фашистські карабіни,
з яких колись стріляли ви!

МЕТЕОРНИЙ ДОЩ В КАЛІФОРНІЇ

Всі метеори хотіли б сяяти зорями —
Білими зорями на чорнім нічному тлі...
Камінь за каменем по небосхилу проорює
Трасу падіння — від небесних сфер до Землі.
Камінь за каменем...
У дощі метеорному,
В іскрах небесних, не втілених у вогні,
В сплесках, притемнених на чорнім нічному дні,
Траси приземлень
З небес до піску проорано.
...Кожна ж піщинка мріяла стати брилою.
Пляж біло-жовтий — мільярд подрібнених мрій.
Під біло-синьою ковдрою синіх морів
Безмір піску розлито вічністю білою.
Вік тут не важить.
Час у піску заліг.
Хвиля за хвилею все ту ж тезу повторює.
Кожної миті лягає тобі до ніг
Білий пісок, мов білий попіл Історії.
В білих піщинок — сивим білені сни.
Кожна піщина — без імені та без номера.
...Люди лежать на піску й говорять вони
Все про минущі дні та постійні наміри.
Про літо, що пролетіло, як пил злітає з руки,
Як метеор з неба —
Сяйне й не знати, де ляже.
...Падають камені й поринають в піски,
А кожен камінь бажав би
Зрости горою над пляжі.

ГАМБУРГ

(Нотатки з подорожі)

1

НЕБО

У центрі Гамбурга стоїть велетенський собор святого Михайла. Кручені сходи на дзвіницю — одні з найдовших в Європі, і через те мало хто користується ними. Перший поверх дзвіниці в роки війни обгорів — район собору було бомбардовано. Нині усе реставрували — жодної подзьобини, не кажучи вже про вирви...

Сходи, мов коркотяг, вкрутилися в землю міцно.
Сходи, мов штопор, літаком пломінним накреслений.
Мертва спіраль над будинками, всоте воскреслими,—
Сходи у небо, що спить на тім'ячку в міста.
О, скільки ангелів йшло сходами долі,
Граючи на блискучих на мідних сяйних сурмах.
Були у них аксельбанти, були в них крила й медалі,
Не було ані краплі сумніву, не було ані крихти суму.
О, як вміли ходити ангели, коли в найкращому війську
Дали їм зброю найкращу та барабани до сурм.
Був кожен в нових чоботях, був кожен в мундирі сірім,
А ще дали їм по «юнкерсу»,

щоб здіймалися ангели високо,
Щоб вузькі броньовані крила над містом вони розводили,
Щоб хитали вони хрестами нової своєї віри.
Повертались ангели в небо невидимими сходами,
І, зойкнувши, розтинався об метал їхніх крил вітер.
Зачувши суремні звуки, вже люди відали: «То вони!»
І наймолодшого з ангелів сигаретами частували,
А найстаршого ангела штурмбанфюрером звали,
Бо в ангелів сяяли блискавки, при комірах гаптовані.
Та коли розжарились в полум'ї

сталеві ангельські крила
І зенітні снаряди творили у небі німби,
Ангели вибухали, землю тілами рили,
Останній побачив сходи і хотів повернутись в небо,
Але сходи горіли вже...

У Гамбурзькому порту вода незвичного кольору.

А небо опускалося на дно,
 Набрякле каламутною водою.
 Воно вже переповнилось бідною
 І мало похилитись все одно —
 В купіль, де хвилі синьої ропи
 Горбами підіймалися сумними...
 Воно лягало спершу на стовпи
 І, нетверде, пронизувалось ними,
 Хапалося розм'якими руками
 За сірий овид свій — холодне тло.
 Обпалене, продимлене — було
 Мов древній плащ, пропечений роками.
 О, чом такі тяжезні ті роки?!
 Вкипіли в них, затоплені у небо,
 Усі дими, всі мертві літаки,
 Усі пожежі, всі заграви —
 Ніби
 Воно було, те небо, мов реєстр
 Усіх, кому тут голови зігнули...
 Тонуло в морі, в крові потонуло,
 Немов завіса неймовірних п'єс.
 Воно тонуло в морі, наче зло.
 Воно в сльозах тонуло, наче горе.
 Я очі звів і подивився д'горі,
 Та неба наді мною не було.

ХІІІ

Нечесані, босі, в ковбойських штанах до кісточок, хлопці й дівчата лежали вздовж центральної вулиці просто на хіднику й ловили губами дощ. «Навіщо ви це робите?» — запитав перехожий. «А нащо взагалі все це?» — хіпі повільно повів головою і простежив очима стокольоровий лет неонів крізь вогку гамбурзьку ніч. «А навіщо?!» — повторив він питання. Тільки нікого не було поруч — крім ще трьох вкритих брезентом хіпі. Але ті спали.

Хіпі лежали на чорному простирадлі,
на власних малюнках крейдою,
великих, мов безнадія.
Хіпі лежали на старезному хіднику,
прикривши тілами
сліди всіх черевиків,
що прочовгали тут в двадцятому й попередніх століттях,
відбитки всіх чобіт,
що гуркотіли тут на військових парадах,
вибоїни від різнокаліберних куль,
що подзьобали цю землю.

Хіпі лежали на чорному хіднику —
чорні й довговолосі,
поклавши на животи собі
чорні труни транзисторних приймачів.
Світ ворухився в приймачах,
чорний,
мов небо, що повзло над очима в хіпі,
мов м'які стріли дощу,
що безгучно розхлюпувались об щоки —
наче то були не обличчя, а маски з пап'є-маше.
Вечір блукав зморено,
обтрушував мокрі ноги,
нахилився до хіпі, торкнувши лице кожному,
тихо знімав маски — шарами знімав, по черзі —
в хіпі з мокрих облич.

Вечір знімав маски, шукаючи тої, першої,
білої, наче крейда, якою брук розмальовано,
білої, наче ранок, пролитої на сірі щоки.
Повільно йшли перехожі,
дощ опадав повільно,
повільно дихали хіпі.

Вечір знімав маски, оголюючи обличчя,
аж до того, найпершого, зверненого до матері,
аж до губ,
на яких набрякає слово надії.
До прагуб. Пралиця. Прапогляду.
Вкрила ніч праобличчя хіпі,
Натягла — так чинять з померлими —
до зіниць своє простирадло їм.
А на очі хіпі поклала
дві монети місяця...

Довговолосий хлопець малював кольоровою крейдою велетенське панно — на півхідника. Там літали ангели, подібні до чайок, і стояли ракети, схожі на олівці. Потім він написав у стовпчик якісь слова й ліг біля них, поклавши поруч кашкет дашком вниз.

— Я слів своїх до краю не дорік:
 Чи ж легко ті слова усі підняти?
 Я полишаю вас: і недорік,
 І мудрих — всіх, що бачать сенс у днях тих.
 Ну — стрельте в лоб собі!
 Короткий біль
 Й —

невидимі для вас руді патьоки...

Ні?

То лежить, як мертвий корабель,
 Що черевом вгрузає в дно затоки.
 Я ворогів своїх лишаю вам,
 Голубте їх — зробіте їх своїми.
 Вклоняйтеся щодня сукупно з ними
 Тим самим препаративним словам.
 Я розгрібаю рештки ваших душ,
 На вас дивлюсь безмовно та безсило.
 Моє волосся падає, мов дощ
 На щоки, що за вас почервоніли.
 Я вас клену, немов свою біду,
 Бо світ цей вами сповнено по вінця.
 Лишайтесь.

Живіте.

Я іду

На прохідку до вашого звіринця.

АНТЕНИ

Жебракувати заборонено майже всюди. Тому безногий продавав олівці, беручи за кожен хто скільки дасть. Милиці його було сперто об вітрину радіокрамниці, де телевізори гордовито задерли короткі милички антен. А вище, над містом, — антенне царство...

1

Анени стоять, як безголови скелети,
 Нашарувавши на себе слова добрі й лихі.
 Анени стоять, як пам'ятники літу,
 Наче безлисті стовбури на залізних луках дахів.
 Ладні цілодобово світ приймати у себе,
 Бовваніти розіп'ято на синім небеснім тлі,
 Вони чують фізично, як лягає на плечі небо,
 І в них дротяні рамена хиляться до землі.
 До них міцно припнуто «Грюндіги» та «Сонні» *,
 Повінь словес стомовних повнить їхні ества.
 А вночі вони слухають, як моряки сонні
 Шепочуть у мікрофони якісь дивні слова.
 Потім приходять зливи, несподівані, наче вірші,
 Коли на дахи ллється хмарна загусли маса...
 Це неймовірно страшно — стояти, руки розвівши.
 І жодного м'яза на них,
 Жодного м'яза...

2

Жебрак сидів, мов пам'ятник в рядні,
 Поклавши на асфальт короткі стегна.
 І тіло його, зламане гротескно,
 Химерну тіль котило по стіні.
 Було рядно з Черкащини...
 Було?
 Дзеркальцями заблимає рядно те —
 То місто всі свої рекламні цноти
 На жебракові плечі пролило.
 ...А він сидів,
 Розітнутий навпіл,
 Похований до пояса — погруддя.
 Загрузлий, весь закаляний у ґрунті,
 Одягнутий в цементний сірий пил.
 Він монументом був.
 Коли йому
 До чашки лунко вдзенькувало срібло,
 Він прозирає, безмовний, наче риба,
 Перед обличчям плинучу юрму.

---

* Марки приймачів.

Він світ сприймав нашоршено з-під брів,
Він слухав світ, напружуючи сили,—
Немов антени, милиці стриміли,
Флагштоками без жодних прапорів.
Жебрак мовчав безного й без'язико,
З підніжжя визирав, мов звір зі схрону.
...Ступивши над низьке чоло каліки,
Прожогом, незважаючи на крики,
Світ утікав на милицях з неону.

МУЗЕЙ

На другому поверсі Музею воскових фігур з Реєпербан
стоять люди, завжди багато людей. Вони жують гумку,
нишком посмоктують сигарети; за склом вітрини — о, як
то цікаво! — Гітлер. Подібність надзвичайна, кажуть, що
то робота відомого скульптора. Отже, Гітлер з воску
І все...

1

Будь-що ліплять із воску —
Свічку,
яблуко,
Гітлера.
Свічку — то на покуття,
Яблуко — на полицю,
Гітлера — на вітрину.
З воску, що йде на одного фюрера,
Можна зліпити
Триста різнобарвних свічок
Чи більше двохсот яблук...
Не можна жодної кулі —
Куль не роблять із воску;
Коли б такою поцілити
У рожеве обличчя фюреру,
Вона в повітрі розтопиться
І не пропече скроні,
А приліпиться до щоки,
Як останній плювок засуджених.
...Та раптом Гітлер із воску
Захитається, сплотніє;

Чотириста тисяч бджіл
Увірвуться до музею
І рознесуть по крихті
Навік спаскуджений віск...
Лише калюжа фарби
Залишиться на підлозі —
Вічно руда калюжа,
Надзвичайно подібна
До тої, що розливалась
Під ножем гільйотиши
У тюрмі Моабіт...

2

Він стояв, як живий, похилений невесело,
Наче сумно йому на цілий всесвіт дивитися.
Якби в залі тепер заспівали і «Хорста Весселя»,
То й тоді б фіюрер не звів д'горі правицю.
Все одно вже, що роблять скульпторські руки з ним ці,
Нахиляють, байдужого, над коханкою неживою.
Якби тут розстріляли зараз тисячу німців,
І тоді б фіюрер не ворухнув бровою.
З воску дивляться очі нечищеними червінцями,
Цокотить годинник, як механічне серце.
Коли б нині воскресли всі на світі Освенціми,
Не з'явилось би в нього ніяких думок про все це.
Кожен рух спроектовано, кожен усміх розмічено,
Вже за нього

належним чином

новітні проблеми важать.

Він стоїть, як поставили, обиватель з Німеччини,
Що побув Гітлером
І готовий бути, ким скажуть.

ГРЕТХЕН

Їхні портрети друкувалися на поштових марках — біляві та м'язисті матері гітлерівських солдатів, дружини завойовників світу. По війні вони сумно дивились перед собою, перечитуючи листи, штемпельовані неіснуючими вже польовими поштами, і щось шамотили про своє незнання...

Біляві Гретхен, символ незнання,
Тримали мило, роблене в Дахау,
І, златокосі, навіть не зітхали,
Бо не казали їм, якого дня
Те мило було варено із вбитих.
Подробиці для Гретхен ні до чого.
Арійцеві — хоча б він жив убого —
Щодня належить митись...
Що ж робити?
Цнотливі Гретхен просто не уміли
Запам'ятати, з чого роблять мило.

До них мужі приходили з фронтів,
Обпалені гарматними громами,—
Жінки їх в білих ліжечках приймали,
Де чисто було, м'яко — й поготів.
Мундир висів на кріслі при стіні.
На підвіконні — квіти у вазоні,
У вухах — анекдоти гарнізонні;
Фронтовики — завжди такі смішні!
І Гретхен тим дочуть не довелося,
Як у матрацах шарудить волосся.

А ввечері палили лампи ясно.
Вагітні, шили посаги безжурно
І поправляли сині абажури.
Сміялися, оголюючи ясна,
В посилках діставали жовте сало,
Матерію та фото із хрестами.
Зітхали та з відкритими ротами,
Підкручуючи гнотика, писали.
І Гретхен не хотіли йняти віри,
Що абажури ті — з людської шкіри.

Змиває час усе в свої потоки,
І ніч жере нещадно депні тіні,
Та я про тебе думаю постійно,
Наївносте, професія жорстоких...

МОНОЛОГИ ВУЛИЧНОГО СПІВАКА

Вопа лишилася за спиною в мене — дивна країна, де в різний час жили великі поети Землі та найбільші вбивці, що будь-коли ходили по цій планеті. За спиною лишилися міста й люди — задумливо стояли солдатські удови, на перехресті меланхолійно відкривав рота співак, пливли Ельбою катери, море неподалік розбризувало вічні свої хвилі. Я слухав співака на вулиці, думаючи про монологи його, що теж стануть частиною моїх спогадів...

1

— Полюбіть нас, поки тут іще ми,
Поки нас на битий шлях не збито,
Поки не минули наші щемн,
Полюбіте!
Доки ще живі ми на плаветі,
Дайте крилам вітер розпоротт.
...Мов качок, збивають в літ поетів
Чорним шротом.
Ген під небесами голубими
Стелиться стоходжена дорога.
Чи потрібні ми вам?
Бо собі ми
Ні до чого!
Стоїмо у часі й над часамн,
Пальці нам щодення поламало.
Полюбіть нас, бо під небесамн
Так нас мало...

2

— Шукаємо душі.
Спадають хвилини, мов дощик.
Ми в'язнемо в часі, пеначе в багнищі осіннім.
Шукаємо дупі.
Коли вже не їх — то хоч дещо,
Як шанс на спасіння.
Тікаємо з пустки,
Бо мука росте із нічого,
Вже очі темнішають, мов амбразури в піддашші.

В найліпших — хоч крихти: півпустки,
півчорта,
півбога...

Шукаємо душі.

Яхтсмени шукають між хвилями,

Льотчики — в небі,

Бабусі убогі — на теплих колінах у бога.

А я в собі душу шукаю та плачу над нею,

І — що мені з того?!

Ну що мені з того, коли я розгублено знідів

І сумно похитуюсь, голову в руки узявши?

Коли тії душі живуть в багатьох, наче нігті,

Підрізани завше?

Коли півпомерлі живучо бредуть між живими —

Одні з них — без душ,

зате в інших буває по дві їх?

Є навстіжні душі,

а є і такі невловимі —

Мов сльози на віях.

Є душі стандартні,

плескати, мов скриньки поштові,

Бувають важезні,

шорсткі, як невитерті жорна.

Бувають, як вірші вони,

де у кожному слові

Від болю аж чорно.

Бувають солоні, як море, розкроплене в бризі,

Або братовбивчі:

душа — як розлючений Каїн.

Бувають красиві, неначе кора на березі...

А ми їх шукаєм.

А ми їх шукаємо в цім розшарованім світі,

Від тої розпуки і тої надії недужі.

У Гамбургу,

в Кьольні,

в Торонто

Або на Таїті —

Шукаємо душі!..

ГОЛОСИ ГРУЗІЇ

ШЛЯХИ

Десять років дороги до Грузії —
мов до неба,
 Що розм'якло,
настромлене на Кавказьких гір гостряки.
 Десять років дороги до Грузії — як до себе.
 ...Так струмки еднаються в стрімкому плині ріки.
 Так слова еднаються в найголовнішій Слові.
 Так еднаються промені в налитому сонцем дні.
 Так поєднано звуки в предивній грузинській мові,
 Де кожен —
мов посвист шаблі
чи шурхіт жорен в млині.
 ...Хай усі вороги твої повік здригаються в ляді,
 Хай твоє виноградне гроно
дощів досхочу п'є!
 Я ввиходжу поміж людей,
між гори та між поля ці,
 Так, як птах ввиходить у небо
і — як зерня в поле твоє.
 Є потреба в сонці;
і в друзях вічна потреба;
 І — потреба в повітрі;
і — потреба в ленінській думі...
 Я приходжу до Грузії,
немов до самого себе;
 Відчиняю двері
у спільнім радянськiм домі.
 Всі дороги серця й душі —
непідвладні втомі,
 А шляхи до Грузії нескінченні,
мов зліт до неба.

КАХЕТИНСЬКИЙ РАНОК

Я світло бачу.

В чорні перелогі
Краплина сонця падає ряба.
О вистраждане таїнство пологів,
Коли свій день народжує доба!
О таїнство димів, що в небо стали,
Над вікнами чатуючи віки!
На димарі, немов на п'єдестали,
Лягають хмари, сонні та м'які...
Вистують півні світові над вухом,
У світу над чолом дзижчить оса.
І хмари проростають хлібним духом,
Що з димарів пливе у небеса.
Тут — все велике.
Все для всього світу.
І печі, де народжується день.
І яблуні.
І сосон сині віти.
І дивні ритми вранішніх пісень.
Молитва гір, пропахчена чуреком,
Поганський танець диму над вогнем!
І ранок цей, одвічний, мов переказ,
І хмари — наче витинки з поем.
Ще селища безлюдні.

Нині в них
Нова доба народжує свій ранок.
Мов материн, з дитинства знаний, книш,
Пахтить чурек з-під маєва фіранок.
Благовістися день!

Предивним сном
Тобі завжди народжуватись треба.
Як нині —

коли дим струмує в небо
І хмари пахнуть хлібом та вином.

БРАТНІЙ УКЛІН МОЇМ ДРУЗЯМ В ТБІЛІСІ

Кінчається дружба на рівні римованих тостів,
Розверстих обіймів, дзеркально натертих паркетів.
Кінчається дружба на рівні метких златоустів
Та мідних оркестрів.

Кінчається дружба на рівні карафок пузатих,
Лискучих чарок і вигадливих здравиць взаємних.
Кінчається дружба на рівні статей у газетах,
Комусь там приємних.

Вона вже кінчається...
Хтось не збагнув ні бельмеса,
Коли не побачив — як сонце в світанкові сірім —
Ту дружбу, з якої Шевченко писав до Бальмена
Про славу і сором.

З металу дзвінкого відлито мечі та медалі,
Орлів геральдичних і всі пишнозвукі литаври.
Та слово кінчається, й кров'ю поєднано долі
Над тости й літа всі.

І ти вже тут свій — в пустослів'ї тобі не схватись,
А хліб розділити, сльозу розділити і свято.
Кінчається дружба на рівні застольних овацій,
Щоб дружбою стати.

ЧИТАЮ ТБІЛІСЬКИМ РОБІТНИКАМ

Коли нас хотіли вбити в страшнім бою,
Коли кружеляв над нами ворог, мов крук,
Ми знали —

світ дістане волю своєю
З робочих рук.

Коли нас до бою ленінський стяг веде,
Коли, мов надію, народи слухають нас,
Ми знаємо,

на планеті навек гряде
Робочий час.

Коли комуністи ладні віддати все,
Щоб сонце зіграло всіх трудящих людей,
Ми знаємо —

світло народам Землі несе
Робочий день.

Коли ми ідемо на працю й нові бої,
Лунає над нами гудок, неначе салют.
Ми знаємо —

звершить горді плани свої
Робочий люд.

ПОЕТИ

Покажи мені, Грузіє, лики поетів твоїх
І яви мені слово, приросле до голосу твого.
Покажи мені їх — від твого золотого порога,
Від твоїх незбагнених, у диво задивлених книг.

Покажи мені, Грузіє, книги поетів твоїх —
Вічносущі, бо сонцем і кров'ю надміру політі.
То вони, як цеглини тривкі, збереглись на століття
В стінах, що затуляють народ твій від зрадництва й лих.

Покажи мені, Грузіє, долі поетів твоїх —
Тих, які відійшли вже, любов'ю твоею багаті.
Наче іскри, постійно існують в твоєму багатті
Всі, хто жив, як належить, і всі, хто достойно поліг.

Покажи мені, Грузіє, очі поетів твоїх —
Від пророчих — Шота, до Гомерових — у Чіковані.
Із тобою вони, твої діти, премудрі й нечванні,
А твій погляд у їхніх зіницях,
Навіки живих.

СЛАВА

(За віршем Ф. Халваші)

Гірше слава така за поталу.
Крила, що підняли тебе в небо,
Між тобою і всесвітом стали,
Затуляючи землю від тебе.
Над сумління гіркими боргами
Слава — як невігойна недуга.
Вже ти згоди дійшов з ворогами,
Загубивши кохану і друга...

Ну навіщо тобі тая слава —
Хай тебе вже вона б не чіпала,
Як жагу в твоїм серці приспала,
І минула вже туга щаслива,
Що поїла неспокоєм груди?
Ну навіщо тобі тая слава,
Коли втомую звуть її люди?

Щось, напевно, змінилося дуже,
Коли став ти до дружби байдужим
І не прагнеш відвертого слова.
Не самотній без друзів ти в світі —
Нащо ж сонце тоді тобі світить?
Ну навіщо тобі тая слава?!

ВЕСЕЛО

Нодару Думбадзе

Грузини уміють бути веселими...
Нам Карло Каладзе читає вірші.
Він розказує нам про Грузію
І проголошує дивні тости,
Такі, що не випити неможливо,
Але й неможливо пити усі їх.
Селяни співають пісень Табідзе,
Смішних пісень Тиціана Табідзе,
Який умів бути веселим,
Навіть коли бувало пресумно.
Нам Карло Каладзе читає вірші
Та каже про дуже веселих хлопців,
Що колись прийшли рятувати Тбілісі
І всі полягли на міському майдані.
Хлопці були дуже веселими
І вмерти змогли вони як належить...
Частіше смійтесь!
Не бійтесь усмішок!
Справжні мужчини не вміють плакати.
Пийте вино і танцюйте — чуєте!
Але коли смієтесь — слухайте...
Але коли танцюєте — слухайте...
Слухайте, як тихенько видзвонює
Гострий кинджал на вашому поясі!

ПАНТЕОН НА МТАЦМІНДА

З тіл померлих митців проростає залізна трава,
І каміння безмовне в іржавій траві дозріває.
У померлих поетів нічого вже більше немає —
У померлих поетів лишилися тільки слова.
Скільки слів залишає великий митець по собі?
Я не знаю, але хоч одне має болісним бути.
На Мтацмінда — каміння — неначе там скелю розбито
І в залізній траві між могилами хтось пасе біль.
Біль пасеться у тиші, як біле, безмовне ягня —
Наче хмара небесна білесенька — й ратички білі.
Тіціана Табідзе шукаю, шукаю Яшвілі —
Їх, занурених в ніч, виглядаю у спалахах дня.
Але — тільки гора. Тільки трави, дзвінки та густі.
Тільки тиша і тільки слова, що загусли в німоті.
Барельєфи ротаті та квіти трагічно безроті,
Тільки тиша надсмертна — такої не вчуеш в житті.
Поміж трав гостролезих та між гостродзьобих ожин,
Поміж листя, що наче карбівка з дідівської міді,
Мертва птиця лежить, як душа нежива, на Мтацмінда,
А навколо дерева в'юнкі, наче прорість вужів.
На горі, що як вічний вулкан, де вогонь не вмирає,
На горі, що найліпших збирала в собі дотепер...
І пливе над поетами трепетний фунікулер,
Що буденно возноситься до ресторанного раю.
Горо —

горе горьоване —

всіх мудреців удова!

Над мурованим світом стоїш — понад лемент і галас.
Я кричу і раптово здивовано чую: мій голос
Видихає в повітря Мтацмінда грузинські слова...

ВЕЧІР НА ГІРСЬКІЙ РАДІОСТАНЦІЇ

Я припнутий до світу латунним повіддям дротів,
По яких голоси долинають і ллються депеші,
Де нуртуються істини, в'ються неправди поспішні,
Де — ні миті спокію,

а снів там нема й поготів.

А коли пролітають птахи понад нуртом слівес
І дроти набрякають далеко пролітою кров'ю,
Обростають потоками вітру, мов гілка корою,
І вростають ночами в пропечену зорями вись.
...Я припнутий до світу латунним повіддям дротів,
Чую голос твій, мила,

в ледь чутному видзвоні чистім.

Вже останні новини гудуть

між буденністю й щастям,

Мов кажан,

що між мною та місяцем

ген пролетів.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА В СУРАМІ

Поети тяжко помирають,
Але ж безсмертніють
    тоді,
Коли талант, мов ключ від раю,
У часі топлять, як воді...
А їй вмиралось дуже легко
Між сніжних гір, мов мерзлих мрій,
І час, як восени лелека,
Над нею плив у вирій свій,
Де хмари небо смугували,
Важке, як непросохлий тиньк...
Вже вчені десь проектували
Найперший кулемет і танк.
Століття кров'ю ще не зміло
Своїх героїв імена
І лиш за рік початись мала
Найперша світова війна.
Ще тих, кого заб'ють,— не вбили,
Тим, хто потоне,— снилась вись.
І гори — срібні, сніжні, білі —
Стояли через овид весь,
Де небо в хмарному лахмітті
Ховало сонячні мечі.
...Безсмертя ще було за смертю,
А смерть стояла при плечі.
І час зав'язувався виром,
І по усіх шляхах мело,
І Грузія торкала вітром
Українки змучене чоло.
І поетеса смертнотіла
Вже розчинялася в літах,
Коли до неї прилетіла
Надія, наче білий птах.
Святкова, як земля в неділю,
І чиста, мов дитячі сни...
В поетів душі із надії,
Тож і не нищатьсь вони.
Над сніжно-білими горами,
Над сірість брил, над хмарну твань

Стояли зорі — сині брами
До краю вічних сподівань.
Над всі недолі та потали,
Над страти всі та над бої
Безсмертя Лесине вросло
У час, що народив її.
І квола невисока жінка
Лице підводила бліде.
...Народжувалась Українка
Для світу, що над смерть гряде.

ІРАКЛІЙ АБАШІДЗЕ РОЗМОВЛЯЄ
З МИКОЛОЮ БАЖАНОМ

(За мотивами вірша І. Абашідзе)

Все вже минуло?

Дружба майнула й пішла зі світу?!

Так не буває...

Чуєш,

нас друзі знову кличуть на свято.

Бачиш — над Гремі й Кварелі дні золоті знову,

Сиві мудрі вершини ведуть неквапну розмову.

Так тепло,

неначе весь світ забув про всі замерзання,

І черевата Фландрія розкошує над Алазанню.

Ми всі на тебе чекаємо

В Сігнахі, де ніч над садом

Небосхил рожевий прикрасила рубіновим виноградом.

Голоси навколо собору там гучні, наче грім в ущелині,

Сидимо при вогнях навпочіпки —

диваки, сонно зіщулені.

Перед нами безсмертна ватра

Зводить з пломенів стіни щільні.

...Без столів кахетинці вже ведуть промови застільні,

А хевсур без мелодії співає басом собі сам.

Ти приходь.

Ми для тебе безслівно намет розвісимо.

Бо Паоло Яшвілі прийшов уже

й почав говорити,

А слово його — ти знаєш — мов крило павича розкрите.

І співуча безмовність тіней блукає в соборних стінах,

Молоде вино вже розлито,

скрапує долі піна,

Навзаєм хліб-сіль пропонують

щиросерді хевсури й пшави,

Вже усі гурти поєдналися,

Всі слова заплелись, всі слави,

І над гуртом горців,

з веселим світом віч-на-віч

Дивовижно танцює красуня Нато Вачнадзе.

В огорожі — Бахус;

він стрибає раптом від мурів

На кинджали сванські та на дула рушниць хевсурів.

Попід стіни вернеться, зникне, й,
не підвладний нікому,

Раптом прийде й зачепить голову виконкому.

Але все те нічого, бо нині й в соборі п'яно —

Ми зійшлися на свято, з Бахусом — як погани,

Всі ж ми нині — поети,

Глянь-но, сидять в задумі

Пастернак, Леонідзе та мудрий бражник Лухумі.

Я ж чекаю на тебе в Сігнахі —

ти знаєш, де це?

Ми поети, мій брате,

а так в поетів ведеться,

Щоб усю Алазань, гори ці, сто традицій вічних

Поєднати в святі братерства душ поетичних.

Сядьмо знову,

скажімо знову,

зрадіймо знову.

Піснетворці сиві — ми вірні давньому слову.

В кожному подиху, в краплі крові,

в кожному молінні

Нероздільні ми,

бо клятва й пам'ять наші нетлінні.

Все вже минуло?

Дружба майнула й пішла зі світу?..

Так не буває.

Чуєш,

нас друзі знову кличуть на свято.

Бачиш, над Гремі й Кварелі дні золоті знову,

Сиві мудрі вершини ведуть неквапно розмову.

Так тепло — неначе всесвіт забув про всі замерзання —

І черевата Фландрія розкошує над Алазанню!

СПОГАД ПРО ЛИПЕНЬ

Ми в тому липні досі ще ідем —
Над морем синім, над таким пресинім,
І, наче тінь, за нами постать сина
Над хвилями хитається, мов дим.
Чи хмарка. Чи — немов пташиний літ.
У тому липні, у такім далекім,
Де спомини стоять, немов лелеки
В багнищі вже прожитих нами літ.
У тому липні безліч білих птиць,
І діти там біжать — такі маленькі,
А на піску не стерлися малюнки,
Які намалювала мені ти.
І слід мій поруч з ними ще не щезнув,
І люди — як їх пам'ять береже! —
Не знати — сплять вони чи вмерли вже
У тім далекім липні, в далечезнім.
У липні, що над все — над біль та втому,
Над радощі, над втрати й над літа.
Там йдуть дощі і птиця там зліта,
І люди там, і сонце — в липні тому...

...А поміж гір,
Немов серед крижин,
Нам каже дід і мружить очі світлі:
«Тут найдавніші розписи у світі.
Крім того,
Десь тут, кажуть, цар лежить...»

КАВКАЗУ

Дивіться час від часу вгору,
А не лише в підніжний прах.
Дивіться час від часу в гори
І поглядом живіть в горах.
Немає на Олімпах бога —
Там лиш сніги лягли вінцем.
Дивіться на сніги для того,
Щоб сонцю глянути в лице.
Звикай.
Звикай до віддзеркалень,
Допоки очі не зболять.
Вдивляйся в скрижанілий камінь,
Щоб сонце до зіниць прийнять.
А коли біль, чіткий до злості,
Разом зі світлом приймеш ти,—
Не мруж очей,
І високості
Слізьми своїми освяти.
Завжди шукай свого Кавказу.
Дивися вгору
І гряди.
Та не туди, де богомази
Шукають ангельські сліди.
Гряди над всі низенькі гори.
За шлях до висей поборись.
Дивися вгору.
Наче горці,
Чиї шапки не мають крис.

СОВІСТЬ

Грузинські гори не раз давали надійний притулок борцям за народну волю. Але нечесні люди не знаходили схованки в таких безмежних, у таких прадавніх горах. Мені розповідали про це з безліччю прикладів, додаючи на закінчення: «Надто помітні в горах люди з нечистою совістю...»

А безсмертя буває
У сто крат страшнішим за смерть.
Про людину чув я,
Що боїться власної тіні.
Наче птах, що боїться
Крил своїх мерехтіння,
Так живе людина,
Минулим сповнена вщерть.
...Він боїться безсмертя,
Лихого свого безсмертя,
Бо лишається пам'ять,
Де нотовано всі вчинки.
Десь людина живе,
Що не знає, яким чином,
Непомітно дожити і непомітно вмерти.
Страх рушає на нього хвилями злих атак.
Страх з'їдає душу — так жере залізо іржа.
...На весілля не кличуть.
Вином не частують —
   тихо так...
Навіть птах не літа над саклею —
Зневажа.
А газети показують йому язика білі,
І пластмасове радіо
   чорним душитися реготом.
То життя повертається —
Справжнє, не перебрехане.
Це — немов у безногого
У відсутній нозі біль.
Він ховається —
   марно! —
Так ховаються круки в небо...
Страшно жити, знаючи,
Що ти збезсмертнів жажливо.

Висихають калюжі,
Та в хмарах безсмертна злива.
Умирає підлість, полишивши згадку про себе.
...Десь людина живе, немов незірвана бомба,
Мов снаряд у фундаменті,
Як патрон у руці дитячій.
Він не з сорому плаче —
Він з безсилля власного плаче
І, немов речовий доказ,
Гортає альбоми.
Він прохає в минулого
Бодай малої розради,
А минуле хитається
В лискучих слизьких чоботях.
...І нема йому посмішки,
І немає йому роботи.
Животіє людина,
Як втілений міф про зраду...

АВТОЗАВОДЦЯМ КУТАІСІ

(За віршем Д. Чарквіані)

У ваших справах,
цифрах достеменних
Злетіли ви понад гірський огром.
Хай сонце перепише на знаменах
Імення ваші
золотим пером.
Рядком,
тугим,
немов потік з Дар'ялу,
Вписати б вас у часу світле тло —
Про все сказати б,
що вас надихало,
Що силу вам для подвигу дало!
Боєць очей у праці не ховає:
В роботі ви —
неначе у бою!
Нехай рядок мій нині оспіває
Автопробігу
пружну течію.
Прийшов я на робоче ваше свято,
Щоб з вами поруч йти в прийдешній час.
Нам всі вершини спільно здобувати,
Всі славні перемоги — спільні в нас.
Не пам'ятаю списків поіменних;
Вогонь сердець — неначе сонця жар.
Хай імена накреслить на знаменах
Сніп променів
гарячих, полуденних
І сяєво автомобільних фар!

ДУМАЮ ПРО ТБІЛІСІ

Мені сниться Тбілісі —
Коли вже нічого не сниться,
Коли все проболить, пропечеться і візьметься тліном —
Мені сниться Тбілісі,
Задумлива й тепла столиця,
Що гойдає мій сон, наче хворе дитя, на колінах.
Мені сниться Тбілісі.
Коли пропікає безсоння,
І ходжу я у нім навмання, мов сліпий на узліссі,
Я спочатку відшуюю маму — наосліп, мов сонях...
Але в снах повертаюсь обличчям до тебе, Тбілісі.
Я не сам на землі,
Бо коли не лишиться нічого,
Навіть друзів розчинять даровані їм горизонти,
Я торкну тебе сном — і мені вже не буде убого,
І не буде самотньо мені —
О Тбілісі,
Мій сон ти!..

КУТАІСЬКЕ ЛІТО

Як рано липа в парку зацвіла!
Ще тільки травень,

а вона — медова,
Велична й незворушна, як мадонна,
І янголятко в листячку — бджола.
Мов свічка — липа світиться вночі,
Зелена,

як баклага з теплим медом.
Джмелям і бджолам липа платить мито,
Медовий дух,

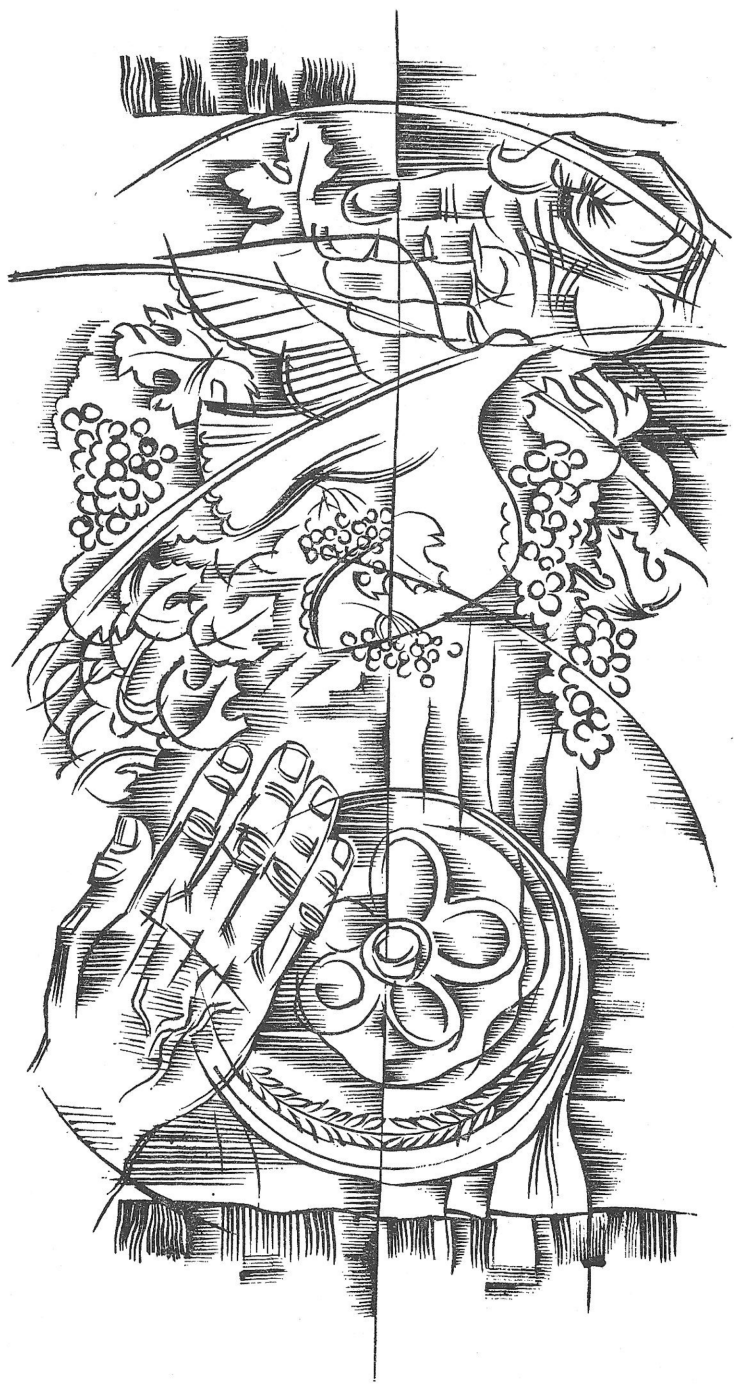
мов світло,
в світ ллючи.

Знайди її.

Почуй бджолу між віт —
Хрипкого сурмача, що там вартує.
Відійде й знов

в сузір'я ці вертає,
Щедротні, як пропахлий ними світ.
Бджолина згряя сито відгула.
З дрібненьких квітів падає на пальці
Такий нежданий,

передчасний пил цей.
Як рано липа в парку зацвіла!

ПІСЛЯ ЗУСТРІЧІ З ВЕТЕРАНОМ БОІВ ЗА РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ

*Героєві Соціалістичної Праці
М. Орагвелідзе*

Я тебе напою водою із наших рік,
Бо немає води там, крім врятованої тобою.
Я тебе оселю під кожною з наших стріх,
Бо із кожної ти збивав вогонь після бою.
Я тебе проведу струмками наших доріг,
Бо немає доріг крім тих, де в атаку йшов ти.
Я тебе поведу під небом, що ти зберіг,
І, тобою врятоване, подам тобі сонце жовте.
...Не існує землі під ногами в мене —
без сліз

Та без крові,
якими скропив добу ти.
Кожен ліс мого краю — тобою зцілений ліс,
Комунізм мого завтра —
мій день, тобою здобутий.

Я живу —
і за це також тобі б'ю чолом:
Не лежить між нами розрахунків хитра таємність.
А братались ми
не за святковим столом...
І на прапорі, що тріпотить над моїм чолом,
Краплі крові братів моїх
поєднано в нероз'ємність.

ДВА ЗАСТІЛЬНИХ МОНОЛОГИ

I

— Хто це сказав:

«Краса — почім вона?»

Не знаю про таку...»

Спитати мушу:

«Гей, де ви там,

що жменею пшона

Наситите собі зіниці й душу?!»

Життя ви роздивляєтесь нове,

Мов плід смачний шукаєте у вітті...

Але краса — над всім.

Вона живе,

Бо не залежить ні від кого в світі.

Вона існує —

без похвал та звань —

Йй ні до чого —

мов сльота осіння —

Регіональність ваших міркувань,

Раціональність вашого везіння.

Чужі ви з нею,

наче полюси,

Далекі — мов планета від монети...

Краса живе.

Вона — на всі часи.

Вона лишиться,

коли ви минете...

Не чуєте пісень?

Стозвучий грім

Впаде на вас крізь біле море світла.

Красо, живи!

Погляньте —

понад всім

Глухий Бетховен диригує світом...

II

— В небі у пам'яті

знову

відлуннями бою

Кулі свистять —
як джмелі у липневому лузі.
Ми живемо —
ми звияжці, ми люди, ми друзі.
Будьмо ж собою!
Триста смертей
промаячили над головою,
Триста спокус
не поклали на очі полуди.
Понад усе —
треба гідно виходити в люди!
Будьмо ж собою!
Хай нас весняно бентежить,
хай душу турбує
Поле одвічне —
його вчителі розорали.
Іменем тих, що живі
і всіх тих, що упали,
Будьмо ж собою!
Скільки життя того!
тільки б не вкрити ганьбою,
Не роздрібнити
і не розбалакати всуе...
Будьмо ж такими,
яких нас народ потребує —
Будьмо ж собою!
Слава мине
чи торкне нас важкою габою,
Легко ітиметься —
чи — крізь хурделицю люту.
Зливши ество
із еством своїх часу і люду,
Будьмо ж собою!
Слово над долею —
паче орел над горою.
В очі всім нам
комунізм задивляється строго.
Будемо ж гідні себе й вчителів,
а для цього —
Будьмо собою!

АВТОПОРТРЕТ
ХУДОЖНИКА ПІРОСМАНІ

...Я добре чую.
Не кричіть мені.
Ще й —
не кричіть на мене без потреби.
Я маю досить хати,
досить неба
І досить зерен, зронених в стерні.
Живу.
Творю. Молюсь новому дню.
Та мрію
віднайти колишні сили.
...Коли врожай мій люто молотили,
Багато зерен впало на стерню.
Чи матиму я досить цього дня,
Таланту й сил —
чи матиму доволі?
Коли іду по вижатому полю,
У босі ноги колеться стерня.
Під вітром навісним
проходжу нею;
Спокійна мить,
але душа щемить...
О зерна мої!
Чуєте?..
Зростіть
Понад цією мертвою стернею!

ЛИСТ МОЄМУ ДРУГУ ДЖАНСУГОВІ ЧАРКВІАНІ

Джансуг, спасибі, в мене є гора
І сонцесхід, що на горі згорів.
Джансуг, спасибі, я таки програв
Змагання наше в щедрості дарів.
Джансуг, спасибі, нині в мене є
Вершина, де сніги з моїх тривоґ.
Джансуг, спасибі, Грузія стає
Горою, що одна у нас на двох.
Джансуг, спасибі, з добрих наших діб
Ти слів та сили в пам'ять набери.
Джансуг, спасибі, виноград і хліб
Ростуть на схилах нашої гори.
Джансуг, спасибі, щастя наше в цім —
У моноліті, суцім над громи.
Джансуг, спасибі, на горі є дім,
В якому друзі житимуть і ми.
Джансуг, спасибі, порухом пера
Гірські хребти громадити умій!
...Я вже відчув, що в мене є гора —
Спасибі тобі, щедрій брате мій!

БЕЗКОНЕЧНА,
БЕЗПЕРЕРВНА БОРОЗНА

БЕЗКОНЕЧНА, БЕЗПЕРЕРВНА БОРОЗНА

*Голові колгоспу «Марупе», що в Латвії, під Ригою,
Костянтину Леонтійовичу Хвостовому*

Музика в Домському соборі замовкла — орган востане видихнув і став повітрям, темною ніччю — розчинився у балтійському вітрі, де зовсім не було музики, бо вже замовкли всі телевізори міста Риги, всі радіоприймачі, й навіть в жодному ресторані зараз не грали. Лише далеко за Даугавою — за кілометри від нас — хтось, для кого день і ніч існували, напевно, у нероз'ємності, грав на акордеоні. Можливо, мені здалося, але раптом ти зупинився й прислухався — щось змістилося в часі...

Ти рвучко озирнувся на ріку,
Бо раптом пригадалася вода та,
Якою довелось перебрідати
Твоєму перемерзлому полку.
Слід нетривкий, що жив лиш мить у мулі,
Ти вкарбував у пам'ять, наче в час,
А бджоли, що свистіли біля нас,
Були тонкоголосими, як кулі.
Час, що минув, стоїть, мов древні стіни,
Час, що минає, мов ріка пливе.
Ти знав, як вмерти за життя нове,
А нам потрібно жити, Костянтине!
Усі, хто став цим колосом і віттям,
Хто монументом звівся на межі,—
Усі в тобі, і ти їх бережи
Як запоруку свого довголіття.
Людські діла тривкіші від металу —
У річці часу кулі йдуть на дно.
Колгосп живе — він став твоїм давно,
Вже Латвія давно твоєю стала.
А втім, де тут чуже і де твоє?!
Бо спільні ж прапори, земля і небо.
Радянська Україна є у тебе
І Латвія так само в тебе є.
Над пам'яттю простягнуто мости,
Мов перші промінці нової днини,
Бо є чуття єдиної родини
І є чуття єдиної мети.

Що ж, брате мій, нам працювати й жити,
Довершуючи справу нелегку.
...Ти рвучко озирнувся на ріку,
Говорячи мені, що скоро літо.

А він був тоді такий красивий — саме тієї миті,— що цю розповідь мені захотілося почати з портрета русявого п'ятдесятидвохрічного голови латвійського колгоспу «Марупе», одного з найвідоміших господарств у Прибалтиці. А починаю з музики, тому що текла перед нами Даугава і згадувався сліпий акордеоніст, який рипить свою мелодію дуже далеко звідси, сліпий, що позбувся зору й трьох пальців за рік до кінця війни, коли граната вибухнула, осліпивши того, хто її кинув, але не вбивши мого сьогоднішнього супутника Костянтина Леонтійовича Хвостового, для якого вона призначалася.

Просто була люта воєнна зима — у вбивці захолонули руки,— він скинув, кваплячись, рукавички на сніг, й ті лежали на білому, наче відрубані дві долоні. Граната випала з перемерзлих пальців і засвітилась останнім білим полум'ям, після якого недолугий бандит нічого більше не бачив, не бачив навіть, як червоний командир Костянтин Хвостовий ніс його на перев'язочний пункт свого полку.

Грай, мій убивцю, ти програв,
Іще тоді програв, коли ти
Хотів мене у полі вбити.
Грай, мій убивцю, ти програв.
Грай, мій убивцю, ти живеш.
...А вітер стільки літ вже хоче
Знайти замерзлі твої очі.
Грай, мій убивцю, ти живеш.
Грай, мій убивцю, бачив я:
В літа махновської навали
Стрільців латиських убивали —
Як ти мене — це бачив я!
Нас в літ стріляли — так було.
Все ж Революція — крилата,
А ти — сліпа чиясь граната.
Грай, мій убивцю,— так було!
Грай, мій убивцю,— ти програв
День світлий, дівчину хорошу...
Тебе я в медсанбат виношу.
Грай, мій убивцю, ти програв!

Все було справді так, і колгосп починався не з салютів, а з вибухів, і двадцятитрьохрічний Костянтин Хвостовий залишався в країні, з якої колись на рідну його Наддніпрянщину прийшли червоні латиські стрільці й гинули, поборюючи денікінців, махновців, каледінців — ще яку наволоч? Всі долі було зрошено кров'ю, а тепер він прийшов до Латвії з Радянської України й пролив тут кров, тому що Революція твориться назавжди і для неї не можна шкодувати ні мрії, ані крові своєї. Шлях з села Павлівки, що на Дніпропетровщині, покреслювався чітко й далеко:

Україно моя, де на полі десанти з кульбаб,

Де моя борозна починалася за виднокраєм...

Україно моя, не була ти ні пеклом, ні раєм —

Просто взнав у тобі, що живу,

Що не хлоп я,

Не раб.

Має бути земля,

де ти вперше відчуєш, що є

В тебе Мати,

і Слово,

й Пісні, що над пам'яттю ллються.

Ну а потім — почувеш священні громи Революцій,

І планета незораним полем для тебе стає

І неходженим шляхом...

Бо Жовтень —

як ватра з пітьми.

Що ж тут дивного, брате,—

Комуна взяла нас під владу.

Як той хлопець, що їхав ділити маєтки в Гренаду,

Розліталися ми...

Костянтин Хвостовий, голова колгоспу «Марупе», повільно згадував і не міг згадати в деталях, як, з чого починав він життя своє в Латвії. Власне, воно і не починалося, те життя,— просто продовжувалось. Просто він прийшов сюди з Радянської України, з соціалізму, від могил червоних латиських стрільців, від колгоспної борозни, що протяглась безперервно, безконечно — з Павлівки. І дід Григорій стояв за плечима, і голова павлівського колгоспу «Шлях до соціалізму» товариш Дорогобід теж був за плечима, і рідні сестри й брати. А ще стояли пліч-о-пліч брати й сестри латишів, що жили й вмирали за нього, а ще рота, з якою Хвостовий починав вибивати фашистів з Латвії і з якої залишилося жити лиш троє.

— Не знаю, скільки радянських людей вмерло за мене,— каже мені Костянтин.— Я тут і слова, і людей розумів по-новому — у поході по Латвії засвоював закони спорідненості:

Коли гойдала земля ця мене на долоні голій,
Торкали димами душу мертвих міст імена,
Я запам'ятав люту риму до слова «голод» —
В і й н а...

Коли крізь трави обпалені зростало колосся кволе,
Коли проростало сонце крізь хмари, мов племін з гір,
Я згадував найточнішу риму до слова «поле» —
М и р...

Коли базіки безпам'ятні мені проникливо радять,
Забувши про все, що мріялось, надію лінню збороти,
Я згадую про найпершу риму до слова «радість» —
Р о б о т а...

Коли пуша неміряна стає небаченим садом
І нас еднають у поступі спільні мріяння і дія,
Я згадую досконалу риму до слова «задум» —
Н а д і я...

Коли над врожай вчорашній, що ми його покосили,
Видніє в полі сьогоднішнім прирість прийдешніх діб,
Я згадую точну риму до слова «сила» —
Х л і б...

...Кричали голодні діти по хуторах, і кульгаві коні з'являлися раз у раз на узліссі, й недорізаний чийсь півень оголошував дні початими, і трава ще пахла загиблими, і дощ був плакальником, а не поїльником поля. Але колгосп починався — з перших трьох-чотирьох бідацьких родин, з першого плуга, з першого плугатаря. З продовження борозни, початої в селі Павлівка на Дніпропетровщині, безперервної, безконечної. Грав сліпий акордеоніст, чиїх семи пальців не вистачало на всю музику, і Рига, суцзя десь поруч, майже не відчувалася. Він прийшов сюди з соціалізму і мав довести цілому світові, що соціалізм відродить і цей край, і зробить цих людей щасливішими. Мав довести. Доведе. Наче білий аркуш розіслався перед ним, і належало заповнити цей аркуш найліпшими з можливих слів і зерном, що переситить цю затерплу в чеканні більість:

Так тихо стало.

Біло так було,

Немов перевдягнувся світ у чисте.
Навік пішли у землю всі фашисти,
Й відроджене з вогню велике місто
Поклало йому руку на чоло.
Так боляче було...
На тлі заграв
Обличчя друзів з полум'я творив він.
Вони як племінь всі — на вічний рівень
Підводились — з окопів та катівень.
Де хто поліг — там кожен воскресав.
Так солодко було.
Бо не один —
Він далі оре вічне поле бою,
Той самий плуг веде перед собою
Початою ще вдома борозною,
Яку повинен доорати він.
Так впевнено йому.
По цій траві,
Що вижовкла, промерзла і заснула,
Він креслить борозну — крізь все минуле —
Хай навіть з-за кущів наводять дула
Вже знавіснілі вбивці півживі.
Так зрозуміло все...
Кінець війні.
І водночас — війна триває вічно.
Він тягне борозну тридцятирічну,
Револуційну —
Крізь жорстокі січні,
Крізь кулі та сніги — в серпневі дні.
Так гарно буде —
В серпні, що з води
Риб витягне, а з поля жито зніме,
І стільниковий мед простягне німо
В далекім серпні, що ледь-ледь з-за диму
Являє лик з очима молодими.
...Заплакавши, пливають в ріці льоди.

Комуністи, що виходили з підпілля, він, що прийшов з Радянської України — молодий комуніст, комсорг полку, — мали розповісти усім про Радянську владу і про колгоспи. Не просто розповісти — показати й довести, що як не було б складно зараз, потім буде веселіше та ліпше. Старий овочівник Юліус Пойш, який поставив свої теплиці

у цих місцях ще на початку тридцятих, зразу ж вступив до колгоспу, але попросив сказати йому всю правду, не малюючи пейзажів цукровою поливою по торту:

— О, як хочеться пити,

як рот мій запечено в спразі

Від вогню, що пропik мою душу до чорного дна.

Напоїть мене, чуєте?

Тільки у жодному разі

Не підносьте вино — я не питиму нині вина.

О, як хочеться їсти — як голод катує жорстоко

І на серце кладе мені руку всевладну й шорстку.

Я втомився від голоду —

тільки мене ви до строку

Не частуйте солодким — воно не завжди до смаку.

Не віщуйте бенкетів —

душі моїй молодість сниться,

І найперша надія — мов перша з прочитаних книг.

Обіцяйте душі моїй хліба й води із криниці,

Бо давно вже душа моя спрагла й голодна без них!..

...Костянтин Леонтьович Хвостовий згадує, як вперше обрали його головою колгоспу в Латвії і він казав на перших зборах, що не сповідатиме всіх, бо не ксьондз він, а працюватиме разом з усіма, бо він комуніст. А ще казав, що будуть в селі й хліб, і кринична вода, тільки треба викопати криницю, а хліб — зростити. Він — комуніст і прийшов сюди з країни, де Ленінові слова почали здійснюватись раніше й тепер він... Але тут далеко за селом заграв сліпий акордеоніст з сімома пальцями, і Костянтин Хвостовий радше вгадав, ніж почув постріл. Куля вдарила його і збила на землю, а тоді така сила й така лють увійшли у голову колгоспу, що він піднявся просто перед розверстим дулом, і жодна з куль не наважилась більше зачіпати його. А ще Костянтин Хвостовий голоси почув:

— Піднімися.

Руками візьмися

За колосся — ми плазом не ліземо!

Костю, в нас найдостойніша з місій —

Ми прийшли сюди з соціалізму.

Піднімися!

Піднімися.

Упав — не зломися!

Нас убили, а ти поживи ще.

Ще врожай цей збери та висій.

Костю, чуєш нас? Голову вище!
Піднімися!
Піднімися,
На світ подивися —
Скільки крові під цими ланами!
Над тобою — розсинені висі,
Наше ж небо — лиш ти понад нами —
Піднімися!
Піднімися.
На пам'ять зіприся —
Ние рана бійцю й полководцю —
А в тобі розболілися ми всі.
Чуєш, Костю,— підводься, підводься!
Піднімися!..

Все було так, як він уявляв собі з дому, з літ колективізації, коли ще був зовсім хлопчиком. Виявилось, що куркульських куль вистачило й для нього, але і в тутешніх куркулів руки й дула були короткими. Втім, брата Олександра вбили-таки, й поховано його на кордоні Латвії та Естонії біля школи в селищі Сангасте 23 серпня 1943 року,— ще дуже давно, тоді, як було в акордеоніста десять пальців та два ока, ще як і в самого Костянтина ноги не було поморожено і ран на тілі було менше, ще до того, як колгосп в Марупе став славним...

Доки ти на землі, поки ти не земля,
Заки повно в тобі непромовлених слів,
Зріє мрія під серцем, немов немовля...
Розрахуйся з боргами, як звичай велів.
Від боргів тобі не заховатися в сні,
Ані в стіни тобою ж мурованих веж...
Те, що зернятком взяв,— колоском поверни,
Так, як чинить земля, на якій ти живеш.
Тим законом землі собі совість покрай —
Хай він в неї вросе днів та дій твоїх тлом:
Те, що снігом приймав ти,— теплом віддавай,
Те, що випив з дощу,— поверни джерелом.
Гілку мерзлу повернеш диханням весни,
А дістав ти пустелю — повернеш поля.
Всі борги пригадай — всі борги поверни,
Доки ти на землі, поки ти не земля!

...Яніс Озолс, кавалер ордена Леніна, сімдесятирічний колгоспний бригадир, обіймає мене за плечі й, посадивши на лаві біля свого будинку, починає неквапно розповідати, а дві бджоли в небі пиляють над нами невидиму колоду

свою, і я розумію, що вже — тисяча дев'ятсот сімдесят четвертий рік надворі — все стає зрозумілішим та прозорим, як у книзі, де зазирнув одразу всередину, коли не в самий кінець.

Колгосп «Марупе» славний на цілу Прибалтику; з року в рік Костянтина Леонтійовича Хвостового обирають тут головою — немає людини, яку б у колгоспі так шанували і якій би вірили так одностайно. Весь білий-білісінський, Яніс Озолс розмовляє зі мною навіть не з минулого, а з позаминулого часу, прив'язуючись до сьогодення, спільного для всіх нас. А потім радить мені, поєднуючи всі часи у пораді:

— Коли епоха брамою грима,
Проходячи у майбутнє своє,
Ти не клади їй рук між дверима,
Бо відіб'є.
Коли епоха палить багаття,
Щоб просвітити пільму століть,
Не смій перед нею запобігати,
Бо спопелить.
Живи, не здрібнений метушнею.
Коли ж епоха свій суд почне —
Сядь з нею, подумай разом із нею,
Бо ви — одне...

Стосунки свої з епохою Озолс з'ясував до подробиць — все ясно. Він з червоних стрільців, був знаменитим армійським сурмачем. Нині голос у старого хрипкуватий і тихий — в Музеї Революції його сурма...

Він розповідає мені про поміщика, і про недільні служби в костьолі, і про позичену землю, коли раптом я розумію, що все це було зовсім недавно, а прихід Костянтина Хвостового з країни соціалізму в переможений капіталізм був подвигом непростим і достойним. Яніс Озолс посміхається мені, все розуміючи, а я згадую, що дід, батько, дядьки старого Яніса Оттовича Озолса наймитували, нині ж син Озолса — декан у Ризькому політехнічному інституті, та й решта дітей вивчилися, от і онук уже — також Яніс — закінчує сільськогосподарську академію. Ми розмовляли про соціалізм. Розмовляли про поезію і про вічність. І про недавню телевіставу. В «Марупе» живуть не старіючи, вростаючи дзеркалами нових будинків у нове селище колгоспу, яке добудовувати — дітям. Втім, Озолсові тільки за сідмєсят — він ще й сам попрацює тут...

Я жовті сосни бачив.
Кожна з них
Самотньо існувала в гущині.
Сто сосон — наче сто несхожих книг,
Сто строф, що написалися вві сні.
Сто наречених, що стоять в піску,
Напоєні цим вітром,
Як вином.
Сто крапель, що скотилися в ріку,
Прийшли у море й стали бурштином.
Сто сосон, як пророчені слова,
До вічності покладені на кін,
І чорна ніч, лискуча та жива,—
Як вороний, спітнілий з бігу, кінь.
Соснова кров — смола — духмяна суть
Деревини — бронзована змія...
Сто сосон...
Коли з них

голки впадуть,

Тоді й душа постаріє моя...

Він вкорінився тут від першого кроку, Костянтин Хвостовий з села Павлівка на Дніпропетровщині, тому що це була його, радянська, земля і життя будувалося за народним, за радянським, законом, а ще тому, що він покохав тут жінку, яку звать Мартою і з якою вони виховують зараз п'ятеро своїх дітей. Все там-таки — в Марупе, у колгоспі, що зветься за іменем селища, а те — за іменем ріки, що текла тут спрадавен, зникаючи в болотах, а нині увічнілася в адресах щасливих людей, у будинках, де розмовляють про хліб та про любов, маючи те й друге.

В Марупе багато співають, але часом, під особливий настрій, голова колгоспу співає сам собі, й тільки він знає слова тої пісні, якою розмовляє з собою — чи з собою лише?

...Поки ще не пізно,
Мамо, нагадай мені
Ту найкращу пісню,
Що співав я в давні дні.
Пісеньку дитячу,
Наче вогник, засвіти.
Мамо, я не плачу,
Просто пригадалась ти.

О пам'яте, це ти
Знову засурмила в срібний ріг!
Де мені дорогу ту знайти,
По якій я хлопчиком пробіг?

Де мені подіти
Сивину з минулих літ?
Як дорослі діти,
Вийшли мрії в ясен світ.
Тільки над роками —
Над кохання всі й літа,
Наче голос мами,
Голос юності зліта.

О пам'яте, це ти
Знову засурмила в срібний ріг!
Де мені дорогу ту знайти,
По якій я хлопчиком пробіг?

— А дорога ж не змінилася ні на крок,— тихо каже мені Хвостовий.— Кожному з нас ще раз кортить постояти на шляхах юності, але — трапилося б диво, повернувся б я в молодість, виходив би з неї так само — з бажанням розповісти й показати цілому світові, як люди будують соціалізм, люблять і захищають його. Ні за чим не шкодую: все б віддав, щоб знову пережити день, коли загальні збори колгоспу заспівали «Інтернаціонал» — вони латиською, а я — «Повстаньте, гнані та голодні...», всі слова були зрозумілі цілому світові, бо така в нас партія і така пісня. А братерство наше — щоденне й необхідне, як повітря — я тобі так скажу:

— Побратаймося хлібом, бо це найчесніша з спільнот.
Хай усім додається снаги і високої сили,
Коли сядуть до спільного столу з народом народ
І розломлять хлібину з пшениці, що спільно зростили.

Побратаймося кров'ю,— тією, що ми пролили,
Коли в смерку воєнному сонце кривавилось жовте.
Хай роки Революції нас дотикають, коли
Ми підводимо погляд на прапор червоний, мов кров та.

Побратаймося піснею тою, що водить в бої,
І згадаймо у пісні героїв усіх поіменно.
Побратаймося піснею тою, що склали її,
Коли спільно ішли під високі червоні знамена.

А коли поєднали нас пісня,
та хліб,
та борня,
Ростемо у прийдешність, спільноту цю в душі поклавши.
Стаємо на порозі іще не початого дня.
І приходимо в нього на вік свій,
на вічність,
назавше...

ПАРК ВІЧНОЇ СЛАВИ

(Дуети про вічність)

В с т у п

Літаків залізні метелики
До пательні сонця спливли.
Давніх літ залізні метелиці
Крізь ці трави —
в землю лягли.
Під шарами каменю й бітуму
Сплять поети,
сплять орачі.
Ах, оркестри грають над вбитими,
І над вбитими йдуть дощі.
Сплеском реквіємної повені
Над полеглими йдуть роки.
І заводи гудуть, збудовані
Після них —
їм завдяки.
Стільки ж літ минуло,
та мусимо
Пам'ятати про кожен день.
Ах, чому так багато музики
І бракує стількох людей!
Ах, чому чоловік на милицях
Черевиком — по дерезі?!
Ах, чому вартовий замислився
Із рушницею при нозі?..
Хто цю жінку торкнуть насмілився?
Вся в сльозах,
з лица ж — мов свята...
І транзистори поніміли всі,
І літак у тиші зліта —
Понад мурами,
понад музами,
Понад муками всіх калік...
Ах, як чути в парку крізь музику
Вічну тишу і вічний крик!..

I

— А може, і ліпше —
забути,

Сховати за ґратами вій?
Можливо, і треба —

забити
Цей спогад роз'ятрений свій
Про поле, де жито не родить,
Де полум'ям пройнято дні,
Де танки по пам'яті ходять
І мертвих везуть на броні.

— Я з того десанту,
я з тої броні —

вже й не знати,

Коли в наших пам'ятях перегуркочуть бої...
Забудь, коли можеш.

Забудь, бо не слід пам'ятати,
Як жовтим вогнем спопеляло долоні мої...
Хай матір моя від могили зведеться з колін.
Все тліє.

Все смертне.

Лиш пам'яті наші — над тлін.
— У снах замасковані доти
Крізь час починають стрілять.
Війна не кінчається, доки
В тілах наших кулі болять.
І доки не можна словами
Кров змити з солдатських одеж,
Допоки в сльозині у мами
Безсмертний, мов біль,

ти живеш.

— Я знаю, що знову ти прийдеш до мене і ще раз
Про танки згадаєш, і кулю,

і поле, й сніги,

Нас тисячі в ґрунті —

ніхто з нас зі світу не щезне,

Бо дні свої вбиті ми вам полишили в борги.
Втім, що за борги?

Я не тими говорю словами...

Ти слухаєш?

Маму зустрінь.

Витри сльози у мами.

— Ти чуєш, як сніг на торішню траву опадає? -

Не зимно тобі?

Чи тебе не торкають льоди?

— Вогонь тих боїв мене досі пече й зігріває,

І тепло мені, коли люди приходять сюди.

— Як влітку тобі?

Чи не тяжко з жорстокої спеки,

Коли ця земля розпікається, ніби черинь?

— Я в затінку хмар.

Наді мною ширяють лелеки,

І колос дарує мені золоту свою тінь.

— А як увійду я в тобою полишений дім?

— Скажи моїй мамі, що бій наш був дуже важким,

З кривавої чаші поїла нас клята війна.

— Вона не повірить...

— Але зрозуміє вона.

Ти чуєш — весна!

Чуєш, брате мій,— знову весна...

II

— Не сердься, милий, вже я заміжня,

Дівочий мій сміх давно відбринів —

Я вже одцвіла, як червнева вишня,

Лиш пам'ять — паростком поміж пнів.

Ми так давно не бачились, милий,

До тебе — немов до щасливих снів,

Прийди — хоч душу мою помилуй,

Щоб усміх над пам'яттю завиднів.

Ах, клята війна так довго тривала — 1418 днів...

— Кохана, коли я ставав землею,

Пробіг твій старший син по мені —

Я небом і тугою був твоєю.

Для нього ж я шляхом був, грудням глею

І синьою квіткою в бур'яні.

Вже стільки літ проминуло, любя,

вже стільки років по тій війні.

— А ти, наче пісня, мене тривожить,

Ти в часі все ближчаєш, зрозумій —

Я скоро до тебе прийду, чи зможеш

Мене пізнати, коханий мій?!

Я так шукала тебе...

Не знати,

Чому крізь димища злих веремій

Без тебе вернули наші солдати...

Як важко мені жилося самій!
1418 днів протривала клята війна та — суцільний бій.
— Не плач, кохана, бо все так просто —
Я ледь увійшов під шатро заграв
І впав на околиці біля мосту,
Де ми ходили з тобою,—

впав,
Де нині сини твої йшли з тобою,
І я вас травинками дотикав.
...Я так і не вийшов з першого ж бою,
Та поки живеш ти — я не вмираю,
Просто вже стільки літ проминуло,
і тисяча слів,

І сто тисяч слав...
— Милий...
— Я вітер, небо й лелека...
— Милий...
— Я літо, зима й весна...
— Милий, чому ж бо ти так далеко?!
— Я поруч, кохана.

Це час мина...

III

— Ти чуєш,
веселі потоки струмують ярами,
І діти біжать, пригинаючи юну траву,
І небо для сонця відкрило усі свої брами,
І ліс убирається в одіж лискучу й нову.
— Це вічність проходить.

Це вічність проходить над нами.

В усіх воскресіннях планети і я живу!
— Ти чуєш,
пульсують річок перегачені вени —
Планетна вода крізь турбіни розбурхано б'є,
І глибше у землю свій корінь закопуєть клени.
Копальня під кленами в надрах шляхи свої в'є.
— Це вічність проходить.

Це вічність проходить крізь мене:

У шахтах, закладених вами,— безсмертя моє.
— Ти чуєш,
оркестр над тобою пісні твої грає

І люди приходять до тебе — в стотисячний раз,—
Цей світ до твоєї відсутності все не звекає.
Тебе, наче пам'ять народну, пильнує наш час.
— Це вічність проходить.
Це вічність мене дотикає.
Ми вічні із вами — усі, хто загинув за вас..

ЛЕНІН, том 54

(Уривки з поеми)

«Я себе під Леніним чищу...»

(В. Маяковський)

«До п'ятдесят четвертого тому Повного зібрання творів В. І. Леніна входять листи, записки і телеграми, написані в листопаді 1921 — березні 1923 року...»

(В. И. Ленин. Полное собрание сочинений, т. 54, с. 7)

Бережіть їх...

Вагітна вогнями й залізом пора

Оглядає себе у розколотих люшнями люстрах.

Це найважче з народжень — народження світу добра,

Що приходить на землю в червоних, як прапор, пелюшках.

І, червоно вмальований в кров'ю забарвлене тло,

На коліна поклавши рушницю, гарячу від бою,

Він чекає тепла.

Лиш ввібравши у себе тепло,

Новотворений світ зможе стати нарешті собою.

Навстріч всім недоладностям, власній назустріч біді —

Він мов перший листок, що шукає долонею літа.

...Носять кулі в тілах барикадні бійці та вожді,

Ще герої по братніх могилах не встигли зотліти.

Постає.

Виростає з блакиті холодних росин

І, вогненным стовпом продираючи марево сонне,

По крицевих шабельних щаблях видається в синь

В металевості зблисків стосяйно повторене сонце.

Дослухаюсь легенди...

Живим залишаються дні,

У реальні дими та в реальні тривоги сповіті.

..На колінах не можна ввійти у світи осяйні,

І неправедний гнів не утверджує правди на світі.

Бережіть їх!

В людей розгинаються спини.

Вони

Переляк свій і ницість повільно й здивовано душать.

Проростають крізь будні,

Крізь книги, крізь мітинги й сни.

Основна з революцій — це та, що проходить у душах.

Бережіть їх!

Ви знаєте ціну довірі й життям —
Хай підводиться люд, полишаючи біль за собою,
У тверезість, народжену з виру мільйонів нестям,
Що спаде на країну, посталу з шаленого бою.
Бережіть їх — від тронів, сатрапів,
Від куль та від змов,
Від холуйського духу та чванної зверхності!
Нині

Починається творення світу і світла,
Немов
На пагінні судин серце забрунькувало в людині.
Піднімаються тисячі.
Погляд підвівши з землі,
Прозирають за обрій — схвильовано, мовчки,
столико.

І немає маленьких людей — є лиш душі малі.
І немає маленьких турбот у борні за велике.
В повсякденності буднів прийдешність висока
живе,

І вилюднює світ у пропаленій в битвах одежі.
Вже майбутнє конкретним стає, бо в борні за нове
Видно кожне обличчя на тлі світової пожежі.

«Дуже прошу надати відпочинок
Скворцову-Степанову... бо йому від-
почити *абсолютно* необхідно».

(С. 218)

«...пропоную вам негайно ж здати
посаду на час відпустки і виконати
всі рекомендації лікарів».

(С. 220)

«...допомогти фельдшерці Грешновій,
яка доглядала мене багато днів після
операції, коли було виїнято кулю».

(С. 268)

Коли Він умирає,
І тоді ж
Він дбає, щоб жили, жили, жили ми,
І душить він долонями слабкими
Ту силу, що рихтує днів крадіж.
Коли вже Він упав
І затиска
За горло смерті — й ті, що виснуть нині,—
Його свята й неслабнуча рука
Рятує нас в останнім зціпенінні.
О совісте!

Він, зраний, лежить
У круговерті днів, у часовирі;
О совісте, подумаймо, як жить
У днях, які Він нам тепер довірив?
Скількох птахів із рук пустили ми,
А скільки дум припало сивиною,
Для того, щоб незрушною стіною
Стояв наш світ, що вибухнув з пільми!
Вростаючи в свого століття тло,
Здирали із очей огидні більма.
Щоразу, як нам соромно було,—
То Ленін дарував щоденний біль нам.
І ми, в нові ступаючи світи,
Долаючи минушого навали,
Ішли до Нього — як до чистоти.
До нього йшли — й чистішими ставали.
Із себе випікаючи раба,
Світ зводився — як по дощу билени.
Він — той потік, з якого п'є доба,
Ріка, якою світ в майбутнє плине.
А ми? Що ми?!

Випалюєм пільму
І сонце дотикаєм рухом чемним...
Як розмовляти з Ним?
Скажіть, чому
Так важко розмовляти з Іллічем нам?
Ми чола в небо звихрене звели —
Земні бійці, мислителі, поети.
Чому в нас стільки спокою,
Коли
Він був творцем неспокою планети?!

Чому? Чому?!

А час вперед тече,
І крок новий вимарюємо чесно,
Рукою відчуваючи плече
Його,
Хто нас запитує всечасно.
Підводить нас під вітром навісним,
Вчить діяти і — поруч з нами діє.
Ми ідемо до Нього та із Ним.
У цьому весь секрет та всі надії!

«Пропоную ще раз розглянути питання і організувати боротьбу з тяганиною діловито, за всіма правилами воєнного мистецтва».

(С. 120)

«Знайти, хто винний у тяганні і бюрократизмі, створити навколо цієї справи гучний судовий процес».

(С. 168)

«Нерви у мене все ще болять, і головний біль не проходить».

(С. 229)

Не спить, не спить. Очікують вони,
Аж поки сну налетіть Вам в зіниці,
Маленькі люди, праведні, аж ниці,
Що мріяли б вповзти у Ваші сни.
У них слова з цяцькованої вати,
В них голоси — мов шурхіт древніх книг.
О, як вони Вас люблять цілувати
Губами, що тремтять від страху в них.
І сльози, що дрижать на їхніх віях,
Вони несуть, неначе короєви.
Вони повзуть.
Як стримуєте Ви їх!
Як лячно їм, що не заснули Ви!
Не спить. Іще не спить. Які слова є,
Щоб знищити холуйську ту хвалу!
І по Росіях страх їх розсіває,
Як розсіває вітер дощ по склу.
Згадайте. Ви ж їх бачили — таких.
Ви ж знаєте оці гнучкі коліна.
Вони до Вас на пальчиках тонких
Іудину любов несуть уклінно.
Не дозволяйте їм себе торкати —
Нехай мине Вас миршава хвала.
О, не дано наблизитися кату
До Вашого священного чола!
Вони ідуть! Ви чуєте? Ідуть!
Пророки неіснуючої віри...
Вони до Вас летять, немов у вирій,
І ніжками, мов комарі, прядуть.
Вони над Вами лупооко днюють,
Як ситі жаби в затишній траві,
І щось речуть розкотисто й рукато.

Вони блазнюють!
Чуєте, блазнюють!
Женить їх, доки Ви іще живі —
Не дозволяйте їм себе торкати!

«Чи не напишете часом *Бернарду Шоу*, щоб він з'їздив в Америку, і *Уеллсу*, який, мовляв, тепер в Америці, щоб вони обидва взялися для нас допомагати зборам на допомогу голодуючим?
Добре було б, якби Ви їм написали. Голодним попаде тоді більше. А голод великий».

(С. 62—63)

У мертвім лісі зрубаних років
На сірих пнях чеканні чорні кільця —
Померлих літ невизначена кількість,
Мов кількість втрачених материків.
Роки, як Атлантиди, йдуть на дно —
Лиш кола по воді здерев'янілій.
Роки — не журавлі, а їхній вирій
На зрубках.
Ні, рокам не все одно,
Бо чорно гнуться вигорілі дні,
Ще — ширші від дощів, вузькі від вітру.
Роки минули, та ніхто не витре
Тих кіл, що розійшлись по вічних пні.
Перерізи століть — немов столи,
Мішені, що віки їх креслять грубо.
І кулі в тих мішенях — мертві зуби,
Що вічності розгризти не змогли.
Стоять ліси.
І килим трав блідий
Деревам огортає п'єдестали.
Минувшино...
Історії людей
Подібними до цих історій стали.
Народи височіють, як ліси,—
Із просіками, з прорістю, із пнями,
З голодними й годованими днями,
Де сплять тисячозвукі голоси.
Корінням проростаючи углиб,
Стоять титани, в хуги оповиті.
Дерева й люди зносять все на світі —
Вони інакше жити не змогли б.

Вони лиш так в історію рушають
І співчуттів не хочуть нізвідкіль.
Вмирають люди з голоду й від куль
І, наче пні, історію лишають.
Достойний люд над світом постає
І кров нова тече йому у вени.
Страждання ті навек благословенні,
В яких народ зберіг ім'я своє!
О людський лісе, невмируща кліть —
Іду по пнях, розпечених, мов тиглі,
Бо там роки скрутилися й застигли —
У вічнім лісі зрубаних століть.

«Найменше посилення бандитизму
і т. п. повинне повести за собою воен-
ний стан і розстріли на місці».

(С. 144)

«Вимагаємо найуважнішого вивчення
обстановки і посилення постійної пиль-
ності».

(С. 340)

«...незважаючи на всі труднощі, не-
зважаючи на безперервні змоги есе-
рівсько-білогвардійських ворогів ро-
бітничої республіки, Радянська Рес-
публіка вийде переможцем з усіх
труднощів».

(С. 148)

Не стріляйте в Леніна!
Якщо Він
Упаде,
Вам буде ще страшніше.
В спаленій над морем часу тиші
Захлинеться ваш убогий човен.
З вашого малесенького бога
Опаде лискучий шар полуди.
Як вам потопати страшно буде
В океані осуду людського;
Де надія, всоте охолола,
Вже не обпече думки поснулі
І слова, однакові, мов кулі,
Вже летять в низенькі ваші чола.
Усміх недолуго простуватий
Поздира з ротів у вас тривога —
Надто важко вам достосувати
Ленінські думки до мозку свого.

...Ще впадете.
Вартового ноги
Злякано притиснете до вилиць...
Не стріляйте!
Не стріляйте в Нього.
Ленін не поляже.
Смертні ви лиш.
Смертні ви лиш — чоловічки ниці,
Душі ваші ліплено з болота —
Бунтарі з холуйством у зіницях,
Тонкорукі генії підлоти.
Лють і ляк диктують вам обіти,
Ницість вас веде на марні дії...
Спробуйте застрелити ідею,
Спробуйте слова на смерть забити!
Скільки вас?!
А скільки інших прийде,
Блимаючи баньками несито —
Учнями себе проголосити,
До його ідей проситись в прийми.
Наймані убивці йдуть на лови,
На галявах кличні ватри палять...
Не Його забити — хоч би слово,
А коли не слово — хоч би пам'ять!
А коли не пам'ять —
Що б тоді їм?!
Ще — які б спаскудити уроки?
Опиратись Леніновим діям,
Ленінові стишувати кроки?!
Що ж робити?
Під яке вам небо
З тими револьверчиками бігти?
...Втім,— як ви готові —
Стрельте в себе!
Все одно — Його вам не забити!
Злітає день на білих крилах хмар.
Стоїть квітневий клен, мов околот.

«Дуже дякую. На жаль, через хворобу ніяк не можу виконати хоч би в найменшій мірі обов'язок члена Соціалістичної академії. Фіктивним бути не хочу. Тому прошу викреслити з списків або не вносити у списки членів».

(С. 184)

Дзижчить літак — розгублений комар,
Комаха їх величності висот.
Благословенна сонячність небес,
Стосяйність ранків, славна іздавен,
І дзеркало ріки, від хвиль рябе.
І шлях курний — перебудь благословен.
О, плине ідилічностей...

Не те!

О вітре, цей блаженний спокій зруш —
Нехай крізь твань байдужостей зросте
Бентежність, адресована до душ.
Чутливим, люде, будь до стусанів,
Покору вбий, коли вона жива.
О, вчіться спромагатися на гнів,
Народи, люди, очі та слова!
Стартують революції з ідей,
Ідеї проростають з непокор.
І — не найліпші долі у людей,
Які нездатні випростати карк.
Той вічний,

хто в прозіння першу мить
Побачить шлях, прокреслений з пільми,
Хто допоможе людям зрозуміть,
Чому їх врешті названо людьми.
О, скільки вже змарновано було
Великих істин і великих слів!
Поклавши білі руки на чоло,
Котрий уже пророк в землі зотлів?
І скільки на планетному віку
Лишилось мрій в краю солодких снів.
О, скільки вже було відлито куль
І скільки вже відлито орденів!
Лишаються на всі століття:

мить,

Коли підводять голови раби
І той,

хто дав народу зрозуміть
Високу мудрість часу й боротьби.
І все. І все.
Відплинуть, далєбі,
Малі жалі й дрібнота хвилювань,
Бо генії лишають по собі
Суспільства,
А не брязкіт марних звань.

«Вчинене проти дружини я вважаю
вчиненим і проти мене».

(С. 330)

Моя любове, хай вам буде світло!
До Ваших сліз я губи притулю,
Вам полишу карбоване над світом
Найвище із можливих слів: «Люблю».
Моя любове...
Над безмежжям білим,
Яким наш зір наситився й зболів,
Ставали Ви таким солодким болем,
Що пропадали тіні марних слів.
Крізь білість всіх облич, снігів, лікарень,
Що нині увійшли у наші дні,
Я відчуваю Вас,

як чує корінь

Галузка, що з'являється на пні.
І душ людських невигадану вроду
Ми бачимо на світу вічним тлі.
Любов до жінки, матері й народу —
Це те, що вчить нас жити на землі.
Моя любове, довго з Вами був я —
Це наче самотворення пора.
Людина, не позначена любов'ю,
Не може звести серце для добра.
Високий пошук той тамує рани,
Одвічний, мов літописне письмо.
Були кохані в тих, що впали рано.
Ще будуть в тих, для кого живемо.
На Вас дивлюся...
Проминуть скорботи.
Вогненно відгримить останній бій.
Моя любове, як нам гарно бути
Людьми,

що горді в людськості своїй.

*«Вимагаю ще раз, щоб був створений
такий порядок, при якому ті, що
йдуть до мене, хоч би й без усяких
перепусток, мали можливість, без най-
меншої затримки, здзвонитися... з моїм
секретаріатом».*

(С. 36)

А коли вартові засинають,
До щік притуливши приклади,

І коридорами білими
Блукає брунатна ніч,
Пропакхий димами й пилом
До Вас візитер приходить
З кривавим бинтом на білому
Покраяному чолі.
Минаючи всі приймальні, він прочиняє двері
Й руки кладе зморено на гострі кути колін.
Він довго оповідає
Про те,
    як упали хлопці,
Впали один по одному
В траву, як сонце, руду.
Ви слухаєте людину,
Останнім словом якої було — чути від Вас.
Безсмертя Вашої думки
Стало людським безсмертям,
І Вам неспокійно слухати
Спокійні слова бійця.
В нового життя жили доволі крові влилося —
Перед очима Вашими,
Крізь гук багряних дощів
Лице Олександра Ульянова,
Очі Вашої матері...
Скільки зіниць погасне, заки день спалахне!
На килимі — крихти хліба:
Нині були голодні;
На килимі — краплі крові:
Приходили з України
І переступали варту, йдучи просто до Вас.
Вам треба усіх прийняти,
Вам треба усе прийняти.
Увічніся, душе Ваша, що вміщує цілий світ!
...І коли Ви підете,
Не вимикайте світла,
Лишіть по собі світло, навічно ввімкніть лампу,
Залиште у кабінеті —
Для тих, що сюди прийдуть
Пізніше, потім, по Вас.
Ім теж доведеться глянути в зіниці всім візитерам,
Які проходять крізь варту,
Котрі приходять з борні.
Ідіть. Ідіть, відпочиньте...

Та в тілі Вашому куля живе як пересторога,
Як марний заклик до сну.
Хіба Ви можете спати,
Коли в коридорній тиші чути слова і кроки,
Звернені до Вас?
Підводитеся з-за столу і, простягнувши руку,
Йдете назустріч прибулим,
Навстріч їм несучи
Биття власного серця,
Крицевість власної думки
Та біль від кулі, якою поранено Вас у битві,
Де полководцем —
Ви.

«Вчити з азів, але вчити не „півнауки“,
а всієї науки...»

(С. 210)

...А він пішов —
Так падає вода,
Насичуючи цілий ґрунт собою.
Так в землю кров іде на полі бою.
Так в дім людський нечутно йде біда.
Він відійшов,
Лишивши цілий світ
Напружений в очікуванні дива.
Він відійшов — так йде промінна злива
Із змитих сонцем червня теплих віт.
О крик планети — так волає дзвін,
Лишаючи для нас свою тривогу.
І — необхідність жити після нього.
І — необхідність жити так, як він.
Ми після нього.
Як там не було б,
Він — наших днів і вчинків наших первні.
Слова усі в нас недвозначні й певні,
Мов дула, що націлені у лоб.
Нас вихором історії несе —
Бійці її, поети й орачі ми.
Проходимо перед Його очима,
Він дивиться на нас — та це не все...
Стояти перед часом до кінця
Непросто, хоча ми того охочі.

Бо головне у тім, щоб глянуть в очі
Йому

і — не відводити лиця.

Дивитися.

Веселого й сумного

Доволі добувати з дна сторіч.

І знати,

що прожити після Нього,

Це значить жити так, як жив Ілліч.

І повсякчас до Нього йти —

як віти

До сонця доростають в літні дні.

В тім самім спопелитися вогні,

Що Ленін розпалив для всього світу.

...Від слів, куди, неначе до криниці,

Приходять тамувать жагу світи,

Епосі задивляюся в зіниці,

Щоб погляд Його в часі віднайти!

1967—1969

ЗМІСТ

Історія 5

ПОЧАТОК

- Дорослість 9
- Чисте мистецтво 11
- Гість 12
- Брехня 14
- Ніч 15
- Врожай 16
- Хліб 17
- Можливості 18
- Кардіологія 20
- «Я зневажаю слово „взагалі“» 23
- Палата пенсіонерів 24
- «Пілоти згорають ще молоді...» 25
- Балада про полювання 26
- Поет 28
- Дядько Грицько 29
- Казка 34
- Коцюбинський 35
- Дзеркало 36
- Заклинання правдою 38

ЕКСКУРСІЯ МІСТОМ

- «Ми світ навчили розмовляти...» 41
- Початок 42
- Щоденник 43
- Зоря 45
- Глина 46
- Яблуна на бульварі 47
- Землетрус 48
- Вечірній дощ 51
- Останні зали Музею Т. Г. Шевченка 52
- Перехрестя 54
- «Я із собою сам на сам...» 55
- Кіно 56
- Тиша 57
- Гідність 58
- Дід 59
- Досвід 60
- Будівельники на екскурсії 61
- Розмова з давнім другом 63
- Слід 64
- Пам'ятник Іллічу на площі Революції 65
- Читацька записка 66
- Чекання 67
- Рік спокійної совісті 68
- Докір 70
- На Байковому 71

Майбутнє	73
Десять монологів про кохання	74
Емігрант	80
Дерево	82
В госпіталі інвалідів війни	83
Душа	85
Рейс С-957 26 травня 1976 року	86
Радість	88
Лютий	90
Вечір у липні	91
Осінь	92
Листопад	93
Експедиція містом	94

ДІЙСТВО

Розмова з самим собою	97
Любов	99
Кибальчич думає про майбутнє	101
Микола Гоголь повертається з Рима	102
Висота	104
Іван Піддубний стає чемпіоном світу	106
Шевченко на засланні малює киргизьких дітей	108
Станція Астапово	110
Соломія Крушельницька співає в Італії	112
Олександр Богомолець народжується в Лук'янівській тюрмі	113
Іванові Франку	114
Климентій Квітка перечитує свій лист до Лесі	117
Розмова з вісімдесятирічним Володимиром Маяковським	118
Олександр Довженко: щоденник 1943 року	120
Башкирський поет Мустай Карім розповідає про себе	121
Скульптор Архипенко ліпить в Америці погруддя Кобзаря	123
Максим Рильський на полюванні	125
Фото, зроблене після футбольного матчу	127
Спомин про Головка	128
Прохання старого лірника	130
Слова здалеку	131
Метеорний дощ в Каліфорнії	141
Гамбург (<i>Нотатки з подорожі</i>)	
Небо	142
Хіпі	144
Антени	146
Музей	148
Гретхен	149
Монологи вуличного співака	151

ГОЛОСИ ГРУЗІЇ

Шляхи	155
Кახетинський ранок	156
Братній уклін моїм друзям в Тбілісі	157
Читаю тбіліським робітникам	158
Поети	159
Слава (<i>За віршем Ф. Халваші</i>)	160
Весело	161
Пантеон на Мтацмінда	162

Вечір на гірській радіостанції	163
Леся Українка в Сурамі	164
Іраклій Абашідзе розмовляє з Миколою Бажаном (<i>За мотивами вірша І. Абашідзе</i>)	166
Спогад про липень	168
Могила царя Давида Будівничого в Гелаті	169
Кавказу	171
Совість	172
Автозаводцям Кутаїсі (<i>За віршем Д. Чарквіані</i>)	174
Думаю про Тбілісі	175
Кутаїське літо	176
Після зустрічі з ветераном боїв за Радянську Україну	178
Два застільних монолози	179
Автопортрет художника Піросмані	181
Лист моему другу Джансугві Чарквіані	182
БЕЗКОНЕЧНА, БЕЗПЕРЕРВНА БОРОЗНА	
Безконечна, безперервна борозна	185
Парк Вічної Слави (<i>Дуети про вічність</i>)	196
Ленін, том 54 (<i>Уривки з поеми</i>)	201

ВИТАЛИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ КОРОТИЧ

ЗАКОН ЗЕМЛИ

Избранные стихотворения

Издательство «Дніпро»
(На українском языке)

Редактор Л. С. Малахова
Художник В. Є. Перевальський
Художній редактор І. М. Гаврилюк
Технічний редактор І. О. Селезньова
Коректор Л. Г. Лященко

Информ. бланк № 867.

Здано до складання 28.02.79. Підписано до друку 22.06.79.
БФ 01294. Формат 84×100¹/₃₂. Папір машинно-крейдяний.
Гарнітура літературна. Друк високий. Умовн. друк. арк.
10,530. Обл.-вид. арк. 8,182. Тираж 20 000. Зам. 9—63.
Ціна 1 крб. 10 к.

Видавництво «Дніпро».

252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень» республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига». 252053, Київ,
вул. Артема, 23а.

Коротич В. О.

К68 Закон землі. Вибрані поезії.— К.: Дніпро,
1979.— 215 с.

Основу збірки вибраних поезій відомого українського поета складають твори, написані переважно у 70-і роки. Це вірші про Київ та його людей, про дружбу народів, твори, що виникли з подорожей автора за кордон, схвилювані рядки про кохання. Об'єднує їх гостре відчуття часу, тема відповідальності за все, що відбувається навколо.

К $\frac{70403-082}{M205(04)-79}$ 70—79. 4702590200

У2

БИТВА ПИИ КОРПОТНИ

ЗАКОНИ ЗЕМЛИ

